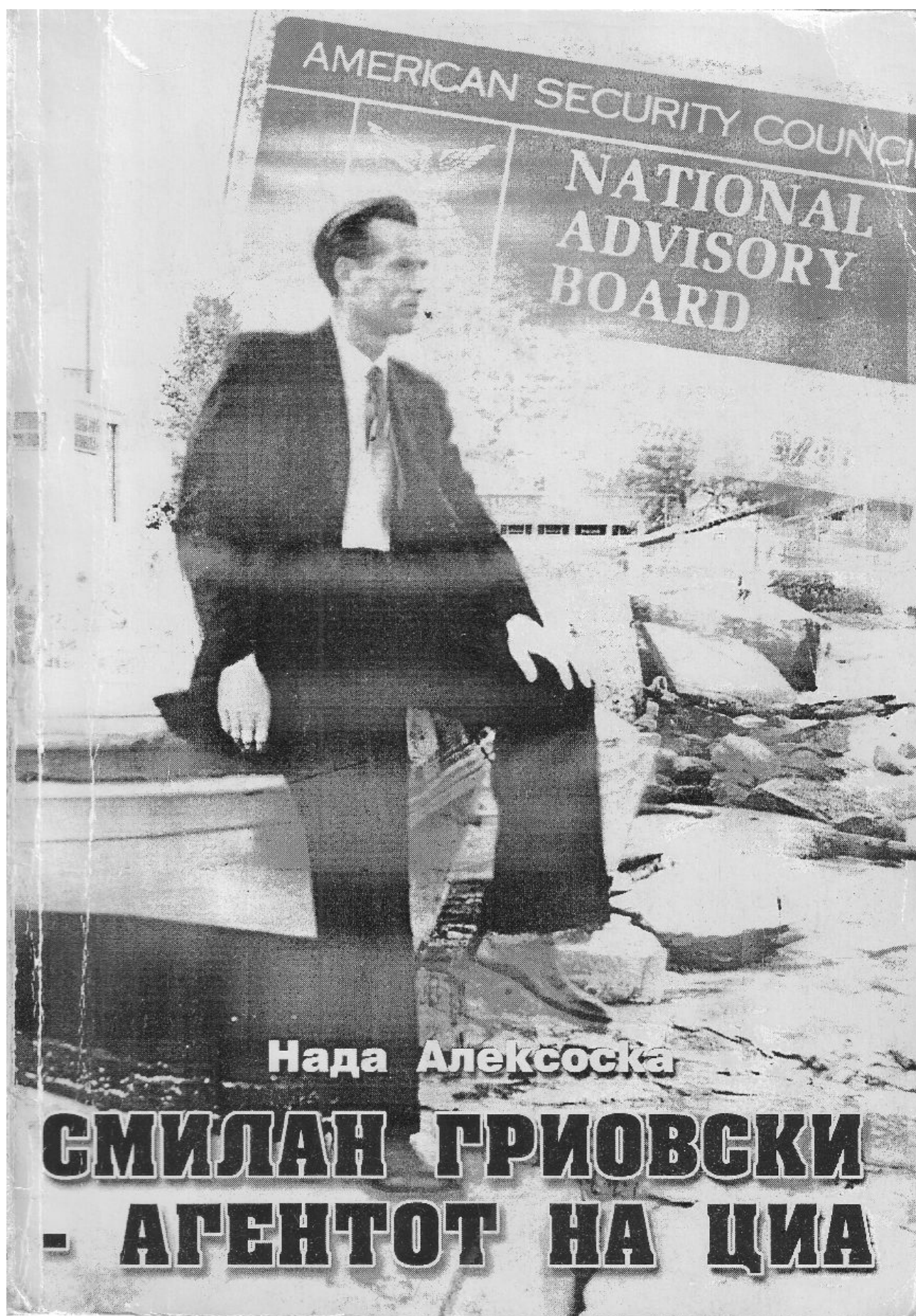

Нада Алексоска

СМИЛАН ГРИОВСКИ
- АГЕНТОТ НА ЦИА

Нада Алексоска

СМИЛАН ГРИОВСКИ - АГЕНТОТ НА ЦИА

Скопје, 1999

Лаврио – 1950 година

„ВО ЗНАК НА БЛАГОДАРНОСТ
КОН МОЈОТ ТАТКО, СМИЛАН ГРИОВСКИ“

ЈОВАН ГРИОВСКИ

Во акција

ПОТРЕСНА ДРАМА ЗА ЕДЕН МАКЕДОНСКИ БОРЕЦ

Трудот претставува иотресна драма за еден македонски борец кој ја жртвувал личната среќа заради својот идеал – борба за демократска обединета Македонија. Тоа е мемоарско дело кое се движи низ повеќе слоеви: 1. идејните погледи на главниот актер -Смилан Гриовски, како антикомунист, неговите субјективни погледи кон состојбите во Македонија по завршувањето на Втората светска војна и првите години на животот во Авнојска Југославија; 2. дава своевидно историско сведоштво, жива слика за положбата на македонското село разорано од насилната колективизација; 3. ја пренесува атмосферата и психозата на страв во годините на судирот на КПЈ со Инфорбирото; 4. отсликува дел од политиката на големите сили, посебно на САД на Балканот; 5. споменува бројни личности како дел од историјата која без сите нив би била обезличена; 6. отвора простор пред историографите кои ја проучуваат најновата историја за преиситување на различни веќе утврдени историски факти.

Во македонската историографија до осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година имаше наплив на мемоарски дела кои во голем степен ја идеализираа улогата на Комунистичката партија и на Јосип Броз Тито, нудејќи ја опцијата за Југословенска федерација како единствена алтернатива за разрешување на македонското прашање на Балканот. Притоа, свесно или од страв се настојувало да се премолчат или пак да се оцрнат до крајни граници сите оние кои биле за други решенија и за други алтернативи. Се настојуваше на Македонецот да му се уништи дури и сонот за обединета Македонија без разлика во која варијанта (федерација, конференција или самостојна). Трудот побудува и историско љубопитство и емоции. Можете или да се воодушевувате или да се гневите. Но конечно треба да се прифати и ваков историографски пристап, а не само позитивистичко-марксистичкиот кој беше на сцена пет децении во РМ.

Трудот е мемоарско дело кое нуди поглед кон историјата на едно тешко и преломно време (1945-1956) и од историографски аспект во однос на други дела од ваков вид се одделува со крајната искреност на главниот актер. Тој не се срами да ги признае и своите заблуди, и своите надежи, и своите разочарувања, недоумици и омраза. Не робува на никакви шеми во кои, обично, се ставаа повеќето мемоарски дела кај нас. Трудот е свеж, интересен и не е стереотипен. Притоа, посебно го имаме предвид фактот дека периодот по 1945 година во многу аспекти е речиси неистражен во македонската историографија. Затвореноста на архивските фондови, идеолошките ембарга и недоволната историска дистанца беа основните причини за ваквата состојба.

Во трудот е применет методот на дескрипција кој е најсоодветен за ваков вид историографско дело.

Трудот е пишувано сеќавање на Смилан Гриовски за неговото искуство како агент на ЦИА и спаѓа во редот на мемоарските дела. Тој истовремено е извонреден историски извор за истражувачите на најновата историја на РМ.

Композициски трудот содржи: предговор на издавачот, вовед и 20 поглавја или поднаслови низ кои се раскажува за историјата на Смилан Гриовски како агент на ЦИА и поговор од неговиот син (“Сеќавања за мојот татко”).

Монографијата „СМИЛАН ГРИОВСКИ – АГЕНТОТ НА ЦИА“ претставува значајно мемоарско дело и извор на бројни релевантни историски моменти од македонската историја во Втората светска војна, токму за оние кои биле табу теми во македонската историографија. Напишан со течен стил и јазик, трудот ќе биде интересен и за

историографите, но и за сите вљубеници во историјата и во убавиот пишан збор.

Монографијата е мемоарско дело кое главниот лик Смилан Гриовски го започнува со неговото сослушување во УДБ во 1946 година. Приврзаник на идеите за обединета Македонија, жесток противник на комунизмот и на Југославија која ја идентификува со српската хегемонија, се нашол во таа група на луѓе кои биле ставени во „непријателскиот арсенал“ на тогашната комунистичка власт. Оставајќи го семејството и пребегнувајќи во Грција, Смилан ја доживува судбината на бегалец кој ќе го почувствува на својот грб суровиот режим на грчките затвори и шовинизам. Низ сите маки и потресни мигови, доведен до работ на физичкиот опстанок, тој е огреан во душата со вербата дека неговата жртва не е залудна, дека сеуште има надеж за Македонија, да биде обединета и слободна. Во деновите на очај и барање решение, Смилан станува агент на ЦИА и тоа останува целиот живот. Жилав и борбен, и тогаш кога сфатил дека залудно водел толку ризични акции во Југославија и Бугарија, илегално преку границите, тој не се предава. Заминувајќи во 1956 година во САД и вклучувајќи се активно во МПО, започнува нов живот и никогаш не се откажува од своите идеали. Во Македонија повторно се враќа по стекнувањето на нејзината независност. Починал во САД во 1996 г., а неговото тело е донесено во Македонија како негова последна желба.

Посебно значајно во врска со ова дело е неговата автентичност во прикажувањето, зашто Смилан Гриовски ги запишал датите и личностите во вид на дневник што постојано го водел. Тоа дава можност на историчарите за компаративно следење и на други извори за поцелосна историографска реконструкција на најновата историја на РМ.

Рецеизент:
Д-р Виолета Ачкоска

Членска картичка од ЦИА

МОНОГРАФИЈА ЗА ЕДЕН СТАМЕН МАКЕДОНЕЦ

Духот и идеалите за национална и социјална слобода кај македонскиот народ не престанале ниту по распаѓањето на најголемото македонско царство за време на Филип II Македонски, а особено по смртта на Александар III Македонски; ниту по Самоиловото царство, ниту по неуспешните востанија на Петар Дељан и Ѓорѓи Војтех во XI век; ниту пак по неуспешните буни и востанија против петвековното османлиско ропство (Мариовската буна во XVI век, Карпошовото востание – 1689 година, Негушкото востание-1820).

Во XIX век кај соседните народи зголемени се идеалите за сувереност, национален дигнитет и социјална слобода кои резултирале со создавање-возобновување на балканските држави. За жал, тој државен сон не го остварил македонскиот народ, пред се поради лошата (за револуционерни дејности) геополитичка положба (во срцето на Румелиското османлиско царство и оддалеченост од било која сила).

Но, македонските духовни преродбеници извршиле силно влијание кај понапредното интелектуално население, така што група интелектуалци на 23 октомври 1893 година, во Солун, ја формираат ослободителната организација ТМОРО, ВМОРО чии идеали го инспирирале Илинденското востание. Иако, неуспешно, илинденскиот дух длабоко навлегол во чувствата на Македонците, особено по распарчувањето на Македонија со Букурешкиот договор 1913 и Версајскиот мир 1919.

Во текот на Народноослободителната војна (1941-44) македонските борци непрестано ги турка во се похрабра борба за слобода не само национално-државничкото чувство, туку и обединувањето, зашто вештачките граници на соседите ги разделија родните браќа, границите пресекоа македонски населби, едноставно го распарчаа македонското ткиво. Токму тоа двојно чувство -слободарско и обединувачко, како и илинденските спомени врежани во мислите на илинденските синови беа манифестирани од најголемиот број на македонски борци во НОВ, особено кај оние кои први излегоа во партизани. За жал, многу од нив ги положија младите животи на олтарот на Татковината – паднаа за нејзината света слобода.

Главниот јунак на оваа монографија, Смилан Гриовски, е еден од многуте Македонци кои се разочарале не само од настаните веднаш по ослободувањето, туку и при крајот на ослободителните акции во Македонија. Тој го почувствувал комунистичкото немакедонско идеолошко влијание пропагирано преку српскиот хегемонизам. И не случајно при крајот на тие борбени акции тој, Смилан, идниот агент на ЦИА, се спротивставил на ослободувањето на само еден дел од Македонија (Вардарскиот) и нејзиното повторно вклучување во рамките на Југославија, но сега социјалистичка, а не монархистичка. Влијанието на српските офицери и особено на Светозар Вукмановиќ Темпо врз ослободителните идеали на македонските борци, Смилан брзо го „прокужил“ како влијание за создавање на Југославија (Србославија), а не за ослободување, осамостојување и конечно обединување на Македонија.

Кулминација на незадоволството и разочарувањето кај најголемиот дел Македонци – борци или симпатизери на борбените акции претставувало сменувањето и осудувањето на првиот македонски претседател, Методија Андонов – Ченто како и одземањето на државниот македонски суверинитет и негово ставање под капата на Федерацијата, односно Белград. Особено големо било разочарувањето од необединувањето на македонските делови и нивно заедничко живеење, па макар и во една поголема федерација.

Овие три сегменти се најголема причина за масовни политички емиграции, од страна на младите напредни Македонци. Некои беа фаќани или „наместувани“ на граница, а некои успеаа да емигрираат.

Уште во текот на НОВ кај голем број Македонци, неиндоктринирани од комунистичката пропаганда, силно се чувствувахе влијанието на последниот жив водач на ВМРО -Ванчо Михајлов. И, не случајно сите незадоволници од општественото уредување во Македонија, од нејзиното необединување, и вклучување во Федерацијата, а кои успеале да емигрираат, својот личен спас и спасот на Македонија, го барале преку делувањето на Македонската патриотическа организација со седиште во Америка.

Во МПО влегле наши иселеници и печалбари уште пред Втората светска војна, и тие во текот на НОВ морално и материјално ги потпомагале оние Македонци кои сакаа реализација на Ванчовата идеја – сервирана како борба за обединета и самостојна Македонија.

Заради ваквата пропаганда и цел како животна идеја, Смилан ги прифаќа предлозите да влезе во ЦИА како нејзин агент, да се откаже од материјалното задоволство кое можел да го оствари со заминувањето за Австралија. Тој работи за ЦИА и ревностно ги извршува нејзините наредби: илегално од Грција влегува во Југославија (Македонија) и Бугарија многупати ризикувајќи го и сопствениот живот како и животот на неговото семејство, зашто покрај разузнавачките должности, тој тајно си го посетува и своето семејство.

Со заминувањето во САД, откако ЦИА се уверила дека ќе има поголема корист тој стамен и интелигентен Македонец да делува оттаму, отколку од Грција, Смилан се вклучува во редовите на МПО каде што долго време ја врши функцијата секретар во повеќе ограноци.

Тој останува верен на идејата на МПО не напуштајќи го идеалот: обединета и самостојна Македонија. За жал не дочека да поживее во самостојна македонска држава. Подготвувајќи се за конечно враќање во татковината, тешко се разболува и умира. Почина со сознание дека, сепак, Македонија се возобнови, иако само во еден дел. Животната желба – коските да му почиваат во слободна македонска земја, неговиот син Јован ја реализира. И при носењето на неговите посмртни останки, нашата бирократија му направи безброј проблеми. Мртвото тело на Смилан Македонецот, Смилан агентот на ЦИА, патувахе цели три недели додека стигна да биде погребано во родното село Будинарци, Беровско.

Оваа книга не претставува само сторија за дел од животот на еден Македонец, туку преку приказот за Смилан, читателот ќе добие сознанија и слика за многумина како него, за општествено-политичката состојба во Македонија во средината на овој век, како и интересот за нејзината судбина од страна на разни разузнавачи, занадни служби, каква што е и американската ЦИА.

Затоа оваа книга се чита во еден здив. Не само поради тоа што не е голема, туку, напротив, поради тематиката што ја обработува. А таа не е секојдневна. Се чита во еден здив и поради тоа што во неа читателот ќе се сретне со преголемата љубов на Смилан кон татковината, поради која го жртвува својот семеен мирен живот. И најмногу поради тоа што темата кај нас е обработена за првпат.

Имајќи го предвид жанрот кој е единствен од ваков вид кај нас, оваа книга би можела да послужи како извонредно филмско сценарио со кое би се реализирал играл филм кој ќе сведочи за еден период од македонската историја кој најмалку и е познат на јавноста и до скоро беше табу тема и во историската наука, и во медиумите како и во општите секојдневни човечки разговори.

Затоа уште еднаш оваа книга ја препорачувам на сите оние кои исто како господинот Гриовски својата татковина вечно ја носат во своите срца.

М-р Веле Алексоски

НАМЕСТО ВОВЕД

Понекогаш нештата се случуваат сами од себе, кога и не размислуваш многу. Надоаѓаат, изникнуваат, се појавуваат на виделина и ете се тука. Така и оваа книга. Идејата дојде сосема случајно, неочекувано. Никогаш и не размислував да се зафатам со една ваква тема. Иако не ми беше туѓа, особено од патриотска страна.

Книгата се појави од една ненадејна средба со господинот Јован Гриовски во градот Манхајм, Германија, за време на мојот петгодишен престој во оваа земја. Господинот Гриовски моментално вадеше виза за Соединеиште Американски Држави и се распrikaжа за целта на неговото патување. Од разговорот со него разбрав дека плој оди за Америка во посета на неговиот болен татко кој живеел во оваа прекуокеанска држава. Животниот пат на Смилан Гриовски, таткото на Јован, ме заинтересира и така потече спонтан разговор кој траеше многу долго. Јован ненадејно дојде на идеја:

-Знаеш што?, ми рече. Татко ми во аманет ми остави да издадам книга за неговиот живот. Долго време правел белешки за се што му се случувало и тие се сега кај мене.

Така беше иша. Белешките ги зедев, долго разговарав со Јован, со оспшнаиште деца на Смилан Гриовски и родниште, долго истражував во селата по Беровско и Струмичко, по нашите архиви и еве, почитувани читатели, книгата е пред вас.

Всушност, книгата претставува еден вид мемоари, зашто пишувајќи за животот на Смилан, човек не може да Ги заобиколи и општесишените случувања од тоа време, не може, едноставно, да замиже пред предизвикот на времето, пред настани чии последици или благодети се одразиле и пред еден цел народ или само дел од него.

Ценејќи ја жртвата што Смилан ја принел на олтарот на татковината, не можев да останам подалеку од сето тоа и заплоа простете ми, почитувани читатели, ако повремено излегувам од рамките на обичен забележувач и внесувам некоја скриена емотивност, нотка на восхит, тага или очај.

Животот на Смилан, почитувани читатели, и нс е обична книга која третира позната тематика. Книгата опфаќа период од нашето, македонското, минато кој најмалку е опишан,

барем досега во нашапла литература. Животниот пат на Смилан, всушност, Го знаат само оние кои Го поминале. Оние кои бегајќи од социјалистичката диктатура, патот ги одвел во прогонство, во туѓина. Дури ни тие. Зашто Смилан не избегал од Југославија за да ја спаси сопствената Глава, туку за некои повисоки идеали. И токму од нив потекнува и приказната за агентот на ЦИА -Смилан Гриовски, алијас Џон Гриоф.

Авторот

Гриов како агенти во цивилна облека

КОРЕНИ

Смилан Гриовски е роден 1915 година во Благоевград каде што фамилијата Гриовски привремено се населила бегачки од Србите кои ја окупирале Македонија за време на Првата светска војна. Инаку неговата фамилија потекнува од село Будинарци, Беровско, каде што по извесно време се враќа да живее, а со нив и тој како мало дете. Тие години ги запаметил највеќе по детските игри, по ситните закачки, по благите падини пасејќи ги овците, по мирисот на сеното и печената шливка, но и по лутењето на татко му Гаврил кој понекогаш знаел и да го потскара. Мајка му, Фрона, како секоја мајка, душата ќе си ја дала за нив, за децата.

Но, детството било и поминало. Тој станал момче, се заергенил и се оженил.

Втората светска војна ја дочекал како татко на три деца. За време на војната бил мобилизиран како многумина од тој крај од бугарската војска. Реков – бил мобилизиран. Тој доброволно не отишол да се бори за Бугарија. Едноставно – морал. Но, како и да е, тој не ја разбира политиката во тоа време. Единствено што сакал е да се бори за нашата Македонија, да ја види слободна и обединета. Понајмалку сакал да војува за некаква си Југославија и уште тоа за некаков си комунизам.

Не бил единствениот што размислувал на таков начин. Познавал многумина на кои не им лежело југословенството, кои не сакале систем кој носел неизвесности. Луѓето си биле навикнати да си работат на своите имоти, да си живеат скромно, но сепак човечки. А, за некаков социјализам ниту имале чуено, ниту ги интересирало. Тој во нив будел неизвесност. А, во него? Одвратност! Тој не можел да замисли да живее во некаков социјализам, а уште помалку во заедница со Срби од кои неговите морале да се селат во Благоевград. Ете, благодареејќи им ним, тој не се родил на родното огниште.

НА СОСЛУШУВАЊЕ ВО УДБ

Како него во селото мислеа и учителот и селскиот кмет. Затоа решија колку што можат да го оневозможуваат делото на партизаните. Во што се состоја нивните акции? Земале оружје од партизаните и го криеле во местото викано Кључарница.

Така некако завршува и Втората светска војна. Почнаа да се живеат првите повоени тешки години.

Некаде околу мај 1946 година еден ден го повикаа од УДБ да се јави во Берово.

Тој утредента се јави во службата на УДБ во Берово каде што го испитуваа за сокриеното оружје.

„Знаеме дека ти си водачот, ти си иницијаторот, признај! - го сослушуваше еден милиционер.

Тој се бранеше како знаеше и умееше, но тие останаа при своето: - Тебе петгодишната борба не ти беше јасна или што?

Тој ден си помина само со сослушување. Она главното го чекаше утредента. На одење му рекоа да ги повика и кметот и учителот.

Одејќи си кон Будинарци, тој веќе го скрои планот – овде живот нема, мора да се бега. Вечерта им објасни на неговите пријатели, кметот и учителот, дека се повикани утредента да се јават во УДБ, во Берово, а воедно им го соопшти својот план:

-Овде веќе за нас нема место. Се работи за гол живот. Јас сум намислил да бегам преку граница. Истото ви го советувам и вам, ако не сакате да скапите по титовите затвори.

Училишелош Мешоди Поиов - 1944

Тие не го послуша. Мислеа дека не ќе биде толку страшно. Не го зедаа тоа негово објаснување за толку озбиљно. Многу подоцна Смилан дозна дека биле осудени на повеќегодишна робија во Идризово. А кога излегле од затворот, си го заборавиле дури и сопственото име. Приказната започнува од тој ден. Целиот живот на Смилан започнува отпочеток. Тој мајски ден започнува неговата голгота, а завршува мирниот и спокоен живот покрај татко му и мајка му, покрај неговите, сега, четири деца од кои Глигор имаше само две недели. Ги остави ќерката Зора и синовите Петар, Јован и Глигор. Замина со уште еден човек од село Русиново. Сами, тие двајцата, со мисли што подалеку од Југославија, со мисли дека ќе се преселат во некоја земја каде ќе имаат подостоинствен живот, а потоа ќе си ја повикаат и фамилијата.

БЕГСТВО ВО ГРЦША

Таа вечер, речиси без збогум, незабележано ја префрли Беласица и се најде во Грција.

Во Грција влезе на 18.5. 1946 година преку планината Кајмакчалан. Јужно од оваа планина се наоѓа малото гратче Ардеа Караџова. Пред да стигне во Ардеа, го пресретна едно мало селце коешто бише целото изгорено. Кога приближи до селото, забележа една чешма со дрвено корито на кое седеа четворица униформирани и вооружени луѓе. Од далеку не можеше да распознае дали се тоа грчки војници или партизани. Кога дојде близу до нив, виде дека тоа се грчки војници, се поослободи и појде кон нив. Кога тие го забележаа, станаа, а едниот од нив го впери автоматот во него. Нешто му зборуваше, но тој не го разбра и само ги крена рацете како знак дека се предава. Потоа сите го заокружија и еден од нив го претреси. Кога не најде ништо кај него, бидејќи се што носеше фрли уште во шумата над селото, го одведе во нивниот штаб кој беше малку оддалечен од изгореното село. Таму затекнаа десетина војници од кои еден доста добро зборуваше македонски.

Тој го запраша дали е гладен. Кога Смилан му рече дека навистина не јадел веќе доста долго време, му даде леб и една конзерва. Откако се најде, офицерот кој по чин бише потпоручник, го одведе во својата соба заедно со војникот кој зборуваше македонски и кој требаше да биде преведувач. Најнапред тој го распрашуваше од каде е, како се вика, а потоа почна да го прашува за имињата на некои грчки партизани кои во тоа време се наоѓале во Југославија. Смилан му кажа дека никој од нив не познава. Го распрашуваа за се и му рекоа да се подготви, бидејќи за еден час треба да го одведат на друго место на испитување.

По малку време еден војник дојде и го одведе во гратчето 'Сботско (Ердеа) каде што во тоа време се наоѓаше една грчка воена единица и неколку англиски војници со еден подофицер. Го одведе кај командантот кој по чин беше потполковник. Тој веднаш започна да го испрашува за многу нешта, но најмногу тоа како им е сега на луѓето со Тито, каде се наоѓаат грчките бегалци, како се постапува со нив, каде се сместени, за нивните имиња и нивниот број. Му преведуваше еден Македонец кој беше жител на градот. Тука остана шест дена. Се хранеше и спиеше во караулата, а надвор не смееше да излезе.

На седмиот ден го качија во еден камион и го одведе во Бер (Вериа) каде што се наоѓаше еден грчки полк и многу англиска војска. Таму го чуваа и испитуваа цели 15 дена. Преведувач му беше еден цивилен агент, којшто многу добро го зборуваше македонскиот јазик. Тој познавал многу луѓе од Скопје и на Смилан му се чинеше дека е од Битола, зашто зборуваше битолски дијалект. Овој човек секој ден доаѓаше во канцеларијата на полкот и заедно со командирот го распрашуваа цели петнаесет дена. Секој ден го распрашуваа се и сешто и веќе многу му се досади, бидејќи не можеше да разбере зошто тоа го прават и што сакаат од него. На петнаесетиот ден агентот дојде во канцеларијата и му даде 5000 драхми. Му рече: „Излези слободно и купи си што сакаш.“

-Ги земав парите и излегов во градот. Не можев да му се восхитувам на градот, бидејќи бев сигурен дека ме следат. Тоа се покажа за сигурно. Видов еден човек кој веќе порано го сретнав во канцеларијата и тоа само еднаш. Постојано одеше пред или зад мене.

Кога видов дека од мојата прошетка нема ништо, се вратив назад, запишал во своите белешки Смилан.

Агентот, кој што му ги даде парите, во истиот момент дојде и му предложи:

- Остани во грчката војска. Ќе добиваш храна, облека, пари и стан бесплатно.

А кога Смилан праша која е цената за сето тоа, тој му рече:

- Ништо посебно, само ќе одиш понекогаш илегално во Југославија и ќе доставуваш информации кои што ќе ги интересира нив.

На тоа Смилан му одговори на агентот дека му се заблагодарува на се, но тоа не може да го прави, бидејќи по природа е страшлив човек, а и не е добар со здравјето. Агентот се мачеше да го убеди дека тоа воопшто не е страшна работа, ако не е добар со здравјето, ќе го одведат кај воен лекар кој што ќе го излечи од било каква болка. Кога виде дека не може да го убеди, му рече дека ќе се кае за тоа, бидејќи ќе го одведат во логорот за емигранти во Солун каде што владеел голем глад и каде што нема услови за живот.

Гриовски со својот син Пешар

НА ЗАТОЧЕНИЕ

На 16-ти ден Смилан се најде во Солун, во едно големо здание кое се викаше Гластон. Таму најде многу Македонци, Бугари, Срби и Албанци. Се на се 80 души и тоа полуоблечени, бидејќи алиштата си ги имаа испродадено за леб кој го добиваа инаку само еднаш дневно и тоа по 75 грама, а од друга храна само една лажица супа. Храната ја оставаа на едно високо место од каде требаше човек да ја досигне, а луѓето беа болни, слаби, без енергија и така некои остануваа и без тоа малку што го добиваа. Секоја ноќ ги будеа и ги тепаа без никаква причина.

-Мене ме најде истата судбина. Полицијата тепаше немилосрдно, за ништо. Сите мислевме дека тука ќе ги оставиме коските. Дење и ноќе секој од нас мислеше како да се избега од овде. Двајца Срби успеаја некако да избегаат. Оттогаш животот за нас стана уште понеснослив, подоцна се присетуваше Смилан.

На 13.07. 1946 година им дадоа по еден леб и една конзерва и им рекоа дека следниот ден ќе ги водат на островот Сирос.

Сите се радуваа, бидејќи мислеа дека е тоа крај на маките и дека таму ќе им биде подобро. Никој не знаеше дека таму ги чека уште поголемо зло и дека дури таму може да ги остават своите коски. Од радост дека ќе заминат одовде, никој од нив не заспа цела ноќ. Чекаа со нетрпение да се осамне и да заминат на непознатиот остров. Сите меѓу себе си говореа дека се спасиле од солунскиот логор за емигранти.

Кога осамна 14.07. 1946 година, полицијата по список ги изведуваше надвор. Потоа ги натоварија на камиони и ги однесоа на солунското пристаниште. Ги натоварија во бродот, кој стоеше и чекаше, како стока за на каспаница. Бродот се викаше „Волос“ и сообраќаше само до островот Сирос каде што беше нивното одредиште. Тие беа фрлени во просториите под палубата како некоја стока. Онака збиени го чувствуваа само лулкањето на бродот, а во душите собираа надеж дека таму ги чека нешто почовечно, дека можеби тоа ќе биде само кратка попатна станица за широкиот свет по кој копнееја. Само во едно делче во нивните срца се поткрадуваше и малку страв од неизвесноста која ги очекуваше на никогаш невидениот остров Сирос.

Ги истоварија од бродот и ги поведоа на крајот на пристанишниот град. Уште од далеку заклучија дека јалови им беа надежите и скриените посакувања за нешто поснослив и почовечки живот. Пред нив догледаа логор заграден со жица и многу полиција.

Таму затекнаа уште 700 емигранти кои што беа кој од кој поискинати и појадни со никаква надеж на лицата.

-Глетката ме исплаши, а и имаше зошто. Следните денови се уверив во она што уште на бродот Волос се прикрадуваше во мојата душа, а кое личеше на некакво страшно претчувство. Храната беше уште послаба и од солунскиот логор, а водата солена, бидејќи бунарот од којшто ја црпевме се наоѓаше во близина на морето. За неколку дена сите останавме голи и боси, а модриците по нашите тела и не се броеја. Полицијата тепаше без причина и сите мислевме дека дури овде ќе ги оставиме своите коски. На некои тоа и им се случи, раскажува Смилан.

Месец јули. Неподнослива горештина. Насекаде само песок, вистинска пустина. А очите само шараат по пустиот предел како да бараат малку зеленило што би ја разладило намачената душа жедна за слатка вода. А тие колку пиеја, толку се повеќе им се пиеше. Дојде и август и ништо не се промени во нивниот живот. Веќе беа сосема очајни, уште повеќе што не знаеја што ги чека и каде ќе му биде крајот на тој пекол.

По цели ноќи мислеа како да се спасат... и не Наоѓаа никакво решение. Една група Македонци се обиде да избега со еден чамец за Турција. Но за жал беа фатени,

фрлени во затвор и до ден денешен не се знае за нивната понатамошна судбина.

25 јули 1946 година. Логорот осамна блокиран од безбројна полиција. Заточениците ги построија во колона. Им кажаа кој ќе ги слушне името да застане во друга редица. Никој не знаеше што да мисли, дали е подобро да се биде одбран или да се остане во колоната. Секој предаден на судбината и не мислеше веќе ништо.

Беа прочитни 25 души: Македонци, Срби и Албанци, а меѓу нив и една жена Бугарка, по име Саша. Полицијата ги отера за градот Сирс. Сите до еден гледаа по нив и не знаеја дали среќата ги одмина или остана барем еден дел од неа со нив (ако можеше овој живот да се нарече среќа). По малку време дознаа дека овие луѓе биле предадени на комунистите кои сите до еден ги убиле.

-Не знам, вели Смилан, што беше подобро: да бидеш убиен и да не ги трпиш повеќе овие маки или се уште да се надеваш дека можеби уште утре ќе биде подобро.

5 август. Утрината, на големо изненадување, на сите им дадоа по 30 илјади драхми и им рекоа дека ќе бидат префрлени на островот Крит и дека таму ќе бидат сосема слободни и ќе можат да работат по селата. Што купија најнапред со парите? Се разбира леб и нешто за јадење. Некои си ги потрошија сите пари, многу беа ослабени и не мислеа дека и утре треба да се јаде. И одново нови надежи. Можеби навистина на Крит ќе им биде подобро, можеби оттаму ќе го догледаат широкиот бел свет кој на сите без исклучок им била цел каде што сакале да стигнат за да бидат што подалеку од комунистичките диктатори во нивните татковини. А Смилан колку што сакаше што поскоро да стигне таму, во далечниот свет, толку се повеќе некоја горчлива тага му се таложеше во срцето по татковината, по милата Македонија, по родителите, по сопругата, по децата. Кога ќе западнеше во болна летаргија, се јавуваше од длабочината на неговата измачена душа еден глас кој му велеше дека овие страдања се токму заради нив, и дека еден ден ќе огрее, Таа, Татковината, слободна и обединета пред него со целиот свој сјај и тој најпосле ќе биде среќен човек.

НА КРИТ

На 27 август бродот со отприлика 600 затвореници пристигна во градот Суда на Крит. Таму беа пречекани од многубројна полиција, на секој емигрант по еден полицаец. Ги сместија во еден логор кој во ништо не беше подобар и не се разликуваше од досегашните. По три дена ги одвоија Бугарите и Албанците и ги одведоа во градовите Ираклио и Ретимно, а „Југословените“ ги оставија во пристаништето Суда заградени со мрежа од тел. Таму немаше ништо: ни за јадење, ни за пиење. Требаше секој да си купува сам од парите што ги добија уште од Сирос. Повеќе од луѓето парите, како што реков порано, си ги потрошија уште на тргањето и сега настапи страшно гладување. Да се најде нешто за јадење не беше можно, бидејќи во просторот каде што беа заградени, немаше ништо. По една недела гладување од Црвениот крст донесоа малку лека. Сварија три килограми лека, за 170 души, колку што беа.

Неделата што измина полицијата им соопшти на селаните од Крит дека може кој сака да изнајми емигранти за работа, а ќе бидат обврзани само да им даваат храна без никаква плата. И така веќе почнаа да идат луѓе од островот и да си избираат работници. Тоа изгледаше како да се избира стока на пазарот. Сите ги избираа пополните, појаките, сите сакаа добри работници за нивните ниви и лозја. Достоинство на затворениците беше згазено. Но душата не се противеше, бидејќи бараше излез од неподносливата ситуација во која се најдоа тие по доаѓањето на Крит. Некои остана во логорот. Никој не ги сакаше, бидејќи беа многу слаби, и покрај настојувањата на полицијата и објаснувањето дека за само неколку дена сите ќе ги ја повратат телесната сила.

Еве што раскажува Смилан за неговата работа кај еден селанец: Мене и уште еден емигрант не зеде еден селанец од селото Милоњана. Селото беше оддалечено 7 км од градот Хања. Вечерта не одведе во неговиот дом кадешто живееше со своето семејство. Тој имаше три сина и две ќерки. По вечерата сите легнавме да спиеме во една соба, бидејќи таа беше единствена просторија во куќата. Утрото кога се раздени, старецот кој имаше 75 години не изведе надвор, ни даде по еден копач и не одведе на една од неговите ниви во полето. Тој ден требаше да копаме канал околу нивата за наводнување. Започнавме со копањето онака боси и скоро голи какви што дојдовме од логорот, а старецот како ние копавме така се поместуваше седејќи без да не испушти од видот. Бидејќи копавме боси, за кратко време нашите нозе се наполнија со трње, се раскрварија, но ние не мислевме веќе на ништо, туку само на лебот кој ќе го добиеме таа вечер. Одамна немавме видено леб. Дојде и долгоочекуваната квечерина. Кога стигнавме во куќата, домаќинот одделно за нас стави јадење и по една чаша вино. Деновите поминуваа. Ние работевме од утро до мрак. Домаќинот не сметаше за подолно нешто и од стоката. Многу често ни велеше дека му било речено да прави со нас што сака, а ние нема каде да се пожалиме. Тоа навистина беше така. Тоа беше нашата горчлива вистина – бевме приватна сопственост на еден излутен старец кој не знаеше ништо друго освен да гледа во часовникот по цел ден. Деновите ни поминуваа еднолично. Ништо не се случуваше. Веќе изгубивме надеж дека некако оттука ќе се спасиме.

Но, сепак тие не беа сами како што мислеше. Секој ден оддалеку ги гледаше како работат еден Грк-Американец и една вечер го испрати своето осумгодишно синче кое им кажа ако сакаат, од утредента можат да работат кај неговиот татко во многу подобри услови.

Уште истата вечер Смилан се сокри од старецот и скоро бос и гол отрча кај Гркот. Веќе имаше доста добро научено грчки јазик и можеше да се разбира. Во разговорот со газдата разбра дека се вика Теохари Скулас, а неговиот имот Митохиј Тиганити.

Имаше жена и две деца. Тој уште му рече дека човекот кај кого дотогаш работеше, бил најлошиот човек од околината и ако сака да работи кај него, тој ќе среди се со полицијата и дека нема од што да се плаши.

Вечерта Смилан остана кај него: -Не сакав на ништо повеќе да мислам, ниту да се надевам, ниту да сонувам. Му благодарив само на Господ што го сретнав овој добар човек. Заспав како никогаш. Утредента газдата ме одведе на нивата, ми покажа што да работам и уште ми рече да не брзам многу за да не се уморам. Не можев да поверувам дека и за мене дојдоа подобри денови. Во текот на денот дојде селанецот кај кого што работев и ми се закани дека ако не се вратам кај него, ќе ме убие и дека полицијата ме доделила кај него и никој не може да ме превземе. Јас спокојно му реков да оди кај мојот нов газда и да се разбере со него. Тој отиде кај мојот нов газда и повеќе не го видов. Кон пладнето дојде газдата и ми донесе храна и вино во изобилство. Вечерта долго разговаравме со него. За првпат се почувствував како човек. Некој кој не беше емигрант посака со мене да разговара! Помеѓу другото, тој ми кажа, дека наоколу има многу комунисти и дека треба да се пазам од нив. Рече уште и дека можеме сите во куќата да настрадаме, вака Смилан го опишува животот кај господин Скулас.

Времето минуваше. Тој работеше како секогаш, се беше добро, само што неговиот газда почна да биде попретпазлив откако слушна дека комунистите по селата убиваат емигранти. Една вечер му даде една пушка и оттогаш почнаа ноќно време да стражарат наизменично. По некој ден комунистите му испратија на газдата едно писмо со кое го предупредуваат да го избрка, а на негово место да вработи некој Грк. Газдата веќе навистина беше исплашен за себе и за своето семејство, но и за Смилана. Затоа мораше да го одведе во полиција. Вечерта преспа таму, а утредента полицијата го спрведе во градот Хана. Таму веќе имаше голем број емигранти кои беа чувани од полицијата. Комунистите толку се засилија што веќе почнаа отворено да убиваат емигранти. Беа убиени 4 „Југословени“ и 14 Албанци. Полицијата организира во блиското село Муриес (родното село на Венизелос) логор. Таму се прибраа сите, заштитени од комунистичките убиства. Некои ги оставија коските расеани низ Крит.

Логорот всушност беше една германска гаража останата уште од време на војната, запустена, покривот издупен со куршуми и кога врнеше, водата течеше од сите страни. А беше зима и постојано врнеше дожд и снег. Немаа ни што да постелат, ни со што да се покријат. Беа голи и боси, сосема личеа на дивјаци.

Преку денот собираа по малку трева кој каде ќе најдеше и си правеа легла како кога им се постила на кучиња да си легнат пред трлото во снегот.

Меѓу нив имаше и жени со мали деца кои ја поднесуваа истата судбина. Храната и тука беше слаба: по едно парче леб и чорба во која ималше само по две зрна грав или леќа. Животот стануваше се потежок и потежок и никој не смееше да се побуни, зашто знаеше што го чека. Кога видоа дека за нив никој не води грижа, одлучија да ја одбијат храната и да бараат подобрување. Сега со страв сите исчекуваа што ќе се случи. Можеше да биде само најлошото, но сепак во нив беше притаена и малку надеж дека сепак ќе излезе на добро. И навистина на изненадување на сите, полицијата беше принудена нешто да стори. По некој ден кај нив дојдоа еден маж и една жена – Швајцарци кои беа од Меѓународниот црвен крст.

Месец јануари 1947 година. Времето студено, а тие премрзнати и гладни. Еве што запишал Смилан сеќавајќи се на тие денови: -Кога ја виде таа мизерија, Швајцарката не можеше да издржи, се расплака. Насекаде беше полно со вода, а ние 160 души во напуштената воена гаража. Скоро сите бевме голи и боси, преостанатите алишта viseа на голите меса распарталени. Децата гладни, премрзнати, некои тивко плачеа стуткани до мајките, а некои само тапо гледаа, бидејќи веќе немаа сили за ништо.

Поминаа скоро два месеца од посетата на Меѓународниот црвен крст од Швајцарија и ништо посебно не се случи. Гаражата и понатаму се полнеше со вода, и

понатаму го добиваа единственото парче леб, и никој не се обидувахе да им ја подобри положбата. Беа заборавени и од Швајцарците.

Но, сепак во месец април полицијата им соопшти дека од Швајцарија се испратени обувки и алишта по еден пакет за секого. На секој пакет го пишуваало и името и презимето на примачот. Меѓу заточениците како да огреа сонце, во душите им стана потопло од помислата дека сепак не се заборвени од оние од Женева во кои веќе изгубија надеж. На 27 април 1947 година полицијата дотера еден камион полн со пакети кои ги растовари и ги смести во полициската просторија која беше до нивната. Преку ноќта грчката полиција ги прегледа сите пакети и се што беше поубаво извади, а наместо тоа дополни стари грчки алишта и обувки, а некои пакети останаа непополнети, бидејќи нема доволно стара облека и обувки.

-Утредента ни ги поделија пакетите. Скоро сите од нас си ги продадовме убавите работи, пак на полицијата за да си купиме храна. Сите алишта полицијата им ги продаде на луѓето од Хана за многу повисоки цени и така тие спечалија многу пари, а ние по некоја корка леб и нешто облека. Ете тоа го добивме од Меѓународниот црвен крст кој навистина не беше виновен за ништо, раскажува Смилан.

20. април 1947 година грчката власт ја прогласи Комунистичката партија за нелегалена и ги растури сите комунистички одбори и комитети. На Крит комунистите – партизани почна да убиваат. Така го убија началникот на полицијата на градот Хана и повеќе претставници на власта. Почнаа да напаѓаат на логорот. Полицијата заедно со затворениците го бранеше логорот од ноќни напади. Постоеше опасност сите да бидат убиени. Силен страв им навлезе во коските на заточениците и никој не си дозволуваше да засpie, бидејќи не знаеше дали ќе ги осамне живи. Партизаните го нападнаа албанскиот логор во Ираклиобеха и повеќето од логорашите беа убиени. По некој ден дојде наредба од Атина сите да бидат преместени, бидејќи тоа беше единствениот спас за нив.

ТУКА СУМ ДА СЕ БОРАМ ЗА ОБЕДИНЕТА МАКЕДОНИЈА

Месец мај 1947. Затворениците се пак на пат. Ги натоварија на брод и кога осамна, се најдоа во Пиреа. Ги сместија во зградата Хадзикирјако каде што веќе беа пристигнале пред нив група албански емигранти. Ова како што подоцна се покажа, беше собирно место, зашто по некој ден сите беа пренесени во гратчето Лаврио. Таму имаше емигранти Македонци, Албанци, Срби и Румунци. Се измешаа сите, не се знаеше кој од каде е и зошто е тука. Спиеја надвор од зградата, поради големите горештини. По некој ден ги сместија во некои коњушници. Поминаа неколку денови и Смилан повторно заминува со една група емигранти. Оваа група ја одделија кој знае по кои критериуми ни по кој систем или пак туку така без причина и ги одведоа пак на пристаништето.

-Бродот пловеше, а ние воопшто не знаевме овој пат кое е одредиштето. Не мислевме ништо, не чувствувавме ништо, а и каква корист од тоа, не можевме и да сакаме нешто да промениме. Не осамна на островот Сирос. Тука не чекаше истата судбина од порано, како времето да застанало и ништо да не се променило. Пак глад, пак без обувки, со искинати алишта и се по старо, само што малтретирањата се засилија и не тепаа за ништо. Минуваа денови и ноќи, минуваа месеци, се исто. Изгубивме верба во животот и надеж дека нешто сепак ќе се случи. Западнавме во некое сивило и веќе не чувствувавме ништо па ниту желба да е поинаку. Како осуденик кога го водат на бесилка, а тој се предал на судбината, се присетува Смилан.

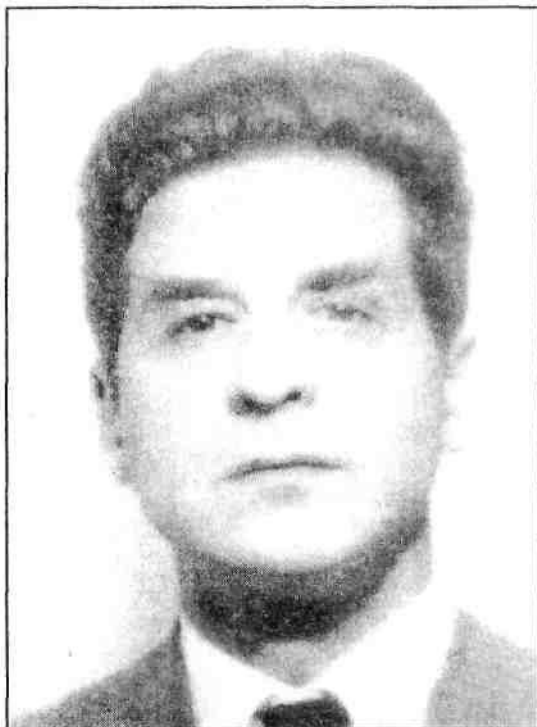
Месец август 1948 година. Тој ден сепак нешто се случи. Дојде една комисија од организацијата ИРО од Атина во која имаше еден Американец од хрватско потекло. Со нив разговараше и меѓу другото бараше секој да се искаже со какви политички убедувања е. Тие имаа доверба во него и секој си кажа зошто е тука и од каква мака побегнал од татковината. Кога дојде ред на Смилан, тој радосен што за првпат некој го праша за такво нешто, а може слободно без страв да си каже, рече дека е тука да се бори и да работи за една слободна целосна и независна Македонија. Никој од нив не знаеше дека заедно со Комисијата е дојден и еден началник на грчката полиција од Атина. Подоцна дознаа дека тој бил мајорот Гоцис. За целото време седел заедно со Комисијата и правел белешки за секој распит.

Комисијата си отиде, а тие останаа со мислите што ќе се случи од сето тоа. И се случи: Смилан доби казна затвор која беше спроведена на 10.8. 1948 година. Го фрлија во еден карцер без да му кажат зошто е затворен. Таму го држеа многу денови. Со него се наоѓаа уште двајца осуденици. Голи, боси, без покривач, а за јадење добиваа само 75 грама леб на ден и некоја помија која веќе беше расипана. Еднаш им дадоа солена риба. Секој што јадеше од неа, се разболе, а некои умреа. Меѓу умрените беа и тројца грчки комунисти. Смилан си поминува со „лесно“. Добива мала температура и по неколку дена „оздравува“ ако може така да се каже, ако може воопшто човек во тие услови да се чувствува здрав. Полно луѓе од студ, глад, тепање и разни малтретирања умираа секојдневно.

Беше 1949 година. Еден ден морето толку се разбранува што не можеше да стигне бротчето од Лаврио кое затворениците ги снабдуваше со храна. Останаа 7 дена без јадење, а и без вода. За вода лесно: јадеа снег. На осмиот ден бротчето стигна....И така со денови... Животот течеше... голи, боси, без јадење и вода....

Еден ден Грците започнаа да градат касарни. Градители беа тие – затворениците. Смилан добива задача да раководи со 300 затвореници, повеќето грчки комунисти. Мораше да одговара за нив и за работата. Тој си одбра двајца пријатели кои му

помагаа: Бранко Димитров (потекнува од западна Македонија, а денес живее во Бразилија) и Лагадинов Ристо (од Пиринска Македонија). Сега ситуацијата му беше подобра. Тие тројцата беа послободни од другите. Можеа да одат од логор во логор, а и добиваа 100 грама леб на ден повеќе од другите, им даваа уште и по 10 цигари и по една конзерва риби. Тоа беше целата заработувачка. Командант на логорот беше потполковникот Козма Сурис, роден во Јанина, а инаку голем антикомунист и шовинист. Знаеше и по некој македонски збор. Со нив беше добар. Дури заповеда на тројцата да им даваат храна од офицерската кујна. Дури и отповеќе. Се што ќе останеше од храната, можеа да го земат. Така беше се до одењето на суд во Атина. Им рече командантот дека постапувал добро со нив, затоа што добро работеле и дека ги мразеле комунистите.

*Хрисшо Лагадинов – иочива во
Сант Антонио, Бразилија*

ПРЕД ВОЕН СУД

На 15 април 1949 година заминаа за Атина каде што требаше да се појават пред Воениот суд. Во Воениот суд на улица „Академија“ бр. 11 тоа претпладне, околу 9 часот, стигнаа врзани. По чекање од еден час им рекоа дека судењето се одложува, бидејќи не стигнал обвинителот Тома Камилов, т.н. Камилас кој беше роден во селото Стојаково, Гевгелиско. Ова не беше вистина. Тоа беше план на полицијата да се одложи судењето за да ги однесат на островот Макронис којшто беше наречен остров на смртта. И таму да го чекаат „судењето“. А тие беа осудени – на смрт. Само оној којшто ја читал книгата „Пеколот“ од Данте Алигери може да има претстава за тој остров. Тоа може само да се доживее. Нема зборови со кои барем приближно ќе ги опишам маките на сите осуденици кои ги преживуваа тука. Се работеше без одмор, луѓе умираа секојдневно.

Со нив беа и многу деца од Егејска Македонија. Сите имаа од 14 до 20 години. Секоја ноќ ги скориваа и ги мачеа до зорите. Раскрвавени им обесуваа по еден голем камен околу вратот и полицијата ги бркаше по островот цела ноќ. Така раскрвавени во зорите ги буткаа во морето како мртви трупови. Оние кои што ќе останеа живи ги закопуваа со мокра песок и ги оставаа така цел ден да гледаат во сонцето. Кога некое од момчињата не ќе можеше повеќе да издржи, го убиваа прободувајќи го со железна шипка. Смилан и неговите другари беа приморани да ги гледаат разните малтретирања врз недољните македонски деца секој ден.

На 15 јуни 1949 година 12 македонски момчиња решиле некако да се спасат не можејќи повеќе да ги поднесуваат маките. Ги скршиле лажиците со кои јаделе и ги голтнале дршките со цел да ги однесат во болница на операција, мислејќи дека во болницата барем некој ден ќе се одморат од маките. Островот дење личеше на бојно поле каде што се валкаа трупови на ранети луѓе, пиштеа и се грчеа од болки.

Еден ден Смилан го испратија до една воена зграда нешто да поправи. Зградата беше оддалечена околу 500 метри од логорот.

Одејќи помина преку еден мал дол. Душата му замрзна кога виде шестина луѓе кои претепани од голема болка викаа дека не си го знаат името и не знаат кои се. Им се приближи и ги запраша кои се, од каде се. Никој не знаеше да му одговори, се виткаа од болки, од раните по целото тело. Еден од нив, којшто беше млад човек, проговори на македонски. Ние сме Македонци, од Егејска Македонија. Повеќе не смеше да прашува, зашто и него го надгледуваа, а и времето му заминуваше за коешто требаше да ја заврши работата.

-Тргнав со нажалена душа, бев дотолчен од глетката и не ми се работеше. Сакав да легнам и да умрам, да не ги гледам повеќе маките на луѓето. Но тоа не беше се. Како што одев, пред мене се стркала. Една човечка глава на која што косата и месото се уште и стоеја. Многу гаврани вртеа околу неа, грачеа, а мене ми идеше давикам од болка. Срцето ми плачеше по мојот сонародник, или младо македонско момче на кое главата му се валка по островот, а неговата мајка не може да го погребва и истажи. Го тажев немо, го тажев со пригушен глас, ја тажев тоа попладне македонската судбина и не можев да издржам. Седнав до главата, ја прегрнав со двете раце и заплавав како дете.

Ја завршив работата. Работев цел ден, но со мислите бев кај главата оставена на гавраните што ја колваа. Не можев, а да не мислам, и постојано гледав кон сонцето, а тоа бавно го врвеше својот пат кон Запад. Кога се стемни, гледав некако забележано да отидам кај главата и да ја закопам. Многу време ја барав, ја немаше. Скоро полуден копав со рацете низ песокот, барав избекумен насекаде, но не ја најдов.

Некако се прибрав со последните сили во логорот. Но, не можев да заспијам:

постојано пред мене излегуваше сликата на главата, очите извадени, месото исколвано, образите однесени од кучиња, и стркалана некаде... очите извадени... ушите и носот откинати... Мислејќи така ме задуши плач и ми идеше да викнам – Македонијо, до кога ќе страдаш, до кога коските на твоите синови ќе се растураат по грчките острови, до кога гавраните ќе гракаат над откинатите македонски глави, над оние глави чии очи останаа незатворени, а мртви, исколвани од гавраните, бидејќи не рекоа дека сме Грци, туку дека сме Македонци, раскажува Смилан.

Минеа денови кој од кој потежок. А тој со неколкумина чекаше да ги одведат на суд. Обвинувањата беа тешки, а милост од тираните и не очекуваа. Се подготвуваа да го кажат пред судот последниот збор. Си велеа дека иако можеа за тоа да ги убијат, да им кажат дека Македонија еден ден ќе биде слободна и дека се приближува денот кога крвавите непријателски раце ќе се отргнат од неа. Минуваа денови, а тие чекаа. Стотина луѓе секој ден ги изведуваа на суд, ги осудуваа, а потоа ги убиваа. Како поминуваа деновите во чекање, духот им стануваше се посилен и како едвај да чекаа да кажат што ги боли.

Беше 5 август 1949 година. Ги поведоа врзани за Атина на воен суд. Него го стегаша лисиците и замоли некако да му ги пооплабават рацете. Полицецот само го погледна, му рече дека може и да умре, тоа е се исто за него, бидејќи тие биле штетни за грчката држава. Кога виде Смилан дека молби не помагаат, ги стегна забите да не вика од болки, а во себе постојано повторуваше: Се ќе помине... Се ќе помине... Се ќе помине....

Стигнаа во судот. Пред нив имаше за решавање три други дела на грчки комунисти. Кога го разгледуваа делото на еден од осудениците, адвокатот комунист го повика претседателот на судот и му ја покажа картата на Македонија која беше отпечатена во весникот „Македонска трибуна“. Го запраша што гледа на картата посочувајќи ги нив (Смилан и останатите) и велејќи: Ги гледате ли овие луѓе. Тие сакаат да ни ја земат Македонија. Што мислиш ти по ова прашање?

Адвокатот комунист одговори: Македонија не е грчка и порано или подоцна ќе ни ја земат.

Поради овие зборови беше осуден на смрт и само по неколку дена го убија. Кога го гледаше сето тоа Смилан, некаков страв го обземаше, зашто и него го чвкаше истата судбина. Тој и неговите другари беа 7 души. Сите кои беа присутни ги гледаа и беа сигурни дека и нив ќе ги осудат на смрт... Тоа го мислеа сите, бидејќи во сите грчки весници пишувааше за нивните обвиненија. Никој не веруваше дека некако ќе се спасат и од фактот што сведоците беа многу опасни. Главен сведок беше порано споменатиот Тома Камилев – гркоман, потоа началникот на логорот од Лаврио, поручникот Георгакис и еден полицаец од логорот по име Андреа, а родум од Крит. Од српска страна имаше уште 5 сведоци, но не беа присутни, бидејќи претходно заминале за Австралија. Од бугарска страна, сведоци беа Димитар – Дико Ликов и уште двајца други на кои Смилан не им ги дозна имињата, бидејќи тие не присуствувале на судењето. Сите сведоци се изјаснија дека седуммината се луѓе кои се многу опасни за грчката држава, бидејќи ја организирале емиграцијата за борба за независна и обединета Македонија. Делото започна да се разгледува. Беше прочитано обвинението и почнаа да ги прашуваат еден по еден. Смилан го запрашаа зашто дошол во Грција, кој го испратил и зошто читал „Македонска трибуна“ и други брошури кои ги препраќал и во другите логори. На се тој одговараше кратко, бидејќи не им даваа повеќе да зборуваат. Ги испрашаа сите, зборуваа и сведоците кои сите до еден ги обвинуваа. На нивна страна беше само Иван Галоганов, роден од селото Крушево, Драмско. Беше единствен кој не се плашеше да дојде и да ги заштитува. Инаку работеше како бугарски полковник. По сите говореше и нивниот адвокат, Грк, кој кажа: Овие луѓе дошле како антикомунисти за да се спасат во нашата татковина. За она што ги обвинуваат добивале се преку грчката пошта – весници, брошури, а не

некако скришно. Ако овие весници и брошури биле страшни за грчката држава, не требало да се допушти да стигнат до овие луѓе. Поштата требала да ги конфискува. Затоа сметам дека овие луѓе не се виновни и безусловно барам да се ослободат. По половина час откако судот заседаваше, им ги прочитаа пресудите. Пет години затвор условно, ако за три години направат некое кривично дело.

МОЈАТА БОРБА Е ТУКА - ЗА МАКЕДОНИЈА

Од Пиреа заминаа за островот Сирос. Уште вториот ден командантот на логорот, Тома Камилос, започна на Смилан да му се заканува:

„Немој да мислите дека сте излегле од затвор и ќе бидете долго време слободни. Многу брзо пак ќе бидете на суд“.

По некое време Камилос побара од грчката власт да му дадат оружје и да отиде во Стојаково да си го доведе семејството. Тоа беше веќе 1950 година. Грците го испратија во Југославија наоружан. Бидејќи и таму, во родното село бил истиот-шпион, селаните го фатиле и го убиле со камења и дрва како некое куче. Така завршил гркофилот Камилос односно Камилас.

Во август 1949 година, кога стигнаа во Сирос, започнаа да работат за да се прехранат и да си купат по некое алиште. По некое време ги побара организацијата ИРО од Атина која се грижеше за сите бегалци во Грција. Во логорот Лаврион стигнаа на 3 октомври 1949 година.

Уште по пристигнувањето во логорот го повика командантот Васили и му рече дека тука се дотерани по грешка и веднаш да ги вратат на Сирос. Тогаш Смилан и Иван Черчев, кој беше од Богданци, отидоа кај цивилниот шеф на логорот кој што беше англиски Евреин. Му кажаа се што се прави со нив, а тој им рече: „Знам зошто една година бевте во затвор. Сега сте под моја заштита и никој не може да ве враќа оттука“.

Тие му се заблагодарија и се вратија во логорот. Некаде во ова време австралиската комисија која работеше на емигрирање во Австралија ги повика и нив. Тие уште 1948 година поднесоа барање за емигрирање во Австралија и веќе документите им се готови.

Околу половината на декември истата година Смилан го повика полицијата од Атина. Отиде во одделот за странци.

„Не знаев зошто сум повикан и што треба да правам, кого да барам. Шефот на „Кендро аладопи“ (така се викаше овој оддел), Георгиос Николопулос, по чин мајор ми рече дека во претсобијето ме чека некој човек. Ни кој, ни што?! Излегов од собата и гледам стои еден за мене непознат човек. Ми пријде и *ш* се претстави како Американец, ништо повеќе. Зборувааше чисто македонски. Се разбиравме одлично, но она за што ми говореше, не можев да го сфатам. Се прашував што сака тој човек од мене и што полза ќе има тој како Американец од она што ми го предлагаше. Надолго и нашироко ми зборувааше дека е нужно да се поведе борба против комунизмот, бидејќи тоа е зло за човештвото. Ми кажа уште и дека таа борба ќе ја предводат Американците. Целиот овој разговор ми правеше задоволство, дојде некако како пороен летен дожд врз сушна земја. По долгите години на страдања по логорите и островите оваа покана за акција нешто покрена во мене, ми го раздвижи целото тело и јас започнав еден нов живот. За почеток пак се вратив во логорот, но постојано одржував врска со полковникот Галоганов кој исто така работеше за Американците, се сеќава Смилан.

Околу средината на март 1950 година, конечно започна транспортот на странците за Австралија. Во тој список бше и Смилан. Колку долго го очекуваше тој ден!? Австралија за него беше ветена земја. Беше место каде што најпосле ќе ги залечи сите рани, ќе го успокои своето намачено тело, и кадешто најпосле ќе може да живее со своето семејство.

За тие денови еве што вели самиот Смилан: Ќе ги повикам, ќе дојдат...Така мислев и се надевав во мачните страотни мигови. Ќе ги приберам жената, децата... Што ли е

сега ова? Што кошмар е? Пострашен и посилен од деновите без храна, посуров од долгите студени зимски ноќи од копнеењата по блиските... по татковината...“ќе отидам далеку, си мислев, избркан, отеран и никогаш не ќе ја видам повеќе милата ми земја.А сакав да сраснам со неа, никогаш да не се одделам. Австралија... далеку колку еден век“ Ми се кршеа мислите, се бркаа една со друга се додека најпосле не ги отфрлив со еден замав на раката како тешка покривка и одлучив: никаде не одам: мојата борба е тука, за татковината. Само таму ќе бидам среќен со жената, со дечињата. Ќе се борам. Каква сила ми се нуди на помош. Америка!!! Ќе ја ослободиме и ќе ја обединиме. Цела ќе си ја стокмиме, мајчичката – Македонија.

Потоа тој се среќава со Галоганов во Атина. Борбата се готвеше. И се почесто се сретнуваа во неговиот стан на ул. „Василиса Софија“.

На 11 март 1950 година вечерта тој беше повикан од началникот на логорот заедно со Васил Ролев, Иван Черчев и Васил Трајков.

- Утре, уште рано да сте подготвени. Заминувате за Атина, им рече.

На 12 март уште рано со автобус тргнаа за Атина. Се најдоа во канцеларијата на мајорот Георгиос Николпулос кој беше врската помеѓу грчката полиција и Американската разузнавачка служба.Тој ги пречека и им рече само тоа, дека тој ден се слободни

Прошешка на Филипу

и можат колку што сакаат да се шетаат низ Атина.

Излегоа. Но, вистина ли се слободни? И каде сега со оваа слобода? Не, не, ова ќе е некоја клопка... брзо кај Галоганов.

- Каде сте, цело време ве барам, им рече, нема враќање веќе кај Грците!

Ги одведе на лекарски преглед, а потоа во една вила оддалечена од Атина 17 километри. Вилата се викаше „Ктима Кондис“, имот на некој си Одис. Се наоѓаше во близина на селото Еритреја. Оваа вила му припаѓаше на еден Грк којшто беше инженер и голем националист, инаку роднина на шефот на полицијата, Николопулос. Таму тие најдоа едно мало

момче по име Димитар Бахаров. Се одморија и некако се одомаќинија.

Од утредента започна организирањето и обуката за претстојечката борба. Најнапред учеа како се читаат карти и компаси, а потоа разни цртежи на месности, фабрики, линии, патишта...

Дојдоа уште некои нови момчиња. Сите сакаа да се борат. Тоа беше собирен пункт за обука. Таму Смилан се среќава со Христо Близнаков (55), Димитар Бајкушев (20), Петко Даскалов (20) и уште многу други.

Обуката траеше по цел ден. Тие сакаа одеднаш се да научат. Стигнаа до обуката со оружје. Стрелаа со германски револвери и германски шмајзери, автомати. Со целата обука раководеше Галоганов, но одвреме-навреме беа посетувани и одАмериканци. Тие му даваа инструкции на Галоганов, а со нив немаа никакви контакти. Така во учење поминаа седум месеци.

На 6 јули им рекоа да се подготват, да си го земат оружјето, им кажаа само дека ќе патуваат цела ноќ, а каде, не знаат.

Истиот ден на еден воен камион го натоварија целиот багаж. Тие одеа пеш и не знаејќи ја целта. По два дена стигнаа во Кавала. Отседнаа во просториите на грчката седма дивизија. Ги пречека еден Американец во цивил кој одлично зборуваше македонски јазик.

Им се претстави.Тоа беше мистер Питерс. Ги одведе во една голема зграда крај

морето каде што останаа три дена. Четвртиот ден ги одведоа до селото Палиочифлик (Стар чифлик), македонско село во кое затекнаа само разрушени куќи, опожарено целото. Сред таа пустелија ја започнуваат ноќната обука со оружје и фотоапарати. Ова траеше до 15 јули 1950.

ПРВА АКЦИЈА ВО ЈУГОСЛАВИЈА

Американците тој ден му соопштуваат на Смилан дека тој со неговата група која се состоеше од четири лица и тоа: Смиљан Гриовски – тој, Иван Черчев, Васил Ролев и Васил Трајков треба да ја помине југословенската граница, да го помине Струмичкото Поле, па преку Огражден да стигне до Малешевијата каде што ќе го организираат народот за борба против комунизмот. На секој човек му дадоа по две турски лири и три илјади динари, Титови пари. Овие пари, им рекоа, им се за да си купуваат храна отаде границата. Кога се приближи времето за одење, Васил Ролев се разболе и така отидоа само тие тројцата од групата. Ги испратија мистер Питерс и американскиот потполковник Ален Макартни, кои говореа на наш јазик. Им рекоа дека кога ќе влезат во Југославија, ќе поминат низ Струмичкото Поле, па преку Огражден, ќе навлезат во Малешевијата, каде што ќе го организираат народот за борба против комунизмот.

На 16 јули 1950 година со еден американски камион ги префрлија од Кавала до селото Света Параскева во близина на Дојранското Езеро. Селото се наоѓа во подножјето на Беласица, а тогаш беше целото разрушено од грѓанската војна. Понатаму камионот не можеше да оди и тие натоварени со сите потребни работи тргнаа пеш во придружба на полковникот Галоганов. Одеа натоварени секој со по 35 килограми. Заедно со Галоганов ги испратија и десет грчки војници кои ги водеше капетанот Леонид Јатридис, родум од Солун кој зборуваше македонски јазик. Офицерот и војниците не знаеја ништо за тоа каде се упатиле и која им е целта.

Во четири часот попладне стигнаа на грчко-југословенската граница. Грчките војници ги оставија 500 метри подалеку од границата. Со нив до самата граница дојде само еден војник, офицерот Леонид и полковникот Галоганов. Од четири до осум часот вечерта еамо ја набљудуваа границата. Караулата до нив сосема беше близу. Ги гледаа, онака засолнати зад грмушките, како се постројуваат војниците, како вечераат и како отидоа на дежурство.

Кога падна првиот мрак, тие границата ја поминаа без некои тешкотии. Голо место на самата граница имаше само околу 300 метри, а потоа веднаш се простираше висока шума. Местото се викаше „Комитска долина“, бидејќи тука некогаш поминувале комитите. Наеднаш се најдоа во шумата на југословенската територија еден километар подалеку од границата. Беше страшно!

Темно насекаде, секој шум на тивкото ветерче ги плашеше и тие помислуваа дека е тоа потеря по нив. Тешко се одеше, а и местото беше многу стрмно. Најпосле сед-наа. Не се можеше понатаму. Тука останаа цела ноќ, се до зората.

Кога малку се пораз-дени, се упатија кон селото Куклиш -Струмичко. Теренот сепак не им позволяваше да се движат преку ден. Беше премногу опасно. Седнаа. Беа облечени во брич-панталони сошиени од волена американска ткаенина, американски воени чевли, а на грб носеа американски ранци. Вака облечени мис-леа дека набрзо ќе бидат

Киџуса - 1951

забележани. Беа необични за средината. На местото 'Вндев Чукар каде што некогаш

пладнувал војводата 'Вндев останаа цел ден. Овој врв се наоѓа на три километри јужно од селото Куклиш. Никако не можеа да се наканат да продолжат. Нешто од предострожност, нешто од страв тука останаа уште една ноќ и еден ден. Следната вечер требаше да стапат во врска со луѓето од селото Куклиш кое се наоѓа во близината на Струмица. Мораше да се оди. Се погледнаа. Беа некако самоуверени дека успешно ќе ја извршат нивната цел, само ги обеспокојуваше што беа искинати од прнарот по кој се влечеа преку границата и изгледаа распарталено. Тргнаа. Со првиот мрак стигнаа до самото село. Еден од другарите беше од селото. Требаше да се сретнат со еден близок пријател на Трајков. Тој отиде кај нив дома, а Смилан стражареше во близината на куќата, во еден двор. По некое време Трајков од куќата му даде знак дека може и тој слободно да влезе. Домаќините ги пречекаа љубезно, ги понудија и да вечераат, но Смилан се плашеше да не бидат откриени и не ја прифати вечерата. Сакаше што поскоро да излезат.

Се договорија со домаќинот утредента да се сретнат кај месноста 'Вндев Чукар. Се вртија назад и цела ноќ го гледаа Струмичкото Поле кое се простираше пред нив. На Смилан погледот му се извишуваше кон Огражден и да можеше, ќе допреше и уште понатаму до неговото село.

Целта за која беа дојдени не ги оставаше да се препуштат на сопствените чувства. Затоа налутено одмавна со рацете и скоро цел ден ја набљудуваше југословенско-бугарската граница. Цел ден југословенската војска копаше окопи, ровови и разни други скривалишта.

Следниот ден човекот од Куклиш дојде на средбата. Им зборуваеше како им е тешка ситуацијата, како немаат ниту леб, а збор да не станува за облека и обувки. Уште им кажа дека се слуша дека Бугарија ќе ја нападне Југославија. Човекот си отиде, а тие назад – за Грција.

Сега преминувањето го направија на друго место, во близина на Дојранското Езеро. До границата се наоѓаа селата Дорлобош и Баламос кои беа населени со турско население. Поминуваа покрај некои ниви посадени со тутун. Наеднаш некој викна: - Стој, кои сте вие! Тие видоа дека човекот е цивил и ненаоружан. Застанаа мирно додека не се уверија дека човекот е сам. Потоа му викнаа да ги подигне рацете и да не мрда, инаку ќе биде убиен. Кога виде дека тие се наоружани, се уплаши и започна да моли: -Аман, браќа, не стрелајте, се предавам! Смилан му рече да дојде поблизу до нив, а тој што можеше да прави? Ја послуша наредбата и полека почна да се приближува кон нив. Тие со откочени автомати чекаа, зашто не знаеја што може да се случи. Ако затребаше, беа готови за стрелање. Кога се приближи човекот на пет чекори од нив, го запрашаа што сака и кој е. Го заобиколија и му рекоа дека ако се обиде да бега, ќе биде убиен. Тој им кажа дека си ја чува пченката од дивите свињи и дека е Турчин од селото Дорлобош кое се наоѓа на два километри од југословенско-грчката граница. Им рече уште и дека не е сам, дека неговиот другар спие на другиот крај од нивата. Отидоа сите таму и видоа како човекот мирно спие под едно дрво. Кога се разбуди, се уплаши кога виде пред себе тројца наоружани луѓе и другар му пред нив. Започнаа тие двајцата да зборуваат нешто по турски, но еден од групата на Смилан го разбираше овој јазик му преведе на Смилан дека се прашувале дали се нелегални или се преправени полицајци и ако биле нелегални, требало да ги прашаат селаните дали ќе ги примат. Тие тогаш им рекле да не се плашат од нив, дека тие се само луѓе кои водат борба против комунистите. Но, селаните тешко можеле да им поверуваат што е разбирливо во ситуацијата во која што се наоѓаа. Кога некако се уверија во она што им го кажуваа, тие им се доверија дека многу пати слегувале од планината Титови агенти преоблечени во различни алишта и ги лажеле дека се борат против Тито. Им покажаа една чешма која што се наоѓаше на околу 500 метри каде често пати ноќно време седеле Титови милиционери чекајќи да фатат нелегално избегани Македонци кои „му ја матат водата на Тито“. Селаните ги

охрабрија кога им рекоа дека добро ја познаваат границата и точно знаат каде се заседите на пограничната Титова војска. Тогаш им рекоа да им помогнат да ја преминат границата, а потоа ќе ги пуштат. Тие се согласија и групата на Смилан тргна. Еден од селаните одеше напред, по него еден од смилајановата група, па потоа вториот селанец, а последните двајцата внимателно гледаа на сите страни подготвени од секако изненадување. Беа подготвени на се. Кога дојдоа до границата, првиот човек им рече дека треба да си ги собујат обувките, бидејќи месноста е каменита и може да се чуе нивниот тропот и да бидат откриени од граничните патроли кои се доста збиени. Така без да дигаат премногу врева, скоро бесшумно стигнаа до границата. Откако ги ослободија луѓето, уверувајќи се дека се чесни, им дадоа една турска лира и илјада динари и тргнаа понатаму сами.

Заборавив да кажам дека селаните што ги пуштија беа скоро голи, одеа боси, без обувки и тие се сожалија на нив. Со парите што им ги дадоа, им рекоа најнапред да си купат леб за децата, а потоа да си купат опинци. Тие, кутрите, веќе и се одучиле да одат Обувни, Многу им се заблагодарија на дарот, по турски обичај ги прегрнаа, а на крајот им рекоа:

„Одете, Алах нека ви помогне, и да се видиме поскоро во слобода“.

Границата ја поминаа во три часот по полноќ, спокојно и мирно, без никакви проблеми. Влегоа во Грција во близината на Дојранското Езеро. Покрај езерото сите села беа опожарени од војната која се водеше 1948-49 година.

Кога наближија до селото Муриес, ги забележаа неколку селани и ги пријавија на месната полиција. Дотрчаа неколку полицајци, ги опколија и им наредија да го фрлат оружјето. Тие мислеа дека групата сега доаѓа од Југославија и дека сака да им се предаде. Смилан им рече дека нема да го фрлат оружјето и дека тие се припадници на главниот штаб на Американската армија во Грција и дека сака да му дозволат да зборува телефонски со Кавала. Тие се уверија во неговото убедливо објаснување и веднаш го одведоа во полицијата каде што стапи во врска со американската војска во Кавала. Им се јави, ја соопшти однапред договорената шифрирана порака: 3. 13 и 30 пристигнаа добро.

По нив, веднаш, дојде еден американски камион кој ги одведе во Кавала, пак во истата кука. Тука најнапред се одморија и

откако им дадоа детален извештај, им ги зе доа парите што им останаа, зашто тие во Грција не располагаа со пари, само ги облекуваа и ги хранеа добро. Во куќата се наоѓаа вкупно 16 души, а сите беа групирани од по три или пет луѓе со по еден од нив одговорен за групата. Така беше се до 9 август кога на Смилан му соопштија дека неговата група ќе треба пак да замине за Југославија, а да се врати преку Бугарија.

ВТОРА АКЦИЈА ВО ЈУГОСЛАВИЈА

На 9 август групата на Смилан во која беа Черчев, Ролев и Трајков се подготви и доцна вечерта со камион замина за Демир Хисар. Го поминаа мостот на Струма и стигнаа во гратчето Родополис кое се наоѓа помеѓу Дојранското Езеро и Беласица. Веќе знаеја што ги чека и беа донекаде искусни. Рутински тргнаа пеш придружувани од 10 грчки војници и еден офицер од пограничната војска. Поминаа низ селото Констануса каде што е погребан Македонецот Димитар Самарџиев којшто се борел од страна на партизаните за време на грчката граѓанска војна. Тој е роден во селото Стојмирово, долги години живеел во Горна Џумаја, а загинал во акцијата ПРОКУРОРА. Кога Бугарија по Втората светска војна стана социјалистичка земја, тој избегал во Грција како всушност и сите тие, заедно со Васил Ролев 1947 година. Тука си ги оставил коските. Го искористија случајот на минувањето и отидоа да го посетат неговиот гроб којшто се наоѓаше под еден голем костен. Тоа всушност не беше гроб, туку една голема дупка во која беа закопани 12 души кои, загинале заедно со Самарџиев во истата акција. Стоејќи така на гробот Смилан гласно размислуваше: „Овој гроб ги покрива јунаците кои паднаа во бој против комунизмот.“

По некое време продолжија кон границата, но овојпат полесно, бидејќи товарот им го носеа две мулиња коишто ги зедаа од еден Влав од селото Каштануша. Така мораше да биде, зашто на ова место Беласица е премногу стрмна, а тие требаше да бидат одморени за да ја преминат незабележано границата.

Грчките војници ги водеа мулињата напред, а тие одеа полека по нив. По неполни четири часа стигнаа во близина на југословенската граница. Грчкиот офицер и овој пат не знаеше каде и зошто одат. Наредба примаа само од американската команда. Тука се поделија со грчките војници, го натоварија на

себе товарот и тргнаа напред. При првиот мрак незабележано ја проминаа границата кај месноста „Маркови кладенци“, над селото Габрово.

Местото беше многу стрмно и не можеше да се оди по темница. Мораше да чекаат да осамне. Утрината рано тргнаа кон добро познатиот В’нден Чукар, над селото Куклиш, Струмичко. Како што одеа, забележаа дрвари кои беа во нивна близина. Видоа дека се Турци. Последниот ги забележа. Смилан му даде знак да се оддели некако од групата и да дојде до нив. Местото го овозможуваше тоа, бидејќи патот завиваше и последниот од групата беше лесно да се оддели незабележан за извесно време. Тој крадешкум дојде во папратта каде што се криеја тие. Тој некако имаше доверба во нив, којзнае зошто. Им рече да не стапуваат во контакт со луѓе, зашто има секакви. Им се претстави, а им ја покажа и личната карта. И тие му веруваа. Тој им кажа дека целото Струмичко Поле е полно со Титова војска, а се очекувало да дојдат уште многу војници од Србија, бидејќи се зборува дека Југославија ќе биде нападната од Бугарија. Им рече дека целото поле, Огражден и Малешевијата се прокопани со ровови, а и самите се уверија во тоа кога по некој ден отидоа кон Малешевско. Го пуштија човекот, а тие заминаа по друг пат за да го прикријат трагот. По некое време се вратија и стигнаа над селото Куклиш каде што ја имаа и првата врска во првата акција. Цел ден го поминаа на В’ндев чукар. Беше голема горештина. Вода никаде. Беа жедни.

Вечерта Смилан и Трајков се спуштија во селото, а Ролев и Черчев останаа кај работите. Тие заминаа само со оружјето. Се спуштија бавно кон селото кое се гледаше од височината, а зад нив ги оставија своите другари. Претпазливо чекореа во квечерината. Се доближија до куќата на нивниот пријател, немаше никој. Влегоа.

Истата вечер стапија во врска со уште двајца селани од истото село. Утредента тие

дојдоа кај нив, на 'Вндев Чукар, и им раскажаа за положбата во која се наоѓа македонскиот народ под Титовиот крвав комунизам. Беа испокинати, на нозете ништо не носеа и уште беа обраснати. Беа коска и кожа. Добивале само пет килограми жито на член месечно, а работеле ударнички за тиранинот Тито и неговите удбаши кои се дебелеа на сметка на намачениот македонски народ. Тие цел ден им раскажуваа за колективите. Кој не сакал да влезе во колективот, бил претепуван и со сила запишуван. Теророт, велеа дека не може да се опише и самите не знаат како понатаму ќе се живее со тие тирани кои немаат ни Бог ни душа. За нив Тито и Партијата се се. Мостариот

Орден од Реган

од нив, кој имаше 45 години, им раскажа дека еднаш едно од неговите деца нашло расипан стар пиштол и го донел дома. Удбашите за тоа дознале и веднаш дотрчале во неговата кука кадешто ги затекнале неговите деца како си играат со расипаниот пиштол. Им го зеле и веднаш ги потерале во УДБ. Едното од децата имало 12 години, а другото 8. Од силниот котек, едвај си отишле дома. Им се заканиле кога ќе дојде татко им да му речат дека тој им го дал пиштолот. Удбашите и него го привеле во милиција каде му се развикале: „А, Стојане, како сега ќе одречеш кога и твоите деца велат дека пиштолот е твој?!“ Тој немоќен им рекол дека тоа не е вистина, децата го нашле и го донеле дома. Помалото дете кое било претепано и лежело во еден кош, плачејќи рекло: „Да, тате, јас си играл во една ливада и таму го најдов“. Децата ги пуштиле, а Стојан го задржале десет дена во УДБ. Го мачеле и го терале да признае дека пиштолот е негов и дека со него сакал да убие некого од власта.

Стојан раскажуваше, а на Смилан косата му се креваше на главата и му доаѓаше да влезе во УДБ, во селото Робово, Струмичко и да ги испотепа сите крвници кои го мачат народот за ништо. Стојан му рече: „Браќа, ако се плашите вие, дајте ми го оружјето, јас сам ќе си ја свршам работата и потоа ќе тргнам со вас во шумата. Доттука (и покажа на неговиот врат) ми дошло од овој терор. Не се поднесува повеќе. Треба да им се враќа заемот на овие побеснети кучиња“.

Смилан го успокои и му рече дека се уште не е време за такви работи. Да си седи дома кај децата, а кога ќе дојде времето, ќе им го вратат заемот. Требаше да се разделат и Смилан му ја даде својата долна резервна облека и 2000 динари да си купи леб за децата.

Стојан заблагодарувајќи им се, на разделба им рече: „Браќа, немојте многу да одолговлекувате, побрзајте, зашто на народот веќе силите му се при крај. Живи ќе ги јадеме кога ќе дојде време. Нека се јават нашите славни комити и жените ќе појдат в шума. Треба да им се земе се на тие крволочни зверови.“

Тие му рекоа дека ќе дојде и тоа време, само треба да се начека вистинскиот момент кога ќе се дигне македонскиот народ против овие тирани.

Стојан си отиде, а тие се преместија на друго место за секој случај.

Беше 13 август 1950 година. Вечерта требаше да го поминат Струмичкото Поле и да заминат кон Малешевијата. Се приближија до полето и по првиот мрак требаше да го поминат. Беше ведро ноќ и се се гледаше како на тепсија. Месечината беше полна, прекрасна, но не и за нив кои требаше да го поминат полето, а никој да не ги открие. Селата беа едно до друго. Струмичкото Поле е густо населено. Можеа во секој момент да бидат опколени од сите страни. Тргнаа еден по еден на растојание од по десет чекори. Како знак за опасност се договорија да биде оној кој ќе ја насети

опасноста веднаш да легне и да викне: „Кал“. Одеа претпазливо, а беа и многу уморни. Целиот товар го носеа на грб, а тежеше 35 килограми, и уште 4 бомби, пиштол и автомат. Беа многу жедни. Преку денот си ги испразнија матарките и сега немаа ни капка вода. Одеа внимателно. Постоеше опасност секој мо-мент да бидат откриени. Целото поле беше оградено со заседи. Југославија стравуваше од нова војна со Бугарија т.е. Со СССР.

Врвеа низ полето кое им се чинеше како да нема стопан. Се обраснало, насекаде само трева. Никој не сакаше да работи, зашто не беше негово како понапред. Ова поле не личеше на Струмичко, туку на една пустелија засеана со жито кое едвај наликуваше на жито, повеќе на тревиште, бидејќи никој не се грижеше за него.

Цела ноќ одеа низ полето и дури пред зорите приближија до селото Гецелиа кое се наоѓа под падините на Огражден.

Ништо не им се случи и тие беа радосни. Можеше страшно да биде. Осамнаа сред една габрова шума полна со лешници. Цел ден јадеа лешници и се криеја. Беа многу претпазливи, зашто дрвјата беа ниски, а шумата ретка. Едвај успеаја да ги сокријат главите. Цел ден го набљудуваа Струмичкото Поле кое како тепсија се распостилаше пред нив. Кога се стемни, продолжија по планината Палазлија која се наоѓа западно од Огражден. Требаше по предвидениот план Смилан да влезе во Суви Лаки каде што требаше да се сретне со некои луѓе од селото Русиново.

Патуваа цела ноќ. Кога осамна, се најдоа над Суви Лаки. Одејќи така во мугрите за малку ќе ги нагазеа едно момче од околу седум години и едно девојче од околу осум години. Тие се исплашија, но ги смирија со малку чоколади и бонбони. Тие им рекоа дека се внуци на Ило Коколански и дека им се загубила една крава и сега ја бараат по шумата. Ги запрашаа за татко им, за дедо им, а овие им одговорија дека татко им работи во колективот, а дедо им малку подолу ги пасе колективските говеда. Смилан го познаваше дедо Ило. И затоа отидоа кај него и кога тој ги виде, се расплака од радост, а беше човек на 98 години. Тој беше целиот парталав, бос, а внучињата му личеа на мали дивјаци, испокинати, голи, боси и изнемоштени. Беше многу жално да се гледаат.

Дедо Ило Коколански низ плач едвај му проговори на Смилан: „Гледај ме, синко, ме знаеш каков бев, а гледаш ли сега како изгледам? Имав 100 овци, 60 кози и 20 говеда. Имавме се за јадење, за носење. Срам ми е да излезам пред вас. Месата ми се гледаат, но што да правам, тие кучиња, комунистите, се ни зедаа и сега ме ставија да ги пасам говедата на колективот, а јас сум човек на 100 години. Не можам да одам, нозете не ме држат. Секогаш кога ќе залајат кучињата, се си мислам дека ќе се намери некој како вас за да се изнаплачам, да ги кажам нашите маки, што тегниме од тие кучиња, безбожници, не изедоа живи.“

Откако им раскажа за маките, дедо Ило уште долго раскажуваше за „титовиот рај“, а потоа со сјај во очите раскажуваше за времето на комитите, за Даме Груев кој го познаваше лично, од времето кога работел, во селото Русиново. Тие го почестија со коњак, извадија што носеа: леб, сирење, салами и други работи и седнаа со дедо Ило да си каснат, да се напијат. Се најдоа и внучињата, а дедо Ило ги благословуваше цело време: „Господ да ве чува, Господ да ви помага во борбата, Господ да ви дава здравје. Сега за првпат се наситив по пет години. Од кога дојдоа тие кучиња на власт, леб не сме виделе. Децата не можеме да ги успиеме. Плачат гладни, не можат да заспијат.“

Потоа Смилан го фотографираше дедо Ило со внучињата, но за жал не зачувал ни една слика. Дедо Ило им рече дека тука е безбедно и дека можат да останат цел ден, а вечерта ќе сака и син му Иван да ги види. Се договорија син му кога ќе дојде, да удари со секирата по едно дрво како знак за распознавање.

Кога разбрал Иван за нив, не можел да дочека да се стемни и уште рано дојде на местото каде што се наоѓаа. Смилан најљубезно се поздрави со Иван. И двајцата се

израдуваа на средбата, зашто се познаваа уште од мали. Исто така и тој почна да им раскажува за маките и страдањата под власта на комунистите. И тој беше гол и бос, се му се гледаше. Им рече: „Гледајте, ова е рајот на нашиот Тито, одиме голи и боси како Адам и Ева што оделе во рајот господов“. Кога ова го раскажуваше Иван, солзи од очите му потекоа на Смилан, од мака и во тој мо-мент посакуваше што побрзо да им дојде крајот на комунистите. Мислеше: „Господ ќе ги казни за овој грев, а луѓето не се ништо криви“.

„Срам ни е пред децата да се појавиме вакви – говореше понатаму Иван – немаме ни партали да се закрпиме. Господ ќе ги казни“.

Тие само молчеа и се јадосуваа во себе што во моментот не можеа да им помогнат повеќе. Му дадоа на Иван 3000 динари, само толку, зашто требаше да им помогнат и на други браќа. Се поделија од Иван со ветување дека наскоро пак ќе се сретнат и заминаа.

Минуваа преку планината на местото кое им го покажа Иван, зашто ако појдеа по реката, таму ќе најдеа на многу југословенска војска која била распоредена по Огражден со цел да внимава на бугарската граница со оглед на затегнатите односи со оваа држава. Цели два часа одеа натоварени, но се тешеа со чувството дека одат по безбедни патеки. Така најпосле стигнаа до рекичката Широк Дол којашто течеше под источните поли на планината Готен каде што некогаш, за време на турското ропство, имало големи борби помеѓу Турците и комитите.

Кога ги осамна, појдоа и легнаа да одморат под дебелите сенки. Таму останаа преку целиот ден. Уште пред стемнување се упатија кон планината Гарван. Патуваа по виделина, зашто месноста позволяваше да се движат и без да бидат забележани.

Преку ноќта стигнаа до планината Пруча којашто е составена со Плачковица. Кога ги осамна, легнаа да се одморат, зашто и да сакаа, не можеа да продолжат од безбедносни причини. Тука останаа цел ден, а кога се стемни продолжија преку планината Лесковица. Од нејзиниот врв се гледаше цела Малешевија. Прекрасно беше да се гледа родниот крај како на дланка. Каков восхит растеше во градите на Смилан, каква убавина... Од градот Берово беа на далечина од 20 километри. По планот тројца другари требаше да влезат во родно село на Смилан, Будинарци, коешто од нив се наоѓаше само на 12 километри. Скоро цел ден беа скриени до едни ниви каде што дваесетина жетвари го жнееја колективското жито. Многу од нив Смилан ги препозна, но не беше можно да излезе пред нив, бидејќи немаше доверба во сите нив. Кога се стемни, тој требаше да замине за родното му село, а тројцата другари да останат на тоа место. Се договорвија да го чекаат утрината, а ако случајно не може да дојде, ќе испрати порака по некој човек. По договорот го зеде со себе само оружјето и замина за Будинарци.

По цели три часа патување стигна до селото: -Како ли само се изменило? Ништо не беше како порано. Или мене само така ми се чинеше? Не знаев од која страна да влезам. Не знаев ниту кај кого најнапред да отидам, зашто исто така не знаев кој се уште е жив, а кој умрен. Решив најнапред да му се јавам на еден другар со кого во детството бевме неразделни. Но, ни тоа не беше лесно, зашто часот беше еден по полноќ. Само што не запееа првите петли. Се беше затворено. Само по некое куче ќе залаеше. Се беше тивко. Почукав на еден прозорец, но за секој случај автоматот го подготвив и бев готов да се бранам. Почукав, но никој не се јавуваше. Луѓето беа изморени од тешката полска работа на којашто ги тераа Титовите агенти милум или силум. Почукав посилно уште еднаш и почувствував дека некој кој спиеше близу до прозорецот, се разбуди. Ноќта беше ведре со полна месечина. Оној што сирна од прозорецот ме позна веднаш. Тоа беше мојот другар. Само немо ме гледаше и не знаеше дали сум тоа навистина јас, зашто сите мислеа дека сум мртов. Се прегрнавме кутејќи, долго се гледавме, а потоа ме внесе во една соба кадешто на мир можевме да разговараме. Откако се созеде, нашироко ми раскажуваше за

нивните маки под Титовиот комунистички режим, маките од удбашите. Тој ми раскажа и за тоа како го мачеле татко ми за овие пет години откако се не бевме виделе. „Што да ти кажувам – ми раскажуваше тој – работиме како волови, а леб нема ни за лек. Навечер со жена ми долго се мачиме додека ги успиеме гладните деца.“ По некое време се поделив од пријателот и се упатив кон мојата кука. Цели пет години не сум ја видел и уште толку повеќе копнеев по неа. Цел еден век. Дури сега, кога наближив до неа, видов колку ми недостасува мојот дом. Наблизив до плевната. Застанав и се заслушав. Во неа некој спиеше и гласно ‘ркаше. Знаев дека вратата од плевната при отворањето многу крчка и затоа го приготвив пиштолот за секој случај. Внимателно се доближив до вратата и уште повнимателно ја отворив. Пиштолот беше подготвен. Влегов внатре. Со фенерчето го осветлив човекот кој длабоко спиеше. Се приближив и го познав. Беше тоа татко ми. Спиеше цврсто и не можев да го разбудам. Го затресов нежно, тој се разбуди, но не ме позна. Сонлив запраша: „Кој си и што бараш?“ Јас со растреперен глас нежно му реков: „Син ти е, пробуди се“, а тој на тоа: „Доста си играте со мене и ме мачите, оставете ме на мир“. Уште еднаш му проговорив и најпосле тој ме позна по гласот. Зарем може со збор да се опише нашето обострано чувство во тој миг? Јас само стоев и чекав, а тој прегрнувајќи ме, се давеше во плач. Најпосле проговори: „Јас и мајка ти и спомен ти направивме, а ти си бил жив!?”

Потоа тој отиде во куќата да ја пробуди мајка ми. Кога ме виде, таа од радост не знаеше што да прави. Најпосле, откако се созедовме, ми раскажуваа и двајцата за нивните маки поради него. Слушав и не можев да верувам од се она што го претрпеле, ме гушеше нешто, не можев да пороговорам. Се заколнах во себе дека ќе дојде денот кога тие еден ден „ќе видат каде се раѓа лебот“.

Времето минуваше и Смилан требаше да го напушти селото. Веќе започнуваше да се развиделува. Се договори со татко му да дојде истиот ден во шумата каде што ќе позборуваат повеќе. А мајка му, таа кутрата, не можеше да се оддели од него: „Поседи уште малку, сине, стара сум, можеби повеќе не ќе можам да те видам. Можеби јас и татко ти не ќе ја дочекаме слободата, поседи уште малку...“

Но, време за поседување немаше. Мораше да се оди. Татко му му рече дека веќе долго време не ја надгледуваат куќата „тие кучиња“ и отиде да провери. Откако се договорија каде да дојде утредента и откако договорија знак за распознавање, Смилан замина испратен од тажниот поглед на мајка му кој му го раскинуваше срцето.

Стигна без да се случи нешто во шумата кај своите другари. Кога се осамна, ги распореди наоколку другарите, а тој излезе малку понапред да го дочека татка си. Околу десет часот забележа дека кон шумата се приближува еден човек. Беше тоа тој, но сепак внимаваше да не го следи некој титовец, па да се случи нешто непредвидено. Кога се увери дека не постои никаква опасност, го повика. Го одведе кај другарите, се запозна со двајцата, а со Ролев срдечно се поздравија, зашто се познаваа.

-Не беше тоа повеќе оној татко што го познавав од порано, си мислеше Смилан. Сега беше предвреме остарен од канцерите на УДБ. Беше измачен, изгубен, пропаднат. Одеше споро, несигурно. Коските му ги беа испокршиле заради мене. Жал и грев ми беше да го гледам. Страдал заради мене. Косата ми се дигаше кога малку подоцна почна да раскажува како го мачеле по затворите: му ставале тенекии полни со песок во рацете и го терале со часови да ги држи, пред очите му ставале сијалица од 150 вати, да гледа во неа и да ослепи ако не признае дека јас сум си доаѓал дома.

За цело тоа време началник на УДБ во Берово бил некој си Лазо Самарџиев, а можеби тоа му бил само псевдоним, бидејќи тие не си ги кажуваа вистинските имиња.

Тој на разделба ми рече: „Ако сте мажи, ќе ги исчистите овие гадови. И јас со вас ќе тргнам. Сам Господ знае колку овој народ пропатил од нив“.

Додека тој така зборуваше, на сите им пламтеа очите од желба навистина така и што поскоро да биде. Но постојано мислеа на наредбата од Американците строго да водат сметка да не зборуваат многу и да не ги откриваат своите намери. Татко му сакаше да дојде со него во Грција. Гореше од желба да им се придружи во борбата за одмазда Смилан одвај најде зборови да го успокои дека уште не е време и дека тие наскоро ќе си го проплачат мајчиното млеко. Им кажа уште и тоа дека комунистите и на сон треперат кога ќе го чујат името на Ванчо Михајлов. Се распрашуваше дали знаат каде е и што е со него. Се слушало дека организираше друга ВМРО. Народот само на него се надевал и од него очекувал слобода. Смилан му даде доста облека која ја носеше како резерва, 30 турски лири кои ги спечали додека работеше во организацијата ИРО кон крајот на 1947 година и 7000 динари. Откако го поучи никому да не кажува за нивната средба за да не го малтретираат оние од УДБ, заминаа.

Се поделија со солзи во очите. Тој си отиде дома, а тие се вратија обратно за Грција.

-Чувствувај дека последен пат го гледам, натажено си мислеше Смилан. Го следев се додека не ми се изгуби од погледот. Преминавме преку планината Огражден од каде според предвидениот план требаше да влеземе во Бугарија. Кога го поминавме ридот Чунговец, се симнавме до една колиба во која живееше Костадин Даскалот од село Владимирово. Го затекнавме како вечера со своето семејство. Се надевавме дека како учител ќе може да ни даде повеќе информации. Од него дознавме дека границата меѓу Југославија и Бугарија е многу чувана, а тоа го знае, бидејќи секој ден со повеќе соселани од Владимирово морал да носи храна за војската распоредена долж границата. Селаните до границата многу често носеле и муниција. Не информира дека планината Огражден е полна со војска и да не се лажеме да поминеме оттаму, зашто сигурно ќе бидеме откриени. „Таму е распоредена цела дивизија. Ќе се најдете во небрано лозје“, ни рече. „Цела планина е прекопана со ровови, треба многу да внимавате“. Долго ни раскажуваше за очајот во кој западнал народот поради одземените имоти за никаква противврдност, за гладот и сиромаштијата што владее во овој крај, па и во цела Македонија.

Му дадоа 1 000 динари и откако се поздравија, заминаа. Беше еден час по полноќ. Одеа претпазливо, нога за нога. Не знаеја дали зад некое дрво не се крие заседа, дали не ќе пропаднат во некој ров. Секој момент можеше да бидат опсипани со рој од комунистички куршуми и бомби. Пред нив се покажа голина.

Подзастанаа и откако се уверија дека се е пусто, мирно тргнаа напред. Скоро нагазија на двајца заспани кои се пробудија дури кога им се приближија. Во темнината повеќе почувствуваа отколку што видоа дека се покрија преку главата како да не ги виделе. Ги приготвија автоматите и се упатија кон нив. Ги опколија од сите страни за секој случај, бидејќи не знаеја кои се и што се. Им наредија да станат. Кога станаа, видоа дека тоа се селани од Русиново. Велама од Русиново, зашто Смилан го познаа едниот од нив. Се викаше Ролев. Потоа тие им рекоа дека се криеле од нив, бидејќи се уплашиле дека се милиционери кои би можеле да ги натераат да го гасат пожарот кој избувнал на планината Куковица.

И тие им раскажаа за ситуацијата во која се наоѓа народот, дека животот е неподнослив. „Во Малешевско веќе не се живее“, им рекоа. Им ги покажаа босите нозе и им рекоа дека опинци не виделе со месеци. Беа неизбрчени, алиштата испокинати, им се гледаа голите меса.

Од брадата која им беше нараснала и долгата коса не им се гледаа лицата. Повеќе личеа на калуѓери. Гревите не им се гледаа, плачеа и молеа помош од нив. А Смилан и другарите имаа уште 1 000 динари. Ги извади Смилан од џебот и им ги даде

велејќи им да си ги поделат. Се извини што толку малку им даруваат со ветување дека кога повторно ќе дојдат, ќе им донесат повеќе. На разделба ги замолија да доаѓаат почесто и да не ги забораваат. Им рекоа уште да ги избегаваат планинските врвови по кои има распоредено војска и милиција: „Внимавајте на секој чекор. Без опомена стрелаат. Цела српска дивизија се наоѓа распоредена на планината Огражден“.

Затоа групата го измени планот на враќањето. Беше 26 август 1950 година. Приквечерта го помина Струмичко Поле и пак излезе на 'Вндев Чукар, над селото Куклиш, Струмичко. Васил Трајков, еден од другарите од групата, изрази желба да се сретне со некои луѓе. За несреќа, дури подоцна разбра Смилан дека тој бил откриен од милицијата. Бранејќи се ранил двајца милиционери, а еден убил. При престрелката со милицијата бил тешко ранет. Иако крвавел и тешко се движел, успеал некако да се засолне во една овчарска колиба, во близина на селото Вељуса. Овчарот, сигурно исплашен од целата таа ситуација, го предал на Титовата милиција. При блиската средба со милицијата, тој повторно бил ранет и на крај уапсен.

При повторното влегување на Смилан во Југославија, на 12 ноември 1950 година, случајно се сретна со Глигор Мајсторов, селанец од Будинарци, Малешевско, кој бил на издржување на затворска казна во Идризово. Таму се сретнал со Васил Трајков и овој од него разбрал дека тој бил изведен на суд и осуден на смрт. Подоцна смртната казна му била преиначена во доживотен затвор.

Таа вечер на 'Вндев Чукар групата долго чекаше да се врати

Трајко. Кога веќе беше премногу доцна, тргнаа прашувајќи се што е со нивниот другар и дали нешто му се случило. Иако никој ништо не рече, секој во себе таеше некоја притаена неизвесност која риеше во нивните души, раѓаше морничаво претчувство дека можеби Трајко е фатен, дека ги издал под страшните милициски тортури и сега некаде таму горе ги чека заседа. Чекореа бесшумно, потивко и од ноќта која ги опкружуваше и која им беше единствена надеж и закрила.

На 27 август тие тројцата ја преминаа југословенската граница и се најдоа во Грција.

На 28 август стигнаа на железничката станица Това, близу до Дојранското Езеро. Воспоставија телефонска врска со Американската служба во Кавала од каде Смилан доби наредба да одат со воз во Драма, а оттаму со автомобил во Кавала. Во Това се сретнаа со некои пријатели на другар му Васил Ролев со кои поразговараа за се и сешто.

Каснаа по нешто и кога дојде возот, станаа.

-Во возот прв се качив јас, а по мене Черчев, се присетува Смилан. Качувајќи се, тој му подаде рака на Ролев за полесно да се качи. Ролев не сакајќи се потпре на својот автомат, и наеднаш...одедна рафал! Вагонот беше полн со патници, пиштеа деца, луѓето преплашени се прашуваа што станува. Се свртев, и што ќе видам: Черчев беше ранет. Без да губам време од торбата извадив завои и му ја преврзав раната која беше доста тешка. Возот не застана дури до Родополис каде се симнав со ранетиот и го пренесов во касарната полна со грчка војска. Отидов кај дежурниот лекар мислејќи дека овој веднаш ќе се заземе за мојот другар. Но, за жал, лекарот кој по чин беше капетан не можеше ништо да стори без да добие одобрение од својот надлежен. Скоро трчајќи стигнав до канцеларијата на командантот кој по чин беше потполковник. Ми се олесна кога видов дека се познаваме. Тој нареди да дојдат сите лекари и да му помогнат на Черчев. Благодарен поради заземањето на командантот заминавме, со Ролев за воената болница во Кавала каде не упати тој.

Во Кавала останаа мирни се до 1 ноември кога на Смилан му наредија со својата група да замине во Југославија. Сега сите групи кои се состоеја од околу 20 души беа реорганизирани. Групата на Смилан сега ја сочинуваше само тој и едно младо момче кое му беше дадено. Тоа се викаше Никола Бајкушев, а по националност беше Бугарин, по потекло од градот Трн. Американецот мистер Питерс му рече на Смилан

дека Бугаринот ќе биде на тестирање: ќе го придружува, но не смее да му кажува ништо, ни имињата на оние кај кои ќе одат, ни каде ќе одат. „Го праќаме со тебе во Југославија, му рече, да го преиспитаме дали е сигурен човек за да го користиме понатаму во групите“. Овој Бајкушев од Бугарија пребега во Грција преку Југославија. „Ако видиш дека има намера да се предаде на милицијата во Југославија, знаеш што треба да направиш. Нема јас да те учам!“, беше категоричен мистер Питерс.

ТРЕТА АКЦИЈА ВО ЈУГОСЛАВИЈА

Пред тргнување Американците Смилан и Бајкушев ги снабдија со зимски алишта: кожуви, топла долна облека, чорапи. Се ново. Им дадоа и многу лекови за секој случај, 8 000 динари и 4 турски лири за да им ги дадат на луѓето со кои ќе се сретнат. Времето беше врнежливо. Врнеше ден и ноќ. Утрото рано на 3 ноември тргнаа од Кавала. Со нив појде мистер Питерс, полковникот Галоганов и еден грчки офицер со десет души војници кои ги придружуваа до југословенската граница.

По неколку часа патување стигнаа до селото Света Петка, Поројско. Тука го напуштија камионот и од една грчка воена единица позајмија две магариња за да го пренесат багажот кој беше доста тежок. Со нив пешки се уште одеше мистер Питерс со придружбата. Тој друг пат не беше „јал таква попара“. Врвеа по стрмнините на Беласица. Патот напорен, веќе се стемнуваше, а мистер Питерс постојано прашуваше дали има уште. Со смркнувањето беше паднала тешка магла и ако не си светеа со фенерчињата, постоеше опасност да се стрмоглават во некоја од многуте провалии на Беласица. Врнеше непрестано. По пет часа патување стигнаа на определеното место. Тука се наоѓаа бункерите прокопани за време на граѓанската војна од 1947 до 48 година. Целото место беше како изорано. Беа 500 метри оддалечени од југословенската граница. Запалија оган малку да се исушат и огреат, зашто беа мокри до гола кожа. Зедоа неколку дрва и направија каков таков кревет за да може да се одмори мистер Питерс, бидејќи се беше влажно и немаше каде да прилегне. Преседоа цела ноќ. За некое заспивање не стануваше ни збор. Беше многу студено. Преку ноќта падна и малку снег. Мистер Питерс таа вечер виде како е да се биде комита. Не беше време за смеа. Тој целиот се тресеше од студ, но се разбира и од страв. Ситниот снег паѓаше полека, снегулките се смрзнуваа по лицата. Недалеку над нивните глави, таму на самиот врв на Беласица, ги демнеше опасност. „Ним“ таму во караулите не им се брзаше, знаеја дека ни „пиле не може да прелета“, а камоли човек да помине. Беа сигурни. А тие? Во нивните очи се читаше само некаква напрегнатост и ништо друго. Решителноста кај сите нив не оставаше место за страв или неизвесност. Кај нив немаше неизвесност: Или едно или друго. Трето немаше!

Кога Смилан го погледна часовникот на својата рака, покажуваше три наутро. Време беше за тргнување. Не смееја повеќе да чекаат. Во мугрите мораа да ја поминат границата која веќе ја познаваа како сопствениот џеб. Станаа сите. Групата откако се натовари со багажот, ги остави магарињата и сите заедно тргнаа проугоре.

Се гребчеа по стрмнината чекор по чекор. За половина час беа на самата граница. Сега требаше претпазливост. Се притаија, го смрзнаа здивот. Напред одеше Смилан. И кога дојде до самиот врв, застапа и им даде знак сите да го сторат истото. Американецот беше зад него: „Ете, тоа е границата“, му рече. Тој уште повеќе се притаи, го извади пиштолот и се приготви за стрелба. Некако повеќе се чувствувааше отколку што се гледаше, целиот трепереше од страв. Досега немаше претстава како изгледа границата. Смилан му рече дека нема од што да се плаши, бидејќи е многу темно, а има и магла, дека ништо не се гледа. Потоа се поделија со нив и останаа само тие двајца – Смилан и Бајкушев.

Преминувањето беше над селото Габрово, Струмичко каде што Беласица е најстрмна. Темнината и маглата им го оневозможуваше преминувањето. Некако се провлекоа внимателно преку границата. Дали во нивна близина се наоѓаа граничари или не, кој ќе знае. Толку беше темно што ништо не се гледаше. Наоколу црнина како во гроб. Ни ливче на дрвата да шумне, ни гранче под нивните влажни тела да крцне.

Тивко скоро нечујно се најдоа на другата страна. Излазија некако околу 500 метри во југословенска територија и седнаа во густижот на шумата. Седеа стуткани додека не се раздени.

Кога се раздени, претпазливо се спуштаа низ планината, иако не постоеше опасност да бидат забележани од неког со оглед на густата магла. Спуштањето траеше цел ден. Одеа претпазливо. Смрзнати и прекапани некако стигнаа на работ од Струмичко Поле, над селото Габровник. Тука останаа се додека не се стемни.

Планираа преку ноќта да го поминат полето и до самнување да стигнат до подножјето на Огражден. Уште со првиот мрак тргнаа. Маглата се уште лежеше. Се движеа спокојно. Но полето беше полно со кал која се лепеше за нозете и не им дозволуваше да го забрзаат чекорот. Пропаѓаа во калта до колена, паѓаа и пак стануваа. Не наликуваа на луѓе. Некако пред да осамне се добраа до падините на Огражден. Досега се одеше добро. Никој не ги забележа. Тоа беше 5 ноември. Местото и маглата им дозволуваа да се движат и преку ден. Толку беше темно, што прст пред око не се гледаше.

Струмичкото Поле требаше да го поминат накосо, односно да појдат од Струмица за Берово преку местото Палалиа. Штотуку излегоа од шумата, ги сретна еден селанец кој помислил дека се милиционери, а тоа по наметките што ги носеа, а наликуваа на оние кои ги носеа Титовите милиционери и потоа ги праша колку е часот. Му одговорија дека е два часот попладне. Тој замина, а тиего прОдолжија патот.

Патуваа цел ден. Пред стемнување стигнаа до месноста Суви Лаки каде што требаше Смилан да се сретне со Ѓорѓи Попов од село Русиново кој беше негов школски другар. Тој работеше како чувар на водениците кои беа поставени на рекичката кај Суви Лаки, а кои ги имаше околу дваесетина. Го остави Смилан својот другар Бајкушев недалеку во шумата и се упати во една воденица каде што почесто наминуваше Ѓорѓи. Внимателно се приближи до воденицата и уште повнимателно сирна низ замагленото прозорче. Во воденицата седеа двајца старци од по седумдесетина години и една стара баба и нешто меѓу себе разговараа. Немаше од што да се плаши. Влезе поздравувајќи ги со добар ден на што тие ми одговорија: „Дал бог другар (помислија по облеката дека сум Титов милиционер). Бабичката му се извини за поздравот: „Извини другар, но така сме научиле од стари времиња и така ние одговараме, со дал бог добро. И немој да ми се налутиш, толку разбира старечката глава.“ Од понизноста и уплашеноста, чинејќи го за милиционер, на Смилан му се нажали во душата. Тие мислеа дека спомнувањето на Господ во негово присуство ќе предизвика бес кај него. Тие не знаеја кој е и што е. Го прашаа уште каде вака тргнал по планинево сам во овие „лоши времиња“. Тој им одговори дека е испратен да однесе пошта до милицио-нерската станица во Суви Лаки (се преправаше и тој) која беше оддалечена само еден километар од воденицата. Двајцата старци пушеа на лулиња, а бабичката предеше на една дрвена фурка. Смилан стоеше до самата врата. Разговараше со нив, но истовремено внимаваше да не дојде од некаде некој милиционер и со своето присуство да им наштети на селаните. Ги запраша како живеат, дали е сега подобро од порано во бивша Југославија. Бабичката избрза: „Синко, сега е поубаво, само да имаме уште леб и опинци. Гледаш ти си се облекол убаво, топло. Носиш мантил за дожд, одиш, а дождот не ти може ништо. Нашите внуциња немаат ни палта, а ги праќаме да пасат колективни овци. По Огражден веќе падна снег, а тие голи и боси, нозете им премрзнуваат.“ Во разговорот се вмеша и еден од старците: „Е, бабо, ние Македонците вечно ќе страдаме. Те за леб, те за опинци, те за слобода. Нашата земја е проколната од Бога! Мислевме дека откако станавме држава, ќе бидеме послободни и ќе имаме опинци и леб. Напротив, сега останавме без ништо. Погледај другар, ми се обрати мене, јас сум човек на 70 години и време е да се одморам, а јас

морам уште да работам. Сега на водекица донесов на грб жито што ни го даде државата за да го сомелам да има што да јадат дечињата“

Така за кусо време ги разбра Смилан сите болки и грижи на овие стари луѓе. Постоја уште малку и им се извини што мора да оди да не ја затворат станицата па писмата да останат кај него.

Откако се поздрави со нив Смилан побрза на местото каде што го остави Бајкушев. Тој седеше на истото место каде што го остави. Ги нарамира ранците и побрзаа кон врвот Чуј Петел кој се наоѓа јужно од селото Русиново. Движејќи се низ ретката шума, пред нив излезе еден селанец со два натоварени коњи со дрва. Човекот си одеше за Русиново. Тој ги забележа, а тие го запрашаа кој е и од каде е. Откако го подиставија подалеку од патчето, тој им кажа дека е од село Русиново и дека се вика Стојан Трнков. Смилан го познаваше неговиот брат, Лесо Трнков, и затоа го запраша како е брат му. Тој го погледа уплашено и од страв не можеше да проговори. На Смилан не му беше јасно зошто толку се уплаши. Разбра само од неговото пелтачење дека го плаши нешто во врска со неговиот брат Лесо. Се тресеше целиот ту од страв, ту од студ. На Смилан му се нажали и му рече: „Не се плаши, пријатели сме со брат ти од мали деца и затоа те прашувам.“ Тој не можеше да сфати кои се, дали се милиционери или само преправени. Затоа Смилан го праша дали знае каде е брат му: „Не плаши се, зборувај слободно, готов сум да ви помогнам.“ Тогаш тој малку се поослободи и му рече дека цели три години има како милицијата го зела од дома и не знае ни каде е, ни што е со него. Почна да рони солзи од очите. „Едно време се чу, рече тој липајќи, дека избегал од УДБА и дека не се знае каде е сега.“. Тогаш Смилан му кажа кој е, а тој го прегрна плачејќи и велејќи: „Аман, бре брат, нема спас од овие кучиња. За ништо тепаат и ги одведуваат луѓето во зорите во неврат. Никој не смее да праша каде? Едноставно ќе дојдат, ќе

Вангел од Пиринска Македонија

- соборец на Гриовски

испревртат се, со пцости и секакви гадости ќе се нафрлат на куќните и ќе го одведат оној на кого му се намерчиле. Како ќе се живее, не знам. Се зборува меѓу луѓето дека Иван Михајлов формирал некакви групи и дека ќе излезат по планините. Овие, кучињава, треперат кога ќе го чујат името на Ванчо. Сон не ги фаќа. Само тој ќе се справи со овие, никој друг. Народот уште на него се надева. Сите ќе тргнеме со него, по планините. И децата во пелениете. Треба веќе еднаш да им се каже дека не ќе се вечни. Употребуваат најсурови и најподли методи за да ги

малтретираат луѓето за ништо!“ По овој негов монолог Смилан го праша за уште многу луѓе од Малешевијата. Тој му раскажа за многу затворени и исчезнати. Му раскажа за поп Габеров од Русиново дека е затворен и дека овие гадови брадата му ја избричиле. Истото му го кажа и за поп Никола Попов од истото село и дека тој е осуден на 15 години строг затвор и дека сега се наоѓа во Идризово кај Скопје. „Не остана учен човек, продолжи тој видно растревожен, сите се по затворите. Ги судеа како божем работеле за Ванчо Михајлов, за Бугарија, а тие се чесни Македонци. На

овие овчариве и разбојниците кои се сега на власт не може ништо да им се каже, тие се знаат. На член ни даваат само по 6 килограми жито. Ако сакаш јади, а ако не умри. Пари немаме ни тоа жито да го купиме од државата. Што ќе се прави само Бог знае!

Смилан извади и му даде 2 000 динари и му рече да си купи за децата и жената леб. Го успокои дека Господ ќе ги казни за тоа што му го прават на народот. На тоа тој му одговори: „Море, брат, за нив само куршум в глава, друго ништо не може да ги управи. Удрете каде ќе ги сретнете, ќе ги направете помеки и нема да прават се што сакаат. Браќа, сега кога ве видов, би сакал и јас со вас да појдам, да им платам за брат ми што го изедоа млад и зелен, а сега дечињата да му страдаат“. На тоа му одговори дека се уште не е време да дојде со нив. Да си оди дома, а ќе дојде моментот кога ќе го повикаат, да има трпение.

Веќе се смркнуваше. Смилан му рече на Стојана дека е време да се разделат. Му напомена да си оди и да молчи за нивната средба, тоа е подобро за него, зашто ќе го апсат, ќе го тепаат и фамилијата ќе му ја измачуваат. Тој се сложи со тоа и така се поделија.

Смилан и Бајкушев се упатија по својот пат. Дождот се уште истураше, а маглата толку се беше спуштила, што ни прст пред око не се гледаше. По првиот мрак стигнаа на врвот Петлец. Требаше да ја минат планината, но темнината не го pozwолуваше тоа. Решија да одат по патот кон селото Русиново, иако постоеше голема опасност да бидат откриени. Стојан им рече дека во Русиново имало полно војска која имала поставено многу заседи. Врвејќи низ планината, стигнаа до Дамјанов Рид каде што Даме Груев е убиен од Турците. Владимирско поле во кое слегнаа личеше на езеро од водата насобрана од дождот кој непрестано паѓаше. Беа мокри и уморни. Бајкушев го молеше Смилана да се одморат. Постојано велеше дека не може повеќе. Седнуваше на секои педесетина чекори. Смилан го водеше за рака и постојано го лажеше како мало дете дека селото е близу. Наидоа на едно бачило. Се разлааја многу кучиња, но тие не се плашеа, бидејќи наоколу беше црна темница. Продолжија и стигнаа до селото Мачево кое лежи на самата река Брегалница. Реката селото го дели на два дела. Не можеа да ја прегазат надојдената река и затоа мораа да преминат преку мостот кој се наоѓаше сред селото. Тоа веќе претставуваше голема опасност. Сигурно имаше заседа на мостот. Смилан му рече на другар му ако случајно на мостот некој извика стој, да не одговара ништо, тој ќе се помачи некако да ги излаже дека се милиционери. Тргнаа по мостот – Смилан прв, Бајкушев по него. Претпазливо како сенки се влечеа по влажните штици на мостот и некако, за чудо, го преминаа без некој да ги забележи. Излегоа на патот кој од Берово оди за Будинарци кое пак од Мачево е оддалечено само два километри и лежи западно од него. По патот одеа до пред самото село, а кога приближија, го заобиколија.

Тука се случи нешто непредвидено: иако не им беше во план, Смилан не можеше, а да не го посети своето семејство. Бајкушев го остави малку понастрана, а тој се приближи кон својата кука. Селото спиеше во длабока тишина, само по некое куче некаде ќе залаеше и тоа беше се. Смилан пријде нечујно до самиот прозор и се заслуша. Ништо не ја нарушуваше тишината, единствено неговото срце тупотеше, но него никој не го слушаше, освен тој. Внимателно, многу тивко чукна на прозорот. Некој се закашла во собата. Го позна, тоа беше кашлањето на татко му. Се подисправи до прозорот и веднаш го позна. Без да зборува, стана и му отвори. Скоро со шепот го запраша како влегол во селото кога во него има стационирано безброј војска и милиција. Смилан му даде знак на Бајкушев да дојде и сите заедно влегоа во куќата.

-Додека татко ми го палеше огнот, јас разгледував наоколу. Ми стана жал за ова свидно гнездо, за старите, куќата, дечињата... размислуваше Смилан.

Се преоблекоа во суви алишта, а татко му наеднаш окуражен од неговата

присутност се осоколи: „И не плашете се! Ако дојдат, ќе ми дадете и мене едно пукало, па ќе видат како на стари години се тепало!“ А мајка му не можеше да му се изнагледа. Се врткаше околу него со насолзени очи. Им подаде по една чашка сливова ракија и им рече: „Земете, стоплете се, ќе закрепните од неа.“ Одвремени навреме таа излегуваше надвор за да насирне дали има некој во близината на куќата носејќи дрва за печката. Бајкушон изгледаше болен. Мајка му на Смилан му свари чај, го легна на креветот и го покри со топли килимчиња. Понудениот чај не можеше да го пие. Глава не можеше да крене. Навистина беше болен. Кога Смилан виде дека ситуацијата со него не е за шега, извади од ранецот „пеницилин“ од 400 милиграма и му даде инјекција, потоа уште и аспирин. Веќе се самнуваше, а Бајкушев ни глава да покрене. Во мугрите се гледаа војниците како шетаат до самата куќа. Смилан го зеде апаратот и направи неколку снимки. Му рече на татко си да викне некои негови пријатели за да се видат. Тој без поговор отиде. По половина час кај нив дојде Иван Чамов, Данаил Гегов и брат му, Герасим Гриов кој во тоа време работеше како писар за УДБ, во Берово. Се поздравија. Седнаа. И тие како и сите си ги кажуваа маките. Во тоа време никој не можеше да се пофали со убава живеачка, освен оние на власт. „Комунистите ако останат уште на власт, започнаа речиси сите во еден глас да расправаат, ќе изумреме од глад. Што да ти кажеме, ова ни било, ни ќе биде. Ги тераат децата да не клеветат, да кажуваат што си зборуваме навечер дома! Од родните деца прават шпиони!“ Ги гледаше Смилан така и не можеше да се начуди: -Тоа ли се моите пријатели кои ги паметам како релативно добри домаќини со полни амбари, трла полни со овци? Сега испокинати, боси без обувки. „Гледате пријателе, продолжија, сега е Митровден. Снегот веќе ја покри малешевидата, а ние и нашите семејства сме гладни и боси. Во куќите ни зрнце жито! До каде ќе не одведат овие, не знаеме. Туку да пукие, па што ќе биде, нека биде! Ајде, кажи, му се обратија, дај ни надеж барем со некој збор, окуражи не. Не можеме повеќе да го издржиме овој терор.“ Во понатамошното зборување беа револтирани од тоа што Ванчо Михајлов ништо не презема и ги остава „кучињата“ да го глодаат народот. „Не изедоа, не се трпи веќе. Со голи раце ни иде да ги нападнеме па што ќе биде.“ Нивната болка им се читаше на лицата. Ова не беа само приказни. Тоа секој можеше да го почувствува и со голо око да го види. Тоа беа приказни за „Титовиот рај“. Тие им кажаа и дека цела малешевида е опколена со војска, насекаде се копаат бункери. Тие пројавија голема желба да тргнат со нив, но Смилан им рече како и на сите досега да имаат трпение, дека овие не ќе останат уште долго на власт. Им даде 1 000 динари и по една долна фанела кои ги носеше како резерва и така се поделија.

Остана сам со брат му кого имаше посебна желба да го чуе што зборува, бидејќи тој како службеник во УДБ можеше да му даде посебни податоци. Тој со себе носеше еден список во кои беа набележени имињата на луѓе етикетирано како ВМРО-вци. Му рече дека и при најмала узбуна или било каква акција, први ќе настрадале овие луѓе. Во списокот беа набележани овие имиња:

Од Берово: Зафир Козов -44 години, Борис Чучуров – 55 години, Гаве Пецов -65, Антим Сирачев – 56, Димитар Штрбев – 53, Васил Кускинов – 45 и Милко Јантинов – 47 години;

од Русиново: Ѓорѓи Попов – 39, Тимо Црнгов – 65, Поп Габеров

- 45, поп Никола Попов – 43 и Иван Џонкинов – 62; од Владимирово: Димитар Фичоров – 48, Миле Таков – 45, Никола Тренчов – 37, Благој Гашов – 37, Методи Левенов – 44, Димитар Дупкаров – 30, адвокатот Глигор – 55 и Коста Тренчов -56 годишен лекар; од Робово: Медоди Сивев – 37, Ордан Попов – 40, Климен Попов – 35, Киро Сивев – 46, Владо Губев – 50, Стефан Јанчов – 36, Спиро Попов – 67 и Иван Попов – 50; од Мачево: Глигор Ковачев – 40, Герасим Прчков – 46, Стане Чаминов – 50, Атанас Ковачев – 67; од село Умлена: Герасим Танчов – 36 (денес тој е се уште жив. Инаку тој на Смилан му е зет за сестра), Ѓорѓи Танчов – 30, Антим Ковачов – 60,

Митко Диков – 45 и Иван Гутинов – 38; од Будинарци: Методи Попов – 60 годишен учител, Иван Шопов

- 40 годишен продавач, Стојан Павлов – 35, Глигор Мајсторов – 40, Павле Мечкаров – 46, Иван Лазаров – 40, Павле Пачарзов – 45, Јана Попова – 45, Довица и Јордан Попов по 37 години.

Денес на сите горе споменати, презимињата им завршуваат на СКИ.

Од овие лица половината и повеќе беа во затвор, а оние кои беа на слобода беа под голема контрола. Герасим Гриов му кажа дека комунистите од сите страни на границата се опколуваат, дотеруваат се повеќе српски полкови во малешевската и секој деи сателитите на Русија можат да ја нападнаат Југославија. На сите страни се укопуваат, планините и шумите се преорани. Тоа подоцна го видоа тие и со свои очи. На секој чекор откриваа бункери. Тој уште му рече дека многу се плашат и од ВМРО-ците и затоа сакаат што поскоро да ги ликвидираат. „Не знаат од кого прво да се плашат. Толку се побркани што не знаат што да прават. И самите во УДБ немаат доверба меѓу себе и затоа се поделија на Сталинисти и Титоисти“. Герасим поседе до три часот по ручекот, се поздравија и си отиде за да не го бараат случајно. Надвор непрестано паѓаше снег. Постоеше опасност да не можат да се вратат за Грција. За ова време Бајкушев малку се пооправи и требаше да тргнат. Седеа до еден часот по полноќ. За тоа време татко му му раскажуваше како го фатиле оние од УДБ него и другар му Васил Трајков. „Ме прашаа, со растреперен глас му кажуваше татко му, зошто кога идеше син ти не ни јави и зошто не го предаде. Кога им велеш дека ти не си доаѓал дома, ме мачеа сверски, ме врзуваа, а потоа неколкумина од нив удираа каде ќе стигнат. Потоа ме фрлија во карцер. Еднаш ми дадоа во рацете да држам две кофи полни со вода, во очите ми светеа со силна ламба и ми се дераа – Ќе признаеш се, од кога те родила мајка ти па до денес! Така ме мачеа деноноќно. Ме врзуваа и ме буткаа во влажниот карцер каде поминував извесно време, а потоа пак по старо. Еден ден кај мене дојде шефот на УДБ, Лазо Самарџиев, кој ми рече: Дознав од дедо Гаве дека си тука, па дојдов да те видам. Кажи ми кој те мачеше и јас ќе го кажам. Потоа Лазо извади од џебот една слика на која беше ти и Васил Трајков и ми рече: Зошто не си признал дека кај тебе идел син ти и ти си носел храна во шумата? Ние го фативме Трајко и тој ни призна се. Ти веќе нема смисла да криеш. Кажи ни што ти велеше син ти, ти кажуваше ли нешто за Ванчо Михајлов, каде е тој, дали е со некои комитски групи по планините?“ Татко му понатаму му кажа дека кога видел дека Лазо знае се, му рекол дека отишол кај нив, му дале пари и алишта и му дале да се напие ракија. Им рекол дека биле многу наоружани, со најмодерно оружје и добро облечени. Им ја кажал, всушност вистината дека ги подржува Америка и дека се борат за слободна и обединета Македонија. Потоа го држеле во затвор уште една недела, а потоа го пуштиле, бидејќи татко му на Смилан веќе имаше 85 години. Не го сметале за опасен или за човек кој може да избега во странство. Смилан го слушаше, а косата му се ежавеше при спомнувањето на маките што ги доживеал заради него. Маките што ги трпеше македонскиот народ, особено еден 85 – годишен старец, не ги доживеал светот.

Бајкушев стана, беше малку пооправен и тие мораа да заминат. Беше еден часот по полноќ. Татко му на Смилан излезе прв да разгледа и откако се увери дека е безбедно, тие излегоа бесшумно.

–Татко ми се уште не придружуваше. Требаше да го поминеме мостот преку Брегалница кој се наоѓаше сред селото. Татко ми одеше прв, на десетина чекори пред нас. Се имавме договорено, ако некој го запре, ние веднаш да се вратиме назад. Ако го запрашаат каде оди толку рано, тој да каже дека коњот му избегал од пондилата и оди да го бара. Околу нас се беше тивко. Минувавме засолнувајќи се до сидовите на куќите не верувајќи и на тишината. Преминавме преку мостот во најголема тишина. Селото спиеше во длабок сон. Сите се беа скриле по куќите поради студеното

време. Ни куче немаше да залае. А другите кучиња, комунистите, сигурно не се надеваа дека по ова лошо време и тоа длабоко во малешевијата некој нелегален ќе се дрзне да дојде. Откако го преминавме мостот, се поздравивме со татко ми и тој се врати дома, а ние се упативме кон планината Китка која се извишуваше на десет километри од селото, раскажува Смилан.

По три часа одење навлегоа во густата шума на Китка каде што можеа да се успокојат. Тука не ги бараше никој. Што се однесува до Смилан, тој можеше уште да пешачи, но на Бајкушев кого се уште го тресеше треска му требаше одмор. Смилан го затутка колку што можеше повеќе и малку прилегнаа. Само малку, зашто ги чекаше напорен и долг пат придружен од многу опасности. Одеа уште малку. Од почетокот нивното патување го следеше дожд, а потоа почна да паѓа и снег. Месноста ја познава многу добро. На Смилан во сеќавање му исплива една малечка колиба која ветуваше топлина и добар одмор. Се упатија таму. Ја најдоа лесно. Влегоа и запалија огин. Беше топло да ти е милина, уште малку па ќе помислеа дека, ете сега се дома како кога беа деца, само да не беше оној прикриен страв кој колку и да сакаа, сепак, не можеа да го избркаат од дното на своите души. Но, времињата беа други.

-Требаше да се биде претпазлив, лежејќи размислуваше Смилан. Но од кого? Од моите? Страшна мачнина ми го стегаше срцето. Не можев да спијам. Го гледав Бајкушев како се препотува и размислувајќи како ли ќе беше, да не беше вака. Заедно со дечињата, со моите стари, живот ќе си живеев во нашата татковина. А таа цела, слободна и обедиета. Ќе одев на пазар во Солун, Скопје, Воден, Петрич...Бајкушев зајачка. Станав и му дадов уште еден леницилин. Сонот ме надваса. Кога се разбудив, беше квечерина. Поминал цел ден, 9 ноември 1950 година. Се уште не можевме да тргнеме. Моравме да ја чекаме ноќта. Останавме во колибата до два часот по полноќ, следниот ден. Не чекаше маршрута долга 15 километри.

Станаа се извлекоа од колибата и се упатија кон планината Готен. Патот беше послан со снег. Беше лизгаво и тоа им го успоруваше одењето. Се движеа многу споро. Непрестано врнеше снег. По планината Готен која беше обрастена со густа шума патуваа цел ден, бидејќи немаше опасност да бидат забележани. Ја преминаа реката Широки Дол која се влива во реката Струмешница кај струмичкото село Василево. Цел ден патуваа по планината Палазлија и до вечерта стигнаа до селото Гечерли, Струмичко. Селото се наоѓа на работ на Струмичко Поле кое требаше да го преминат. Требаше да ја чекаат ноќта. А и им требаше одмор. Беа многу уморни. Струмичко Поле е широко, а Беласица висока. Требаше да ги штедат силите. Смилан оддалеку ја гледаше Беласица која се белееше под снегот. Снежна, завиткана во бело со многу опасности за нив. За првпат се прашуваше – ќе ја преминат ли, дали живи ќе се вратат во Грција?

Некаде околу седум часот навечер тргнаа. Полето лежеше во магла. Беше темно. Прст пред око не се гледаше. Смилан спасот го бараше во маглата и силниот дожд кој паѓаше во полето. Залутаа и не сакајќи влегоа во едно село. На Смилан му се чини дека тоа било Муртино. Се разлааја кучиња, почнаа да трчаат по нив. Од една кука излезе еден селанец да види по кого толку лаат кучињата. Во раката држеше фенер. Тие легнаа во калта за да не ги забележи, а беа само неколку чекори од него. Човекот не ги забележа, си влезе во куќата, а тие со олеснение продолжија полека низ селото. Стигнаа до реката Струмешница којашто од силните дождови беше многу надојдена. Во никој случај не можеа да ја прегазат. Смилан загази на едно место и уште на почетокот водата му достигна до половината, се слизна и за малку ќе се удавеше. Се врати назад.

Бајкушев само го погледна, а којзнае што си мислеше. Тргнаа низводно надевајќи се дека на некое место реката ќе е разлиена, поплатка и лесно ќе ја преминат. Но такво место не најдоа. Смилан му предложи на другар му да го фрлат целиот багаж, да

го задржат само оружјето и да ја препливаат реката, инаку ќе ги осамне во Струмичко Поле. Бајкушев предложи да поодат уште малку па потоа ќе решат. И навистина, најдоа место на кое реката беше разлиена. Кога загазија, се соочија со друга непријатност. Во почетокот загазија во тиња. Постоеше можност да се удават во тињата. Сепак ја прегaziја. Водата им достигаше до рамена. Беа мокри до кожа, но спасени. По некое време стигнаа до селото Банско кое се наоѓа во подножјето на Беласица. Тука Смилан наиде на уште еден проблем. Кога помисли дека Беласица е близу и дека не постои повеќе опасност, се чу премалениот од студ и температура растреперен глас на Бајкушев: - Остави ме, нека се умре! Не можам повеќе! Остави ме во трњево, а ти заминувај. Ти велама, не можам повеќе!

Смилан го молеше, го убедуваше дека Беласица е близу и дека таму ќе се одморат, но тој не можеше повеќе да направи ни чекор. Го натовари и неговиот багаж, го зеде под рака и некако го извлече од селото. Се влечеа така некаде околу половина час кога Смилан повеќе почувствува отколку што виде дека одат по снег. Се израдува кога виде дека навлегле во Беласица.

Седнаа да се одморат. Имаше уште три часа до разденување. Веднаш заспаа по две ноќи и еден ден патување. Но од спиењето ништо. Се разбудија по еден час од силен студ. Се беа скочаниле онака легнати на снегот и мокри до гола кожа. Смилан го разбуди Бајкушев кој болен, мокор и каллив се беше струпотил врз снегот. Алиштата им беа смрзнале, трепереа од студ. Тргнаа проугоре по Беласица целата бела и лизгава. Падни стани некако се пробиваа низ снегот. Смилан никако не можеше да му помогне на Бајкушев. Тоа теренот не го позволяваше. Патуваа цел ден. Не успеаја, како што беше по планот, таа вечер да ја преминат границата. Запреа на 500 метри под границата во еден густиш каде што не можеа да бидат забележани. Тука останаа до 12 часот. Така смрзнати станаа и се упатија кон врвот. По два часа патување ги поминаа тие 500 метри по снег кој им досигаше до половина. Беа на самата граница. На нивна среќа не се гледаше ни еден граничар, ни заседа, ни ништо. Сигурно оние „нашине“ ниту не можеа да замислат дека по вакво време некој ќе се осуди да ја преминува непроодната Беласица.

Преминаа без проблем. На еден километар, на грчка територија, седнаа. Опасност веќе не ги дебнеше. Смилан извади запалка од џебот и запали огин. Околу нив се наоѓаа многу бункери заостанати од граѓанската војна. Тој воопшто не размислуваше дека тука некаде може да има и некој заостанат експлозив и кога го запали огнот, наеднаш се разнесе силна експлозија. Кога се соззедоа, беа затрупани со жар и пепел, но не беа ранети ни повредени. Бо првиот момент не знаеја од каде дојде експлозијата и затоа Смилан го грабна шмајзерот, а тоа го направи и Бајкушев и чекаа да припукаат на евентуалната опасност. Околу нив се беше тивко. Не се слушаше ни шум, ни нечие присуство во близината. Дури по неколку моменти се сетија дека е тоа некој заостанат експлозив и дека би можел да се активира и друг и затоа Смилан му рекче на Бајкушев да излезат оттука што е можно побрзо. Седнаа во снегот да почекаат да осамне, зашто теренот беше многу стрмен и не можеше да се патува по темнина.

Осамна 12 ноември. Тие се упатија кон гратчето Муриес кое се наоѓа на патот од Драма за Солун. Пред да се стемни стигнаа во ова место без да бидат забележани од некого. Се упатија во станицата во која многупати оделе. Тука најдоа тројца грчки полицајци. Овие се упалашија не знаејќи кои се, немаа време да го земат оружјето и да се бранат. Во првиот момент помислија дека се партизани и дека ќе ги фатат живи. Откако им објаснија кои се и што се, тие сварија чај за да се стоплат. Се уште беа мокри и кални. Откако колку толку закрепнаа Смилан и се јави на службата во Кавала известувајќи ги Американците дека се вратија живи и здрави. Тие му наредија на грчкиот полковник Кацадис, кој беше врска помеѓу нив и грчката погранична војска, да им дадат јадење и да ги остават кај нив да преноќат.

Полковникот Кацадис ги нагости, ги остави да се одморат, а утредента со камион на Службата заминаа за Кавала. Во Кавала се сретнаа со останатите групи кои исто како и Смилан се беа вратиле од терен. Беа посебно радосни што досега од нивна страна немаше ни една жртва.

Во Кавала останаа цела зима. Пролетта, 1951 година, дојдоа нови момчиња од Атина кои преку зимата во вилата на Коди, која беше во близина на грчкиот аеродром Татои, Американците ги обучуваа за телеграфисти. Во тоа време таму се наоѓаше главната база на радио станицата „Горјанин“ преку која групите добиваа наредби и разни информации. Таа пролет групите беа повторно реорганизирани. На Смилан му дадоа уште три млади момчиња: Вангел Англикин 38 годишен човек од Петрич, Илија Куков 60 годишен бивш четник на ВМРО исто од Петрич и Христо Колев 27 годишно момче од Стара Загора кој беше радиотелеграфист. Им дадоа еден радиопредавател заедно со генератор кои мораа да го носат двајца, бидејќи беа многу гломазни и тешки. Покрај оваа беа формирани уште три групи. Првата ја сочинуваа: за водач Цветан Милев, бивш бугарски поручник, Тома Лачин од село Белица, Банско, Пиринска Македонија, Иларион Бојациев од истото село, Ѓорѓи Петканешков од Неврокоп, Максим Михајлов од неврокопските села и Петко Даскалов од Черпан, Бугарија. Во втората група беа: водач Димитар Колев од тракиските села, Никола Бајкушев од Трн, Бугарија, Димитар Бахаров од старозагорските села и Господин Господинов од Стара Загора. Третата група ја сочинуваа: за водач Димитар Русинов, Тракиец, Христо Близнаков исто Тракиец, Раде Иванов од черпанските села и уште едно момче на кое Смилан му го заборави името.

Дојде мај 1951 година. Еден ден ги посети мистер Питерс. Тој го викна Смилан кај него и му рече: „Гледај, господине Гриовски, ситуацијата се измени. Веќе не е интересна Тито. Тој се измени. Нема веќе илегално одење во Југославија. Таму ние, Американците, сега можеме да одиме без пречки и заедно со Тито да работиме против руските сателити. Ја средивме работата со Тито – двете нозе му ги ставивме во еден чел. Сега и ти можеш слободно да одиш во Југославија, тие таму ништо не ти можат. Ние ќе му командуваме на Тито!“ Го слушаше и не само што не веруваше, туку и му беше многу смешна глупоста на мистер Питерс. Не можеше да се воздржи, а да не се насмее иронично. Кога го забележа тоа, Питерс му рече: „Што, ти не ми веруваш? Ако ова што ти го реков не се обистине за една година, в лице да ми плукнеш и да ме наречеш лажго.“

Илузиите на мистер Питерс беа многу големи – или беше многу сигурен во тие лаги кои му ги пласирале „поголемите“ од него, или само сакаше да ми влее надеж и апетит за работа.

Ги собра сите и им се обрати со зборовите: „Од сега па натаму да не криете кои сте и за што работите. Слободно кажувајте дека Америка ви помага во борба против комунизмот и дека ќе ви помага се до крајната победа“.

Неговите зборови паѓаа како мелем врз нивните ранети души кои копнееја по слободен живот. Тој лесно можеше да го искористи нивниот идеализам. Тие беа слика и прилика на оние луѓе кои „и за сламка се фаќаат кога се дават“. Но, што да прават, освен Америка немаше кој друг да им помага, да им дава оружје и пари толку потребни за нивната борба. Сите се надеваа дека ќе има војна и гледаа да бидат добро наоружани и подготвени за борба против светскиот непријател – комунизмот. Војната во Кореа која се уште траеше, им даваше надеж дека ќе се прошири и на нивните простори. Беа готови за пресметка со црвениот ѓавол.

Мистер Питерс уште ги извести дека отсега па натаму секој ќе работи за плата како американските војници. Но сега ќе мораат да влегуваат илегално во Бугарија. Платата ќе им била по 4 англиски лири, а ќе имаат помош и за нивните семејства. Сите јатаци ќе бидат платени, а ќе им плаќаат и на луѓето за се она што ќе го добијат од нив и тоа ако чини едно, тие ќе им плаќаат сто. „И така, продолжи тој, секој од вас

ќе има доста голема сума пари која ќе стои како депозит кој на крајот ќе може секој да си го подигне. Ние имаме доста голем буџет за борба против комунизмот.“

Мистер Питерс мислеше дека ќе ги подлажи со ветените пари и тие ќе работат се што ќе посака тој. Тој знаеше дека тие ќе се борат и без пари, само од омраза кон комунизмот и за стекнување на слобода.

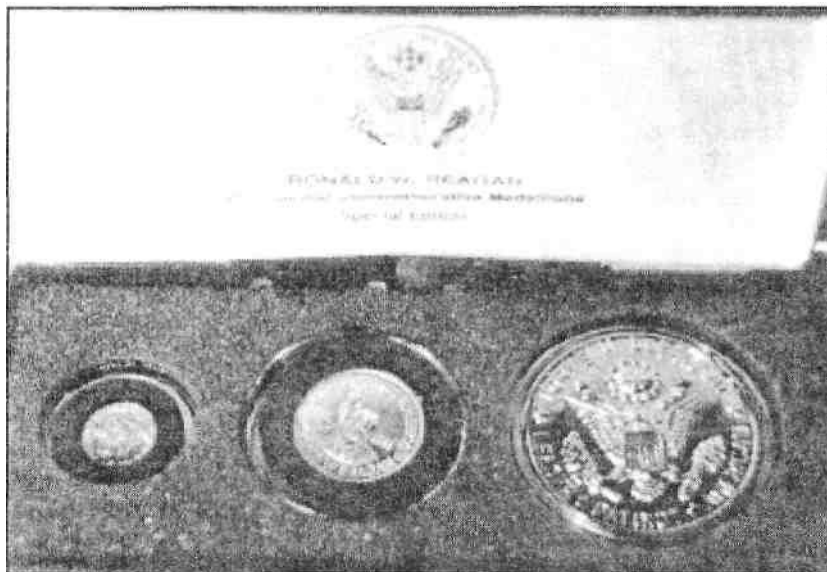
По некој ден мистер Питерс дојде кај Смилан и му рече: „Твојата група треба да замине за Петрич. Ќе одите само тројцата, без радиостаницата.“ Дотогаш ни една група не беше влегла во Бугарија. Имаше други групи, кои работеа за ЦИА, образувани од земјоделци, таканаречени блок со кои Смилан и другите немаа никаква врска, бидејќи не се поднесуваа политички. И Амери-канците кои командуваа со нашите и оние од блокот не се сложуваа најдобро. Меѓу нив имаше натпревар во работата. Во Петрич на 15 мај беа испратени некои од овие, вториве групи. Уште при влегувањето, на граница, двајца од групата се предаде, еден бил убиен, а другите биле заробени. Загинатиот беше Спиро Пилев, родум од село Порој, Егејска Македонија, а жител на Петрич.

ПРВА АКЦИЈА ВО БУГАРИЈА

На 21 мај 1951 година Смилан со уште еден од групата излегоа во Кавала и изнакупија се што им требаше за на пат. Се приготвуваа за заминување. По наредбата требаше да одат само тројца од неговата група, радиопредавател не им требаше и затоа радиотелеграфистот не појде со нив.

Изутрината тргнаа со камион. Во Демир Хисар им се придружи поручникот Вангелис Кацаварас и уште еден војник кои требаше да одат со нив до граница. Во шест часот попладне стигнаа до месноста Исти Беј која се наоѓаше на самата граница. Бидејќи беа доста уморни, решија да преноќат тука, во станицата на грчката погранична служба. Грците, мислејќи ги Американци, мошне добро ги примија, дури им покажаа и со какво оружје располагаат. Им покажаа доста големи минофрлачки, лесно наоружување, митралези. Им рекоа дека Бугарите ќе можат да ги „сомелат“ за пет минути, ако им дозволат Американците. Тие сакаа да им се прикажат како големи херои и како од нив, оние што беа таму, да зависеше дали Америка ќе им дозволи да „ја срамнат со земја“ Бугарија.

Штотуку се смрачи, тие си го собраа багажот и тргнаа кон границата. Одеа низ беспатјата на Беласица не чувствувајќи ништо. Шумата беше толку густа што не се гледаше ништо. Се беше тивко и мирно, а тие некако успокоени како да тргнале на прошетка, иако ги дебнеа секакви опасности, и не забележувајќи ја беа преминале границата. Тоа беше во 22 часот на 22 мај 1951 година. Патот по кој врвеа беше толку стрмен што не дозволуваше движење по темнина. Одењето го правеше невозможно и густата разлистена шума која овој мај беше посебно бујна. Така поминаа околу еден километар и застаана. Повеќе не беше можно да се оди. 23 мај ги осамна на истото место. Во мугрите го продолжија патот кон Петрич. Нивната заштитничка, густата шума, го правеше патот безбеден, но сепак во нив тлееше стравот од ненадојни средба со бугарските погранични служби. Ненадејно се најдоа во подножјето на планината до самиот град Петрич. Пред нив „пукна“ глетка: градот се раздвигуваше, а во касарната се гледаа како војниците кои се обучуваа во разни воени вештини. До

Одликувања од Роналд Реган

нив допираше и гласот на бугарскиот старешина: „Многу опасни за нас се западните империјалисти. Тие

секојдневно во нашата земја упатуваат диверзантски шпионски групи, се со цел да го уништат нашиот социјализам!“ Се наслушаа слични говори така затскриени во ретката шумичка. Тука останаа до приквечерта. Кога сонцето веќе ги криеше и последните зраци, се слушна брмчењето на три камиона.

Низ двогледите видоа дека тие се полни со милиција која по Петричкото Поле

бараше „шпиони“ како да лови зајаци.

Постојано беа на штрек. Набљудуваа се што се случува, не смееја да прилегнат,

или што е уште пострашно, да дремнат. На тоа ги предупреди и мистер Питерс кој им рече дека Петричко Поле е полно со милиција и треба добро да внимаваат.

Кога се смрачи, се повлекоа подлабоко во шумата, одбраа згодно место и останаа тука да преноќат. Додека другите спиеја, по кој знае кој пат Смилан го преработуваше планот како да се сретне со лицето кое ќе го извести за ситуацијата во која се наоѓа групата на Спиро Пилев за која погоре споменав дека беше откриена при влегувањето во Бугарија: Спиро бил убиен, некои се предале, а некои успеале повторно да се вратат во Грција. Смилан лично месноста добро не ја познаваше, но тука беа другарите од групата кои беа од тој крај и одлично се снаоѓаа. Го дочекаа и 24 мај кога уште пред зорите Смилан и Англикин, Куков како повозрасен го оставија да го чува багажот, се упатија на средба со Крсто Англикин кој преку денот работел на нивите кои се наоѓале до самото подножје на Беласица. Се упатија само со оружјето низ ретката шумичка од костени и лешници. Штотуку се оддалечија од својот другар околу 500 метри, слушнаа некои гласови близу нив, само што не ги видоа оние кои толку јасно говореа. Се притаија до едно костенливо дрво и од она што го видоа им замрзна крвта во жилите. Точно на нив идеа тројца војници со пушките готови за стрелба. Легнаа на самото патче, зашто во тој момент не можеа ништо да преземат. Двајцата го одминаа Смилаи без да го забележат, а третиот кога се чинеше дека ќе помине без да го забележи, скоро се спрепна од него и ... Тогаш се случи секавично: Смилан му го фати автоматот во моментот кога тој почна рафално да пука во него. Во исто време двајцата војници кои го одминаа, го забележаа Англикин и почнаа да пукаат во него. А тој како и Смилан му го фати автоматот на едниот и започнаа борба на живот или смрт. Во таа борба бугарските војници ги испразнија жаржерите од своите автомати и сега не преставуваа повеќе опасност за нив кои беа добро потковани во секаков вид боречки вештини во американските бази. Знаеја да се снајдат во секаква ситуација. Со неколку потези ги легнаа на земјата и со трчање се упатија кон другар им Куков. Тие во трчање го земаа багажот и се упатија кон грчката граница, зашто знаеја дека веднаш ќе тргне потера по нив. И навистина, штом од касарната ги чуја истрелите, полно војници истрчаа да видат што станува. Беласица кога доаѓаа ја минаа многу бавно. Сега не мислеа ниту на опасноста, ниту на стрмнината, само гледаа што поскоро да се најдат во Грција. Шумата, како што реков погоре, беше многу густа, така што одеа незабележани од никого. -Можеби имавме среќа, размислуваше Смилан, а можеби ни помогна и Господ кому непрестано му се молев и така се најдовме на грчка територија. Во тој момент ми се чинеше дека здивот на потерата ќе го чувствувам цел живот. Тоа е чувство кое не се заборава. Тоа е исто како да ти кажат ненадејно дека си осуден на смрт и дека по неколку минути ќе те стрелаат.

Кога се најдоа на слобода, се сретнаа со еден од групата на Спиро Пилев кој им раскажуваше како бугарските војници ги откриле, како ги гонеле, како го убиле Пилев и како двајца се предале.

Смилан веднаш и телефонираше на службата во Кавала дека се вратени. Американците веднаш пратија кола на граница за да ги земат и да ги однесат во Кавала.

Во Кавала останаа до 12 јуни 1951 година. Еден ден кај Смилан дојдоа Питерс и Макартни кои му рекоа дека неговата група од четири лица треба повторно да замине во Петрич, Бугарија со задача да извиди колу војска е стационирана во Петричко, бидејќи Американците имале сознание дека Бугарите довеле многу војска кон границата со СФРЈ и Грција. Му рекоа да го поведе и телеграфистот за да им пренесува секој момент што се случува.

ВТОРА АКЦИЈА ВО БУГАРИЈА

На 13 јуни Смилан, Куков, Англикин и Христо Колев-радиотелеграфистот пред да падне мрак стигнаа на самата бугарска граница, на местото каде што требаше да ја преминат. Се движеа внимателно, но некако поспокојно од првиот пат мислејќи дека месноста им е веќе позната. Но, Бугарите, сега долж целата граница поставиле жица. Но и тоа не преставуваше проблем за нив кои во американските бази беа подготвувани за секакви ситуации. Ја исекоа жичата и еден по еден се провлекоа незабележано. Утредента на 14. пред стемнување се упатија кон селото Елешница кое се наоѓа во близината на Петрич. Внимателно се приближуваа кон селото плашејќи се да не паднат во истата ситуација како при првото преминување во Бугарија и да не паднат во заседа на бугарската погранична служба. Кога му се доближија на селото на само 500 метри, со голи очи видоа многу војска. Немаше потреба од двогледи. Војниците се движеа по патот кој оди од Петрич кон Струмица. За се што гледаа истиот момент преку предавателот ги известуваа оние од американската служба. Тука останаа до утредента кога пратија телеграма по радио станицата дека патот ќе го продолжат кон селото Габрени, Петричко кое се наоѓа на самата граница со СФРЈ. Таму требаше да ја согледаат бројната состојба на бугарската војска стационирана спрема Југославија. Но, по долго размислување Смилан јави дека е невозможно да се дојде до селото, бидејќи патот не го дозволуваше тоа, имено требаше да се вратат назад до Грција, па потоа по заобиколен пат да дојдат до селото. Му беше речено да се вратат назад на грчката граница каде ќе дојде мистер Питерс за да им донесе свежа храна и да им даде нови инструкции. Така и сторија. Истиот момент се вратија назад без никакви проблеми. Во Исти Беј, во грчката стражарница ги чекаше мистер Питерс кој доттука беше дошол со автомобил. Тука се задржаа околу три часа за кое време ручаа, а мистер Питерс со двоглед ги набљудуваше бугарските стражарски места кои не беа далеку од нив. Потоа тој си замина за Кавала, а тие се упатија по грчка територија до местото каде што требаше да ја преминат границата. Патуваа 6 часа. Ноќта без проблеми ја преминаа границата.

17 јуни ги осамна над самото село Габрени. На два километри јужно запреа во шумата. Штотуку сакаа да пратат порака по предавателот за местото каде се наоѓат, видоа како кон нив трчаат околу петнаесетина бугарски војници. До нив не можеа никако да допрат, бидејќи тие одбраа такво место кое беше тешко достапно. Тоа го сторија од предострожност, користејќи го искуството од минатиот пат. Го собраа апаратот и се наместија во позиција за одбрана или ако е можно за отстапување. Кога ги забележаа бугарските војници, застапаа и по кусо време на исчекување за нивна среќа тие почнаа да се враќаат назад, очигледно по зајакнување. Тие го искористија тоа и во најголема брзина почнаа да се повлекуваат. Ноќта ја поминаа засолнати на сосема друго место во планината. Другиот ден Смилан и Англикин само со оружјето повторно се вратија и приближија до самото село Габрени. Видоа како бугарската војска копа ровови и се окопува спрема југословенската граница. Тие и окопите беа маскирани. Се вратија откако ја извршија задачата до другарите каде по радиопредавателот ги известиле Американците за состојбата и бараа одобрение за враќање назад. Откако го добија одобрението, тргнаа кон границата. По патот забележаа поставени мини. Мораа да внимаваат да не нагазат некоја и да не настрадаат од нив или пак од бугарската војска. Господ и овој пат ги чуваше такашто незабележано ја преминаа границата и се вратија назад во Кавала каде се најдоа со луѓе од групата на Цветан Милев кои едвај се вратиле од Бугарија. Таа група во

Бугарија заминала веднаш по нив, а се состоеше од 6 члена: Цветан Милев, Томе Лачин, Иларион Бојаџиев, Максим Михајлов, Ѓорѓи Петканешков и Петко Даскалов. Оваа група во Неврокопскиот крај била откриена од еден овчар кој веднаш ги предал на милицијата, а оваа, пак, им поставила заседа на патот кон каде одеа. Тука бил убиен Цветан Милев и Иларион Бојаџиев, а Ѓорѓи Петканешков се изгубил без да разберат другарите дали е убиен или фатен жив. Петко Даскалов и Томе Лачин, иако тешко ранети, сепак успеале да се вратат во Кавала. Единствено Максим Михајлов здрав се вратил назад.

ТРЕТА АКЦИЈА ВО БУГАРИЈА

Така останаа само уште три групи. Ранетите ги пратија на лекување во Атина, а тие останаа во Кавала, само сега живееја разделени во две куќи.

Така во Кавала останаа до 15 август. Еден ден пред тоа Смилан од Американците побара да му дадат една сума на пари за да може да му помогне на своето семејство како и на луѓе од Македонија кои беа многу загрозени. Кај него дојде Макартни кој му рече да се подготват со Англикин за да заминат за Југославија. Тогаш тој му даде 60 000 динари, 20 турски лири и 50 000 бугарски лева кои треба на враќање, кое ќе биде преку Бугарија, да им ги раздели на луѓето. Влегувањето и излегувањето според предвидениот план требаше да биде преку Бугарија.

На 16 август тргнаа од Кавала. На бугарската граница пристигнаа истата вечер во местото Галабака. Местото им дозволуваше да се движат брзо, а бидејќи добро го познаваа теренот, без проблеми ја преминаа грчко-бугарската граница. Утредента се сретнаа со човек кој си ги пасеше козите, а беше добар пријател на Англикин. На негова голема жал, козарот му кажа дека жена му и децата му се иселени во стара Бугарија, додека мајка му и татко му се уште се во Петрич. Нив комунистите не ги протеруваат, бидејќи луѓето се многу стари, стотина години и не биле опасни за државата. Му дадоа 10000 лева со напомена половината да им ги даде на родителите на Англикин. Тој им раскажуваше за тешкиот живот на Македонците во пиринскиот крај: „Ако продолжи ваквата живеачка, сите ќе изумреме за леб“, им рече тој на разделбата.

Вечерта го поминаа Петричко Поле и се упатија кон Егуменско маало каде што требаше да се сретнат со Методи Пачарзов од Симитли, бивш четник на ВМРО и Панте Сиков од село Будинарци, а иселен во Бугарија, исто четник во ВМРО. Овие луѓе на Смилан му беа соселени кои во Бугарија се иселиле во 1922 година. Поседоа со нив некое време. Исто и тие им раскажуваа за лошата живеачка. Не чуја ништо ново. Таков беше животот тогаш во социјализмот. Новите газди си го кроеја животот според своите потреби.

По три дена патување по скришни стрмни беспатја стигнаа до Симитли. Смилан го остави другар му и сам влезе во градот. Требаше да се најде со Пачарзов. Тоа беше на 20 август. Неговата куќа се наоѓаше во центарот на градот и затоа Смилан најнапред отиде кај Спасе Смилански на кого куќата му се наоѓаше до самата шума и во неа можеше лесно да се влезе.

Во еден часот по полноќ полека се приближи до самата куќа. Кога се увери дека никој нема во близина, тивко чукна на прозорецот. По малку време Спасе се појави на прозорецот да види кој е тоа што доаѓа толку доцна. Отпрвен не можеше да го познае, зашто од нивното последно видување беа поминале цели шест години. Смилан беше и поинаку облечен. Почувствува дека е уплашен, затоа тивко му се обрати: „Чичо Спасе, не плаши се, јас сум.“ По гласот го позна, дојде и му ја отвори вратата. Беше многу уплашен. Го праша од каде доаѓа и дали е сам. Откако му одговори на сите прашања што го интересираа, овој му рече: „Не знам како ќе се живее. Овие, црвениве, секој ден иселуваат по некој за стара Бугарија. Ги истеруваат на полноќ луѓето не дозволувајќи им да земат ништо со себе. Ни леб, ни вода, ни некое алиште да се покријат. Децата расплакани, жените уплашени ги одведуваат на железничка станица и оттаму со сточни вагони, затворени ги возат неколку дена од каде нема враќање.“

Смилан и нему му даде 10 000 лева, а потоа му рече да излезе надвор за да провери дали е безбедно, бидејќи требаше да оди уште кај Пачарзов. Тој на излегување му

рече да внимава добро, зашто полицијата постојано контролира околу. „Во нашиов крај, му рече, постојано доаѓаат титови диверзанти. Ете, пред некој ден убија еден. Ситуацијата е многу затегната. Во Лешко изгореа три куќи, луѓето некако успеаја да се спасат. Долж целата југословенско-бугарска граница е распоредена бугарска војска. На луѓето најстрого им е забрането да се приближуваат до границата. Да не се лажеш тука да ја преминеш границата. Ќе те убијат, му рече. Тоа Смилан и самиот го знаеше и затоа беше претпазлив колку што можеше повеќе. Откако другар му му даде знак дека наоколу е тивко и нема никој, се поздравија најљубезно и Смилан полека тргна кон центарот да се најде со Пачарзов. Успеа да го најде дома. И таму истата приказна, истата ситуација. По малку време мораше да тргне. Од претпазливост и од кажувањата на неговите пријатели, го измени планот. Се упати кон Долна Рибница каде границата кон Југославија можеше полесно да ја премине со оглед на тоа што таму шумата беше многу густа, а теренот речиси непрооден.

На 23 август се најде точно над Рибница близу до југословенската граница. Смилан и Англикин долго време ја иабљудуваа границата. Долж границата забележуваа еден до друг вкопани бугарски војници. На едно место избројаа точно 160 подземни бункери од кои одвреме-навреме влегуваа и излегуваа војници. Преку целиот ден останаа тука гледајќи ги камионите кои одеа таму-ваму. Попладнето се повлекоа подлабоко во шумата, зашто местото каде што лежеа не им изгледаше баш сигурно. Одеа со вперени автомати, готови да реагираат и на најмала опасност. Така одејќи пред нив здогледаа четворица бугарски војници кои беа во заседа. На главите имааа качкети и беа облечени во шинели. Во истиот момент ги здогледаа и тие и отворија оган од руските автомати. Растојанието помеѓу нив не беше повеќе од триесетина метри. Смилан и Англикин легнаа и запукаа кон нив. Кога видоа дека овие имаат добра позиција и дека не можат да ги погодат, еден од нив стана и фрли бомба. Но таа не ја погоди својата цел. Експлоадира недалеку од нив и ги затрупа само со земја. Тие не престануваа да пукаат. Кога видоа дека не можат да ги совладаат, со трчање отидоа кон бункерите да бараат помош. Смилан и Англикин не губејќи ни еден момент, се стрчаа надолу кон Рибница, а потоа во спротивна насока за да ја изгубат трагата. И наеднаш се најдоа во стапица. Од сите страни се пукаше во нив, со пушки, автомати, а фрлаа и минофрлачки и бомби. Шумата трештерше од грмотевици. Се наоѓаа само на 500 метри од границата. Но не можеа ни напред кон неа, ни назад кон Рибница. Донекаде затскриени, се бранеа колку што можеа. Морам да напомена дека иако тие беа повеќебројни, Смилан и Англикин ја имаа предноста со модерното американско оружје. Одлучија да причекаат, па потоа да решат како ќе се избават од тој пекол. Треба да кажам и тоа дека иако околу нив беше распореден цел полк војска, Бугарите не ја знаеја нивната точна положба. Чекаа притаени како зајаци очекувајќи ја смртта секој момент. Одеа околу нив, им ги слушаа гласовите, но на нивна среќа не беа откриени.

-Во првиот мрак станавме и ползејќи чекор по чекор, од дрво до дрво почнавме да се“извлекуваме. Пред нас се испречи патека. Просторот беше чист, но само што требаше да ја преминеме, видовме како во наш правец се движат четворица војници. Легнавме до самата ивица на патеката не надевајќи се дека нема да бидеме забележани. Ги репетиравме автоматите надевајќи се дека први ќе реагираме и ќе ги испревареме, зашто друг избор немаше. Прашање беше на живот или смрт. Немаше време за никакви мисли, ниту чувства. Многу подоцна кога ќе се присетев на овој случај и самиот се чудеа како во тој момент не чувствував ништо, па ниту страв. Ситуацијата да биде потешка зад нив забележавме и едно куче од расата волчјак. Нашите нерви беа напрегнати до крајни граници, само го чекавме моментот кога ќе припукаме. Но, божја среќа ли беше, што ли, тие поминаа, исто така и кучето не забележувајќи не. Вчудоневидени почекавме само еден момент и како стрели ја прелетаа патеката навлегувајќи во шумата, раскажува Смилан.

Беше веќе мрак. Чекор по чекор се приближија до границата. Ја преминаа без никакви проблеми кај месноста Млечна над градот Пехчево. Беше ноќ, шумата густа и тие легнаа да се одморат.

Утредента на 24 август се упатија кон Малешевско низ густата шума и стигнаа до реката пред Пехчево. Преку ден не беше можно да се патува, па затоа тука останаа цел ден, а приквечерта го продолжија патот за село Умлена каде што Смилан требаше да се сретне со свои пријатели. По патот не им се случи ништо, не сретнаа никого и така безбедно стигнаа до Умлена. Кога се приближија до селото, видно дека луѓето се при вршидба на житото. Во селото влегоа не плашејќи се, бидејќи не забележаа ни трага од војска или полиција. Луѓето одеа таму-ваму вршејќи си ги своите работи. Влегоа во селото и се упатија до куќата на Герасим Танчов. Преку оградата влегоа во неговата плевна која беше полна со сено. Беше веќе ноќ и не смееја да рескираат да чукаат или викаат. Затоа легнаа во сеното и тука ја преноќија ноќта.

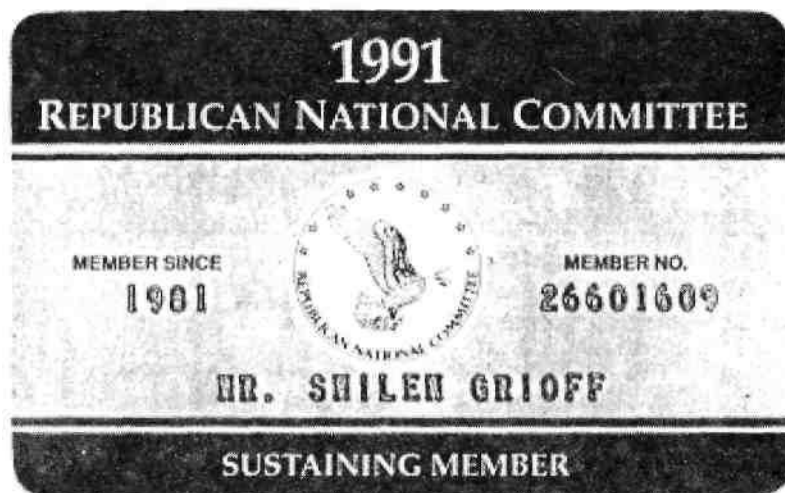
Осамна 25 август 1951 година.

Од куќата излезе едно дете и кога ги виде, се уплаши можеби од нивната облека, зашто дотогаш немаше видно така облечени луѓе или од тоа што не ги познаваше. Не знам. Со тивок глас, онака благо, Смилан му рече да не се плаши. Некако успеа да го успокои и тоа се приближи до нив. Го запраша дали е дома татко му, а тоа му рече дека дома е, но дека уште спие. Го прати да му каже дека во плевната има негови пријатели и да дојде да се видат. Не помина многу време, а Герасим се појави уште сонлив во плевната. „Каде сте? Знаете ли од кога ве чекам. Зарем ќе не оставите овие овде да не дојадат? Гледате, само коска и кожа остана од нас. Парталави, икинати ненајададени, живи костури сме станале. Станавме за потсмев. Од срам не можеме едни со други да се погледнеме. Живи голи сме.“ По тие негови зборови преку плевната влегоа во куќата од едно место кое пријателот на Смилан нарочно го беше оставил за оваа намена. Седнаа во една соба, до прозорецот од каде се гледаше патот кој минуваше преку селото. Тој и жена му отидоа на работа, а тие цел ден го набљудуваа патот, луѓето кои се движеа по него, децата кои играа и војниците кои одвреме-навреме ќе поминеа. Ги гледаа луѓето кои вечерта си идеа од работа по задругарските ниви. Изморени, издрпани, пред време остарени. На некои им се читаше од лицата дека ја изгубиле надежта во подобар живот и повеќе личеа на некакви суштества кои ништо не чувствуваат и ништо не гледаат.

Вечерта имаа повеќе време за разговор со пријателот. Смилан побара да се види со повеќе луѓе кои ги познаваше. Пријателот му кажа дека сите чекаат нешто да се случи, бидејќи не се може повеќе вака. Му кажа кои луѓе да ги викне и тој отиде. По некое време дојде Герасим во придружба со Павле Стојанов, 37 годишен човек, а потоа и Борис Диков, 40 годишен и Иван Крушаров, 38 годишен. Овие луѓе од предострожност доаѓаа на секој половина час. Сите тројца работеа во УДБ, дома имаа автомати и беа главни во селото. Смилан имаше доверба во нив, бидејќи беа стари пријатели, а му требаа, затоа што тие најарно можеа да му раскажат за состојбите во татковината.

Тие му рекоа дека на сите страни имало поставено заседи, бидејќи доаѓале диверзанти од Бугарија. Така пред некој ден била откриена една диверзантска група во Кочанско. Еден диверзант бил фатен, а другите успеале да избегаат. Сега на сите страни имало поставено заседи, нарочно околу селата, за да ги фатат ако случајно слезат во некое село по храна. Му кажаа уште дека околу Царево Село имало најмногу диверзантски групи кои од Пиринска Македонија влегувале во Југославија со цел да шират пропаганда дека Пиринска и Вардарска Македонија ќе се обединат. Тие во Бугарија, во пиринскиот дел, фрлале летоци во кои го повикувале македонското население на бунт за отцепување на Пиринска Македонија и присоединување со Југославија. Главен раководител на групата бил некој си

Александар Огњанов, 43 годишен човек од село Падеж, Горно Џумајско, кој заедно со луѓето од неговата група биле оспособувани од Титови стари партизани во Радовиш, а потоа пренесени во Царево Село со џип

Членска каршичка од Републиканската партија

на УДБ. Тука со помош на граничните офицери биле префрлени во Пиринска Македонија. Борис Диков и Павле Стојанов му кажаа дека овие луѓе ги искористиле за оваа работа од причина што тие имале роднини и пријатели во пиринскиот крај. За нивната акција УДБ немала левови и затоа ги користела парите останати по црквите, а им давала и штофови за облека. „За нашето влегување, раскажуваа тие, во Бугарија ни даваа по 12 000 динари и штоф за алишта.“

Диков сега беше магационер на задругата во село Умлена, а Стојанов секретар на задругата и Партијата во селото. „Ни донесоа многу храна од кооперацијата, бидејќи ние командувавме со се во селото, ни ги наполнија ранците со леб, сирење и сланина и не испратија.“ Смилан го интересираше и тоа како тие кои не се согласуваат со власта и случувањата работат за Тито. Тие му одговорија „Што да правиме, за да преживееме ние и нашите семејства, мораме. А и друго. Подобро ние, отколку други да командуваат со луѓето. Вака на некој начин ќе можеме и да им помогнеме по нешто. Нема никакво значење што сме членови на Комунистичката партија. Тоа е од нужда. Зашто ако не работиме по наредбите, ќе бидеме уништени. Кажете сега. Ако треба ќе тргнеме со вас, готови сме. И тоа не само ние, целото село со нас!“ И Диков и Стојанов му беа мошне добри пријатели. И немаше зошто тој да не им верува или да се плаши од нив. Со нив се познаваше од детството и не се сомневаше во нивната искреност. Тие беа пијани од симпатии кон ВМРО и Ванчо Михајлов. За цело време го прашуваа како е Ванчо Михајлов, каде е. Му кажуваа дека на неговиот повик сите до еден ќе се огласат и ќе излезат во шумите. „Го чекаме моментот, продолжи Диков, кога ќе им се одмаздеме на комунистите и ќе им платиме за сите злодела што ни ги направија нам и на нашите браќа.“ Им рекоа да не си одат, бидејќи и нивните татковци сакаат да ги видат, а и други селани, нивни пријатели. Луѓето си отидоа, а тие легнаа да ја преспијат и оваа ноќ. Утрдента прв дојде братот на Диков, Митко Диков кој што цел ден преседе со нив и не можеше да се раздели. И тој им раскажуваше за сиромаштијата и тиранијата на Титовата власт, за интелигенцијата која капе по затворите. „Се ни собраа. Ни даваат само по малку колку да не умреме од глад“, му рече тој. Вечерта дојдоа уште тројца и татко му на Борис Диков, Иван Диков, бивш стар четник. Тој го познаваше Смилан многу добро. Често пати идеше кај нив дома и беше стар пријател со татко му. Тој веднаш почна да му поставува прашања во врска со Ванчо Михајлов, како на пример каде е и што е со него, бидејќи ништо не имал чуено за него: „Црвените и ден денес треперат кога ќе го чујат

неговото име. Тој е страшилиште за нив. Ако пак им се појави од некаде, од страв ќе изумрат“, беше убеден тој. Смилан кај себе имаше три броја од „Македонска трибуна“ и му ги даде за да види за што се борат и каква цел имаат. Тој беше човек на 80 години и веќе добро не му се гледаше, но кога ги виде весниците, скоро му ги дрпна и почна на глас да чита. Кога ја виде картата на цела Македонија во весникот, се расплака: „Како комити борба водеме и со Турците и со Грците и со Србите и со Бугарите. Колку само мои пријатели паднаа по македонските планини на кои ни гробовите не им се знаат. Се бореа слободна да ја видат и не доживеаја. Кога ве гледам, срцето ми плаче што не можам да појдам со вас и да се борам против новите тирани – комунистите кои ни ја испија и последната капка крв.“ Старецот си отиде и им рече дека пак ќе дојде утредента. Си отиде како што рече на „раат“ да го прочита весникот. Другите останаа уште малку раскажувајќи му кога одат во Пиринска Македонија кај кого отседнуваат, како живеат тие, за што зборуваат со нив и дека народот таму има желба за присоединување со Југославија. Истата вечер тие потпишаа еден протокол кој гласеше: На 28 август 1951, на местото X, се одржа состанок на борците за слободна и независна Македонија на кој се реши следното:

1. Во Малешевско да се формира таен времен комитет кој ќе се грижи за прибирање на борци за слободна и независна македонска држава;
2. Правење на секаков вид саботажии во Комунистичката партија по Малешевско;
3. Потпомагање на народот колку што е можно и
4. Да не се дозволи уфрлање на некој комунист во Комитетот и да ја уништи целата работа.

По долго советување за претседател на Комитетот беше назначен Борис Диков, за благајник Павле Станоев и Митко Диков за нивен помошник.

По потпишувањето на документот на Павле Стојанов Смилан веднаш му предаде 40 000 лева како помош на Македонците од пиринскиот крај. 40 000 динари даде за помош на луѓето во Умлена. Така на пример на Георги Георгиев му даде 4 000 динари, на Панде Таков 6 000, на Горѓи Танчов, каде што престојувавме 10 000 и 6 златни турски лири, на Калопа Попова чиј маж беше осуден на 15 години затвор 3 000 динари, а на поп Никола и на учителот Методи Попов (и двајцата од Будинарци) кои беа на издржување на казната од 15 години строг затвор со принудна работа во Идризово поради идеите за ВМРО, решија да им испратат 3 000 динари. Откако на Танчо Манушев му дадоа 5 000 динари, им останаа само уште 15 000 динари и 5 златни турски лири. На своето семејство му испрати само 17 000 динари.

Овој документ подоцна им го преда на Американците.

Во Умлена останаа седум дена. Време беше да тргнат за Грција. На испраќање на Герасим Танчев Смилан му остави еден револвер и две американски бомби и за Комитетот уште два чешки пиштоли од 9 милиметри и повеќе куршуми. Овие ги носеа за оваа намена. На одење ги испратија многу луѓе, а тетка му им завитка малку храна.

Немајќи во што да ја завитка храната, искинала лист од тетратката на син и Борче и така му ја подаде. Никој не ги предаде. Излегоа од селото и понатаму продолжија сами. По нивното излегување од селото милицијата сепак дознала за нив, но кога пратила потера, веќе било доцна. Припукале по нив, но тие веќе биле далеку. Луѓето се вратија по домовите светнати во лицето од скриената надеж дека Америка е со нив и ќе им помогне конечно да се ослободат и обединат.

-Јас по пат си готвев план, размислуваше Смилан, што е се потребно за остварување на целта. Неопходно најнапред ни беше облека за борците, а потоа оружје. Размислувајќи како сето тоа ќе им го соопштам на Американците, си претпоставувајќи што ќе ми речат тие и за сите подробности. Дека тие ќе ни помогнат во тоа воопшто не се сомневав, остануваа само поединостите околу сето тоа.

На 2 септември 1951 година се враќаа назад преку Малешевските Планини. На

југословенско-бугарската граница на Беласица стигнаа за три деноноќија. По пат одејќи по планинските беспатја се сретнаа со двајца пријатели на Смилан од селото Робово кои ги пасеа колективните говеда. Тоа беа Спиро Арамазов и Коле Џунков. Кога ги видоа, од радост потскокнаа: „Секогаш кога ќе лавнат кучињата мислиме дека ти од некаде ќе излезеш пред нас.“ На нивниот предлог се упатија до колибата која се наоѓаше до местото Кадиница каде Смилан се сретна и со Борис Цоков кој исто така беше негов пријател. За време на бивша Југославија тој бил меѓу првите богаташи во селото. А сега ги пасеше селските говеда. Им дадоа само млеко, зашто леб си носеа.

-Но мене јадењето ми застануваше в грло од изгледот на Борис, раскажува Смилан. Не можев да го препознаам, само коска и кожа беше останало од него. Од возбуда ли или од радост што ме гледа им рече на другарите; „Дајте да заколеме едно теле, да ги нахраниме овие луѓе. Тие ќе не куртулисаат од оваа бела, ќе не ослободат од комунистите кои ни го зедаа и богатството и здравјето.“ Тој ми раскажуваше како го мачеле за да им каже каде му е скриено златото, како му ја испревртеле целата кука за да го најдат, како син му Киро робува во Идризово. Човекот зборуваеше плачејќи. Бил богат, а сега сиромав, гол и бос, принуден да ги пасе колективните говеда. Ми раскажа како е убиен од страна на комунистите мојот пријател Киро Сивев, учител од селото Робово. „За ништо убиваат, а сметка никому не положуваат. Се плашам да не ми го „изедат“ и моето дете, кога веќе толку луѓе „изедоа.“ На тројцата им ги поделив подеднакво преостанатите 15 000 динари, а им дадов уште и две златни турски лири. Заблагодарувајќи се ни рекоа: „Друг пат да ве видиме стотина души и да ја отпочнете веќе борбата против комунистите. Само така ќе се спасиме од ова зло!“

Откако се поздравија, тргнаа кон границата. Го поминаа Струмичкото Поле и на југословенско бугарската граница стигнаа на 2 септември 1951 година. Бидејќи беа многу уморни преминувањето го одложија за утредента. Утредента во 21 часот, кога се стемни, ја преминаа границата без никакви тешкотии. Та Смилан веќе ја познаваше секоја гранична педа и за него преминот веќе не претставуваше некој посебен проблем или опасност.

На 3 септември се најдоа во грчкото гратче Ано Сурмена. Гратчето беше опожарено од скорешната војна. Ги сретнаа двајца вооружани луѓе кои личеа на партизани и кои им наредија да застанат. Тие веднаш се фатија за оружјето и им рекоа да застанат, инаку ќе стрелаат.

-Тие не се осудуваа да не го сторат бараното, очигледно пресметувајќи се и гледајќи ги своите две пушки наспроти нашите автомати. Им реков да ги дигнат рацете горе и да ги фрлат пушките. Тие без поговор ме послушаа велејќи дека се од грчката погранична служба. Им ги проверив документите и кога се уверив дека навистина се тоа за што се претставуваат, им ги вратив пушките и ние заминавме за Родополис и оттаму за Кавала, се присетува Смилан во своите белешки.

По кусо време по нивното пристигнување дома, дојде мистер Макартни. Откако се поздравија, Смилан го извади документот што го потпишаа во Умлена да го види и му раскажа се за нивниот план. Тој откако покута, му рече: „Гледам дека има многу луѓе кои би ги дале животите за Македонија. Овие луѓе треба да се помогнат.“ Му рече дека ќе дојде по некој ден откако ќе се поодмори за да поразговараат подетално. И навистина по две недели дојде. Му рече дека е задоволен од неговата работа „и дека треба да се оди почесто во Југославија, но да се помагаат и бугарските групи кои делуваат во Југославија чиј старешина Смилан добро го познаваше. Тоа беше Александар Огненов. „Како би било, му рече тој, да стапиш во врска со твојот пријател Огненов и да му кажеш дека ние, Американците, ќе му помагаме во се, само да не разберат „Титовците“. Да го доведеш некогаш до грчката граница, а ние пак ќе го вратиме. Ќе ти дадеме пари да им дадеш колку што сакаш, само да оди работата“.

Му рече уште да направи план за целата работа, да му даде да го види и потоа пак да разговараат.

Размислуваше неколку дена и направи план со многу образложенија: како во Македонија сите сакаат слободна и независна Македонија и како сите прашуваат што се случува со Ванчо Михајлов. Му го предаде планот и своите предлози. Тој многу брзо му одговори дека се согласува со сите негови планови и предлози. Во таа прилика му рече смеејќи се: „Вие, Македонците, заслужувате да ви помогнеме. Вие многу брзо ќе се ослободите, бидејќи сите сте за едно – за слободна и независна Македонија!“ Секогаш кога одеше во Југославија, многу луѓе го прашуваа за Ванчо Михајлов, каде се наоѓа, што прави и зошто уште чека кога сите се подготвени за борба. Затоа и Смилан низ шала го запраша за тоа каде се наоѓа Ванчо Михајлов за да може да им каже на луѓето кога ќе го прашуваат за тоа. Тој му рече: „Ванчо Михајлов? Тој е на сигурно место, кај Папата во Ватикан.“ Разделувајќи се тој го посветува да продолжи да го разработува планот за соработка со луѓето од Југославија.

Потоа мистер Макартни за некое време замина за Атина. По него се врати мистер Питерс кој некое време беше отсутен од Кавала.

До крајот на 1951 година останаа во Кавала. За цело време не направија ни една акција. За тоа време се случи само една интересна случка. Американците го отстранија од работата Галоганов не согласувајќи се со него по некои прашања. Галоганов се пресели во Скопје каде работеше како воен лекар. По некое време ЦИА пак се заинтересира за Галоганов. На Смилан му беше поверена задача да оди во Скопје и да го доведе. За таа цел Смилан доби нов пасош, нормално на друго име и со првиот воз од Солун замина за Скопје. -Дали се плашев од тој пат?, се прашуваше Смилан. Нормално. Затоа мојот револвер скриен под палтото го чував репетиран во секој момент. До Велес не се случи ништо необично. А таму во возот се качија некои патници кои допатувале од Кочани, а одеа за Скопје. Кога се загледав подобро во еден од новите патници, на мое големо изненадување го познав мојот комшија од Будинарци. Кога ме виде тој, рипна да со поздрави со мене, а јас само му намигнав и му дадов знак да молчи и да се преправа дека не ме видел. На мое големо олеснување, тој ја сфати пораката и мирно се врати на своето место. Стигнав во Скопје и без проблеми го пронајдов Галоганов. Тој се спакува и веднаш тргнавме назад. Во Солун стигнавме без да бидам откриен.

Во Кавала Смилан беше се до 17 јануари 1952 година кога дојде кај него мистер Питерс и му рече да замине за Атина каде ќе го чека еден човек и ќе го одведе во некоја кука. Му рече уште и тоа дека сите групи ќе се повлечат во Атина од каде ќе се дејствува поефикасно од причини што комунистите разбрале за групите од Кавала и дека ситуацијата за нив постанува опасна.

На 17 јануари со авион и во џебот со 900 000 драхми Смилан замина за Атина. Таму го чекаше еден Американец од службата кој го одведе во Кифисја. Влегоа во вилата на улица „Дионису“ број 48 каде што забележа луѓе од групите. По некој ден во вилата пристигна и другар муАнгликин од Кавала. Во вилата веќе беа се собрале четиримина. По некое време пристигна и Черчев кој што туку беше закрепнал и излегол од болница. Тука ја презимија зимата кроејќи планови за борба против комунизмот. Со нив сега работеше Американецот мистер Бејкер којшто зборуваше со руски дијалект. Тој им даде една месечна плата и им рече дека отсега ќе добиваат по 100 долари месечно што беше многу повеќе од дотогашната плата која изнесуваше 600 000 драхми кои чинеа само 30 долари. Оваа вила стана училиште за радиотелеграфисти. Помеѓу нив се наоѓаше и едно грчко момче кое се викаше Козмас Сурис. Исто и тој преку цела зима учеше за радиотелеграфист. Пролетта тој си замина за Кавала каде беше на служба кај Американците.

Кон крајот на месец април 1952 година кај Смилан дојде мис-тер Питерс да му

соопшти дека треба да се направи план за одење во Југославија и Бугарија. Тој се уште беше заинтересиран за неговата работа во Малешевско и се уште зборуваше: „Треба да им се помогне на тие луѓе, треба да се одржуваат врски со тие луѓе, да им се закрепнува духот и вербата во слобода.“ Му рече дека треба да се промени тактиката. Треба да се прават саботажи, како на пример да се фрли, во воздух возот што сообраќа од Горна Џумаја за Петрич, бидејќи пренесувал, како што му рече тој, воени материјали. Му предложи да разработи план и за напад врз петричката касарна, напоменувајќи му дека треба да се делува поагресивно. За се што му предложи му рече: „Што ќе постигнам ако го дигнам возот во воздух? Само ќе убијам невини луѓе и јас не се согласувам со сето тоа. А што се однесува до нападот на касарната и тука не гледам некој резултат...ќе дадеме неколку жртви и тоа е се“. Тој напивно се согласи со неговото мислење велејќи му: „Добро. Овие работи ќе причекаат малку. Сега организирај ги групите и да продолжеме со старата работа.“ Групата на Смилан како што му беше речено ја сочинуваа тој, Вангел Англикин и Борис Стојков, 20 годишен млад човек од Петрич.

Сега мистер Питерс се почесто ги посетуваше. Еден ден тој доведе уште еден Американец кој им го претстави како мистер Џонсон кој говореше одлично македонски. По некое време им кажа дека е родум од Банско, Пиринска Македонија. Тој им раскажа како уште многу мал ја напуштил Македонија и како командувал со десантот за време на Втората светска војна во Франција. Во разговорот со него Смилан откри дека тој не е согласен со нивниот став за една самостојна Македонија. Тој велеше: „Македонското прашање може да се реши само во состав на една Балканска федерација.“ Смилан претчувствуваше дека тој на секој начин сакаше да го избегне разговорот за македонското прашање и дека не е настроен со симпатии кон Македонците. Во сеќавањето на Смилан тој му остана до крај нејасен.

Тој заедно со Питерс многу често ги посетуваше. Му рече на Смилан плановите за акциите на неговата група да ги прави сам, а нив да им ги дава само на одобрување.

ЧЕТВРТА АКЦИЈА ВО БУГАРИЈА

Го посетија и на 15 јуни 1952 година кога му рекоа да направи план за акција во Пиринска Македонија. Да го направи брзо. Бидејќи ќе треба да се замине. Отидоа и му рекоа дека ќе дојдат за три дена и дека тогаш ќе се трга. На третиот ден вечерта мис-тер Питерс дојде кај Смилан и му донесе се што беше потребно за на пат.

Утредента, уште рано, тој дојде со автомобил и ги однесе до аеродромот каде ги чекаше авион подготвен за полетување. Го натоварија багажот и за неполн час и половина се најдоа во Кавала од каде што продолжија до грчко бугарската граница придружувани од мистер Макартни. Истиот ден беа на границата. До зори останаа на местото Исти Беј, во близина на Петрич. Ја поминаа границата и денски се движеа кон Петрич, бидејќи по планината Беласица немаше ни жива душа. Кога се приближија до Петричко Поле, застаана и чекаа да се стемни за да го преминат полето. Забележаа повеќе окопи од каде ноќно време се сменуваа милиционери кои ја набљудуваа планината. Кога се стемни, навистина дојдоа милиционерите и влегоа во окопите. Тие сето тоа го гледаа затскриени во шумата.

Вечерта на 19 јуни 1952 година го преминаа Петричко Поле. Одејќи така на една нива, забележаа луѓе како си работат. Се затскрија во еден пченкарник и наслушнуваа што говорат. Тие го фалеа комунизмот, а ги напаѓаа империјалистите. Немаше ништо интересно и затоа го продолжија патот. До пред зорите стигнаа до селото Чуричане. Во една напуштена колиба го поминаа денот, а вечерта со првиот мрак заобиколувајќи го селото стигнаа до месноста Маркови Кладенци каде што имаше доста шума за засолнување. Според предвидениот план Смилан требаше да отиде до селото Брезница и да се најде со неговиот пријател Герасим Кантуров кој беше бивш четник на ВМРО. Кога влегоа во густата шума под Добри Лаки, ги остави другарите и се упати сам кон селото. Се реши да оди сам од причина што носеа тежок

ГриОвџкиво Јосамиши-Калифорнија

товар, а да се движат така натоварени и тројцата, постоеше опасност да бидат откриени. Така Англикин и Стојков останаа тука, а Смилан продолжи за Брезница, Симитлиско.

-Одев цела ноќ и на 21 јуни утредента стигнав до селото, раскажува Смилан. Влегувањето во него не ми беше тешко со оглед на тоа дека месноста ми беше доста позната, а и селото беше завиткано во шума. Ја најдов куќата на Канту-ров и лесно влегов во неа, но на моја голема жал ја најдов само жена му која ми рече дека тој е интер-ниран во северна Бугарија и дека таа е дома сама со децата. Ме понуди со вечера, но јас ја одбив велејќи и дека не сум гладен. Таа за кусо време ми раскажа дека ги интер-нираат и тормозат сите Македонци. И дадов 10 000 лева и откако и реков да внимава и да се чува, си заминав. На заминување таа ми дофрли: „Не се плашете од овие кучиња. Тие брзо ќе ја изгубат борбата.“ И се заблагодарив на добрите зборови и побрзав кон другарите, Одејќи

низ шумата најдов на двајца милиционери и еден цивил кои си одеа од заседа. Кога ме видоа тие, веднаш припукаа кон мене, а јас залегнав и отворив оган кон нив. Се наоѓав во доста добра положба. Местото беше подзаскриено и дозволуваше

барем ползејќи извлекување од тешката ситуација во која се најдов. Почнав полека лазејќи да се привлекувам кон шумата. Тие не можеа добро да ме гледаат и да пукаат прецизно. Јас ја искористив ситуацијата и полека се прибрав во шумата. Тие запукаа позачестено по што бев уверен дека не ме гледаат. Забрзав во честакот и им се изгубив. Дента патував и така до вечерта стигнав до местото каде ги оставив другарите.

Тука останаа преку целиот ден. Ненадејно на нив најде едно овчарче кое го фатија и му рекоа дека се шумари. Тоа им поверува и ги одведе до колибата во која се наоѓаа мајка му, снаа му и едно помало братче. И ним им се претставија како шумари и им рекоа дека сакаат да проверат дали некој сече дрва од шумата. Уште при претставувањето дојде нивниот најголем брат кој веднаш забележа дека тие не се шумари, туку „некои“, нелегални, други и му шепна на Смилан да се оддалечат од ова место, бидејќи тука кај колибата често наврќала патрола, па да не бидат откриени. Појдоа со него подлабоко во шумата. Тој веднаш почна да си ги кажува маките од комунистите: „Се ни зедоа, сето млеко од овците, волната. Бараат повеќе отколку што имаме да им дадеме. Само урдата ни ја оставаат, а сирењето и маслото ни го земаат.“ Зборувајќи, ги загледуваше, а најмногу погледот го задржуваше на часовниците на нивните раце: „Дајте ми еден за подарок. Никогаш не сум имал, а толку сакам да имам“, замоли тој. Му дадоа еден од оние кои ги носеа како резерва и за таа намена. Му дадоа и доста облека за што многу се заблагодари. Се договорија со него да се среќаваат почесто, а тој да им дава информации за движењето на бугарската војска и милиција околу реката Струма.

На 23 јуни преку Егуменец, денски, тргнаа назад за Грција. Дојдоа до селото Право Брдо кое се наоѓаше во близина на Петрич каде сретнаа еден селанец кој крадеше дрва. Бидејќи ги сметаше за шумари, почна да бега. Го фатија, а тој се тресеше од страв. Откако го поуспокоија, тој им рече дека се плаши да не му ја земат секирата и да не му поднесат прекршочна пријава. Беше бос, а облеката парталива. На него висеа само партали. Стоеше така меѓу нив и се тресеше од страв да не му ја земат секирата. Никако не можеше да сфати дека се нелегални. Смилан му рече да не се плаши, бидејќи не се шумари, туку борци против комунизмот. Тој на тоа толку се израдува што почна да скока околу нив велејќи: „Аман браќа, не изедоа со се партали! Помагајте, ако од Бога знаете! Не се живее веќе. Стоката ни ја сотреа и сега и нас сакаат да не сотрат.“ Смилан му даде 5 000 лева да си купи она што му е најпотребно, а тој им предложи да им покаже побезбеден пат и Тие прифатија. Ги подиспрати и тие откако се поздравија, продолжија преку Право Брдо за селото Коларево, Петричко. По пат ги сретнаа десетина селани од Право Брдо кои си идеа од пазар од Петрич. Ги запрашаа дали се задоволни од животот и од Бугарската комунистичка партија. Помеѓу нив само два-тројца беа возрсни, а останатите млади момчиња. Младите, па и постарите никогаш не беа виделе американски воени униформи и затоа ги загледуваа од сите страни. Мислеа дека се руски војници. Еден од постарите по неке време ги запраша: „А, бре, деца што да ви кажуваме кога вие од нас подобро знаете за нашиот живот.“ Не сакаа да зборуваат, зашто се плашеа и не знаеја која им е намерата. Три момчиња им рекоа дека се членови на Партијата, а останатите дека не се. Тогаш Смилан отворено им рече дека тие се борат против комунизмот и им рече уште дека оние кои се припадници на Партијата да не му прават лошо на народот, затоа што кога тогаш ќе им се одмаздат за лошите дела. Тогаш тие се поослободија и рекоа: „Ние по сопствена волја не се запишавме во Комунистичката партија. Со сила не натераа. Сакаш, не сакаш, партиец ќе бидеш, во спротивно зло те чека.“

Се поделија со нив и побрзаа да го преминат Петричко Поле кое лежеше пред нив. Малку поодија и пресретнаа едно момче кое јаваше на магаре. Го запрашаа кое е, а тоа скокајќи од магарето, ја измолкна секирата од седлото и им се закани:

„Давајте ги личните карти и да не сте мрднале!“ Го опколија од трите страни и му рекоа да ги подигне рацете на што тоа се противеше. Го претресоа и му најдоа партиската книшка од која дознаа дека е секретар на Младинската комунистичка партија и има големи привилегии. Се држеше храбро, око не му трепнуваше од тоа што се наоѓа помеѓу тројца добро наоружани војници. Кога му наредија да оди пред нив, тој одби. Кога виде дека „нема лабаво“, тргна со нив се до реката Струмешница под селото Коларево. Тука застаана, а Смилан го запраша: „Се каеш ли за тоа што така постапуваше со нас и што мислиш за нас?“ На тоа тој рече: „Ви се молам, простете ми, згрешив. Ветувам дека ќе се откажам од секретарското место на партијата.“ „Внимавај, ако си писнал некому за нашата средба, јас пак ќе те најдам. Тогаш никакви извинувања не ќе ти помогнат“, му се закани, му ги одзеде сите документи и го пушти да си оди.

Откако се стемни, тргнаа по Петричко Поле кое беше прошарано со градини обградени со густе капини. На сред поле видоа оган. Се доближија и видоа како две млади момчиња и еден стар човек седат до огнот и вечераат. Им се приближија полека внимавајќи да не ги преплашат и им рекоа дека се се изгубиле и не знаат по кој пат да продолжат. Тогаш стана едно од младите момчиња и тргна со нив низ Петричко Поле. Одејќи така наидоа на еден селанец од Коларево кој носејќи фенер одеше да си ги наводнува нивите. Кога ги виде, им побара веднаш лични карти, изгледа заради тоа што му изгледаа сомнителни. Тие на тоа го обградија и му се заканија: „Од кого барате лични карти, не гледате ли дека сме наоружани!“ На тоа тој им рече дека добил наредба од Партијата, секого кого ќе го сретне да му побара лична карта. Му рекоа уште еднаш да внимава од кого бара лични карти, некогаш можеби тоа ќе го чини многу скапо. Така го оставија и побрзаа кон Беласица. Кога навлегоа подлабоко во шумата, му се заблагодарија на момчето кое ги преведе преку петричките бавчи давајќи му 5 000 лева и се поделија.

До зорите останаа затскриени во густата шума за да се одморат. Пред осамнување се упатија кон границата. Од далеку ги гледаа бугарските војници кои се окопуваа во близината на границата. Тука останаа цел ден чекајќи да се стемне, па така побезбедно да преминат. Гледаа како војниците ја опколуваат границата на тоа место и чекаат нешто. Им беше јасно дека се предадени и дека токму нив ги чекаат. По некое време Бугарите дадоа сигнал со неколку истрели. Сега веќе се им беше јасно. Војниците патролираа скоро покрај нив, дури ги слушаа и нивните разговори. Се фалеа дека ќе ги фатат живи и како врзани мечки ќе ги одведат во Петрич. Од патеката по која тие патролираа Смилан и другарите беа оддалечени само десетина метри. Ги слушаа нивните фалби и кроеја план како да ги надмудрат. Се стемни. Мораа да се одлучат да одат или не. Немаа многу избор. Ноќта беше со полна месечина и се гледаше како ден. Пред нив беа 500 метри бришан простор. Но немаше каде. Тргнаа напред и ...се разбира дека не беше можно да се избегнат заседите.

-Наидовме на патрола од тројца војници, раскажува Смилан. Кога не забележаа, веднаш почнаа да стрелаат. Ние исто така отворивме оган од автоматите, а воедно кон нив фрливме и три бомби. Ситуацијата беше безизлезна. Моравме да се бориме на живот или смрт. Во еден момент почувствував бол во десната веѓа и веднаш потоа крв во окото. Бев погоден. Во тој момент сфатив дека ме закачил куршум од автоматот на другар ми Стојков кој беше млад и неопитен. Продолжив да пукам, не кажувајќи им на моите дека сум ранет. Некако се раатисавме од оваа заседа кога не зафати оган од две страни. Некои викаа по нас да се предадеме, но ние и понатаму пукавме. Пред нас се наоѓаше грчка караула и ние се плашевме да не западнеме меѓу два огна. Ситуацијата беше многу тешка. Излез не гледавме, но и покрај тоа не се предававме. Бевме слушале од наши другари каква судбина ги чека оние кои се предаваат и ни на крај памет не ни доаѓаше такво нешто. Стрелајќи, пополека се

приближувавме кон грчката страна. И самиот не знам како сме ја преминале границата. Бугарите и понатаму стрелаа, но ние веќе бевме вон секаква опасност. Продолживме до грчката караула скоро трчајќи. Грците не прифатија и веднаш се зафатија да ми ја исчистат раната. Ни поставија да јадеме, но уште ни залче не ставивме в уста, дотрча еден војник и уште од вратата извика: „Голема бугарска војска се собрала на нивната страна и идат право на караулата!“ Сите се возбудивме. Офицерот стана и телефонски побара мислење од полковникот кој се наоѓаше во гратчето Родополис. Тој му нареди грчките граничари да отстапат 500 метри од линијата и да не стрелаат. Да ги пуштат, Бугарите ако сакаат и нека навлезат во грчка територија. По некое време дојде лично полковникот од Родополис и им нареди на своите војници да отстапат уште повеќе од граничниот појас, а кога ќе навлезе бугарската војска на грчка територија, да отворат оган. По некое време Бугарите влегоа во грчката караула, излегоа и ... се вратија назад кон Петрич. Не се случи никаков инцидент.

Тогаш по обичајот и телефонираа на службата во Кавала која прати камион дури до границата. Се качија и-заминаа за Кавала. Тоа беше на 26 јуни 1952 година. Тука останаа два дена кога со авион заминаа за Атина. Во куќата на адреса „Дионис“ 48 во предградието Кифиса ги посетија тројца Американци: мистер Питерс, мистер Бејкер и уште еден кој не си го кажа името. Ги зедеа со себе ситедокументи кои ги носеше Смилан од Бугарија и откако му рекоа да направи нов план за одење во Југославија, си заминаа. Дојдоа по десет дена да го земат планот кој во меѓувреме Смилан го приготви. По некој ден кај него мистер Питерс дојде сам и го праша колку пари му требаат за одење во Бугарија, а колку за Југославија. Му рече без многу да размислуваа: 250 000 лева и 100 000 динари.

По некој ден тој повторно дојде, му остави 250 000 лева, 64 000 динари и 20 турски лири за да ја надополни бараната сума, бидејќи не можел да најде уште динари. За сите потребни набавки за храна и облека му даде уште 1 000 000 драхми и си замина. Смилан и Англикин подготвија се, само имаа еден проблем – другар им Стојков беше болен и заради тоа решија овој пат да го изостават од акцијата. Вечерта на 28 јули дојде Питерс и му ги донесе потребните лекови за на пат. Им го кажа она што веќе го знаеја, т. е. Дека до Кавала ќе патуваат со авион и оттаму до границата според вообичаеното, со камион до некаде, а потоа пеш. Вечерта остана долго со нив и им раскажуваше за некои работи за што тие никако не можеа да поверуваат.

ПОВТОРНО ВО МАКЕДОНИЈА

На 29 јуни тие веќе беа на пат. На аеродромот во Кавала ги пречека полковникот Макартни кој ги одведе до камионот. По пат тој изрази задоволство што повторно одат за Југославија од каде ќе можат да донесат свежи вести. Им даде придружба од еден грчки офицер и еден војник кои требаше да одат со нив до самата граница. Се поделија со него и тргнаа. На разделбата полковник Макартни им, рече да не кажуваат дека одат за Југославија, бидејќи тоа Грците не ќе го одобрат со оглед на потпишаниот договор со Тито за меѓусебна одбрана. Затоа требаше најнапред да ја преминат бугарската граница, потоа да се вратат назад и да заминат за Југославија. Камионот ги однесе до селото Света Параскева, Поројско, а понатаму Смилан, Англикин, грчкиот офицер и уште тројца селани кои беа замолен да ги одведат до границата, бидејќи добро го познаваа теренот, заминаа кон преминот. Кога стигнаа на тромеѓето, Смилан ги замоли да се вратат сите и да ги остават сами за да не бидат забележани од бугарските граничари. Тие се вратија, а Смилан и Англикин останаа затскриени во длабоката шума, чекајќи да падне првиот мрак.

-Кога се затемни, Англикин тргна да побара вода која веќе ја бевме испиле, а јас исползив до самата гранична линија и настојував да ја извидам ситуацијата. Дуваше силен ветер и не можев да разберам што зборуваат патролите кои минуваа покрај мене. Седнав на еден грчки граничен камен и го извадив двогледот за да ја извидам ситуацијата кон југословенската граница. Забележав двајца југословенски војници кои исто така седеа на еден граничен камен и со двоглед ја набљудуваа грчката страна. Видов дека ме забележаа, но јас упорно набљудував што ќе се случи. Зедоа едно знаме и почнаа да даваат некакви сигнали.

Тргнав кон нив (беа многу близу) и го уперив автоматот кон нив велејќи им да не се плашат. „Знаете ли грчки?“, ги прашав „Но, но...“, одговорија тие на што јас им реков

*Во Свеши Наум со синови
Јован и внукот Роберт*

дека разбирам српски и можеме да се разбереме. Им реков дека јас сум грчки војник и чекам смена. На тоа тие ми рекоа да се вратам на грчка страна, зашто наскоро ќе дојде нивниот офицер и ќе ги кара ако забележи дека разговараат со мене. Ме запрашаа за имињата на грчките села кои ги гледаат, а јас им ги кажав. На тоа ги запрашав и јас за имињата на селата од југословенска страна. Тие не сакаа да ми кажат. Се разбира дека јас ги знаев сите села, само сакав да не излезам сомнителен. По малку време видов како еден Титов офицер со тројца војници трчаат кон нас. Ме заобиколија плашејќи се да не е во прашање некоја клопка, но јас ги разуверив дека јас сум грчки граничар и дека сега ние имаме склучено сојуз за

ненапаѓање и ништо да не се плашат и во ништо да не се сомневаат. Не носев оружје, претходно го оставив на местото каде што седевме со Англикин. Можеби тоа им даде доверба на титовците и тие малку се поослободија.

Исто и јас поослободен им реков: „Дојдов да ве почестам со американски цигари. Кај нас, во Грција, се се наоѓа. Имаме избор“. Офицерот одби, велејќи ми дека тоа им е строго забрането. Мојата цел беше што повеќе да ги задржам за да можам да ја извидам ситуацијата за што полесно преминување на границата. Видов се и доволно ми беше, а видов и како Англикин се враќа и затоа им

реков дека треба да се вратам за да не ме кара мојот офицер. Тие се поздравија и јас се вратив. Му кажав на Англикин дека преминот ќе ни биде лесен, дека извидов се и дека можеме да се приготвуваме. Им дадовме знак на грчките граничари дека тргнувам кон бугарската граница и ние завлеговме подлабоко во шумата. Тука чекавме до длабоко во ноќта кога го планиравме преминот, се присетуваше подоцна Смилан на овие настани.

Почна да врне, а падна и првата магла. Така затскриени од маглата и првиот мрак, уште вечерта ја преминаа границата без да бидат забележани.

Кога осамна беше 30 јули. Денот го поминаа до самото Струмичко Поле во една шума од костени. Цел ден гледаа како луѓето одат по патот. Кога падна мрак, тргнаа да го преминат полето. Пред да се осамне, стигнаа до Огражден каде во подножјето го поминаа денот. Тука останаа и да преноќуваат, бидејќи беа многу изморени поминувајќи толку долг и опасен пат.

На 2 август, денски, се упатија низ Огражден затскриени од густата шума која ги штитеше од ненамерните погледи. Пред самиот мрак стигнаа до Ратевска Река, до месноста каде се наоѓаа многу колиби. Толку многу што преставуваа виетинско село. Извадија цивилни облеку од ранците, автоматите и униформите ги скрија во ранците и тргнаа. Ако некој ги видеше, ќе помислеше дека одат кон близното село. Минуваа покрај колибите, а пиштолите во пазувите им беа на готовс за секој случај. Се помина добро, никој не ги виде и пред полноќ стигнаа до селото Умлена. Успеаја веднаш да влезат во куќата на Герасим Георгиев каде се расположија како вистински гости. Седеа кај него два дена и за сето време не дојде никој, бидејќи на Герасим уште при нивното доаѓање Смилан му рече да не кажува никому за нивното присуство додека тој тоа не му го рече. На 5 август го повика Борис Диков кој дојде веднаш. Го прати да ги викне Павле Стојанов и Иван Крушаров кои исто така на неговиот повик дојдоа веднаш. Средбата беше повеќе од срдечна. Откако се поздравија, тие му кажаа дека Санде Огненов од село Падеж, Горно Џумајско, сака неизоставно да го види кога ќе дојде. Затоа еден од овие требаше да отиде во Царево Село да му јави за да се видат. Огненов во тоа време ги предводеше бугарските диверзантски групи кои се движеа од Југославија во Бугарија. Борис Диков отиде и веќе утредента на 6 август се врати, но без Огненов кој во тоа време не се наоѓал во Царево Село. Кога виде дека од средбата нема ништо, го прати детето на Герасим Георгиев да оди во село Будинарци и да му предаде писмо на татко му. Детето имаше само осум години. Мајка му му го заши писмото во капата и тоа замина.

Се врати за три часа и му кажа на Смилан дека писмото му го предал на татко му и дека тој утредента ќе дојде кај нив.

-На 7 август утрината татко ми дојде и уште од вратата почна да ми се жали на маките и страдањата од комунистите. Средбата беше жална. Колку и да сакав да се преправам дека кај мене нема никакви сентименталности, не можев да ги кријам, бар не од самиот себе. Некаква тага ми го стисна срцето кога тој по некое време си замина. Можеби го гледав за последен пат?, полн со сентименталности се присетуваше Смилан.

Истиот ден детето на Герасим со трчање се втурна во собата и скоро во еден глас рече: „Доаѓа џип полн со удбаши!“ Се уплашија да не се откриени. Дојде Павле Стојанов и му рече на Смилан да се успокои, бидејќи тие дошле со друга намера, да им кажат дека треба да заминат за Бугарија. По некое време дојдоа и Диков и Крушаров кои му кажаа дека треба да заминат за Горно Џумајско за да расфрлат летци во Пиринска Македонија со кои ќе ги повикаат Македонците за кревање на востание кое ќе има за цел присоединување на Пиринска Македонија кон Југославија.

Така заминаа за Бугарија, а тие тука останаа до 9 август, истата година.

На 8 август кај нив дојде Благој Арамазов од село Робово, Малешевско кој остана

цел ден раскажувајќи им за маките и теглилата од комунистите. Косите им се креваа од силниот гнев и револт. Вечерта дојде и Иван Диков, татко му на Герасим. Тој на стари години плачејќи им раскажуваше дека цел живот печалел за на стари години да проживее, а сега се му одзеле „кучињата, и голтарите“ и го оставиле без ништо. Го запраша Смилан дали му носи „Македонска тибунa“, но тој му одговори дека нема и го запраша што мисли од она што читал од весниците што му ги даде порано. Тој на изненадување на бистрината на умот му рече: „Се убаво, само треба весникот да води посамостојна уредувачка политика, да се оддели од Бугарија, ако сака борбата да успее.“ Од она што го разбра Смилан, тој сакаше да му каже дека весникот зависи од бугарската политика. „Никој не сака Бугарија да ни стане непријател, му рече, но ние треба да си имаме самостојна политика. Таа треба да ни биде само еден добар сојузник и ништо повеќе.“ На заминување старецот уште му рече: „Кога ќе дојдеш, донеси ми повеќе броеви од весникот. Нека чита народот.“ Стана, се избакнаа и тој си замина.

По него дојде и Мануш Георгиев кој исто така им раскажа дека е принуден од Удба да оди илегално во Бугарија од каде ќе ги известува за тамошната ситуација. „Брат, воопшто не ми се оди, но што да правам. Ако не одам, ќе умрам за леб. Ќе ме уништат, ако им откажам.“ Смилан го запраша со кого најчесто оди и кај кои луѓе оди во Пиринска Македонија. Тој му одговори дека оди со Панте Таков, а ги посетува селата Лешко, Габрово и Пдеш. На неговото прашање што е целта на нивните одења, тој

*Во Сшрумица иред гробницаша на убиенише
струмички момчиња*

му рече дека воглавно за пропагирање за присоединување на пиринскиот дел на Македонија кон Југославија. „Многу пати одам, продолжи да раскажува тој, но не се јавувам никаде. Срам ми е од луѓето. Се враќам како што сум отишол. Што да им велам на луѓето, да се обединеме за и нив да ги втурнеме во уште поголема сиромаштија и глад од оној што го имаат во Бугарија?“ Му кажа уште дека оваа работа ја следи еден мајор од Штип кој тука во селото доаѓа со џип. Мајорот често ги возел до границата, чекал тие да отидат, а потоа се враќал. Му кажа уште дека за таа работа месечно им плаќаат по 12 000 динари и уште по некој штоф за да си сошијат алишта. Оружјето им било слично на американското, само германско. „Што бива, скоро револтирано му се обрати на Смилан, уште ли ќе ги трпиме, што чекаме? Што чекате, што не доаѓате? Сите заедно ќе тргнеме, да ги совладаме кучињава! Ние ве

чекаме да дојдете, да кажете дека не повикува Иван Михајлов. Ние, кои сме со истите идеи, само се прашуваме кога ќе дојде денот да ја фатиме гората. Се се надеваме дека наскоро ќе ги избркаме овие сrbоманиве што ни зедаа и ни изедаа се. Немам време многу за зборување, ќе ви речам само, дојдете што поскоро и што повеќе да ги избркаме кучињава, инаку друг спас ни нема. Ако поседат уште малку и крвта ќе ни ја испијат.“ Се простија и тој си отиде.

Осамна 9 август 52 година. Дента останаа кај пријателот, а вечерта заминаа за Пиринска Македонија каде требаше да се видат со некои пријатели. Тргнаа со Англикин придружувани од Герасим кој одеше пред нив, заради секој случај. Одеше со нив близу селото Чифлик, Малешевско, а потоа се врати назад. До самнување стигнаа до самата граница, до местото Млечен Пат, близу бугарската граница. Останаа таму цел ден, врнеше дожд. Испокиснаа до гола кожа. Пред самиот мрак ја преминаа границата без некои проблеми.

-Се иненадив кога видов дека Бугарите направиле нови високи набљудувачници и ровови во должина на целата граница на далечина од 50 метри, запишал Смилан. Влеговме на бугарска територија и чекавме да се осамни и да решиме кон кој правец ќе одиме. Цел ден останавме затскриени во ретката шумичка набљудувајќи што се случува околу нас, Забележавме потери кои сигурно не бараа нас. Беа многу близу, но не можеа да не забележат. Слушавме што зборуваат: „Сигурно се отидени далеку, кој знае каде фатиле Сигурно се засолнети во некое село.“ Водеа и кучиња со себе. Но на наша среќа не не открија.

Сфатија дека невозможно е да ги посетат пријателите во овој дел на Македонија и затоа одлучија да се вратат во Југославија и оттаму да заминат за Грција. Кога се стемни, се вратија во Југославија над Берово кај месноста Јабланица. Тоа беше на 12 август 52 година, Дента се одморија и тргнаа кон селото Двориште кое лежеше пред нив. Денот беше врнежлив и тешко се одеше. На едно место пред нив излегоа Титови војници. Беа покриени со мантилите против дожд и тие не можеа да откријат кои се и што се. Не им се доближија, а тие го искористија тоа и побрзаа да се изгубат во маглата.

Одеа без цел и план. Врнеше непрекинато. Влагата им навлегуваше под кожата.

-Некако и без да размислувам, тргнав кон Будинарци, да се видам уште еднаш со семејството, раскажува Смилан. Ги облекохме селските цивилни алишта и побрзавме. Пред селото одевме повнимателно. Дојдовме до куќата и се доближивме до прозорецот. Почукав тивко, татко ми ја потргна завесата и кога не виде, рипна да ни отвори. „Сон ли е ова, рече? Ти ли си, откај? И не можеше да ги сокрие солзите радосници.

„Синко бре, до кога вака дома ќе си идеш, во своја куќа како разбојник? Уште ли ќе чекаме да се ослободиме од крвопијците! Гледајте поскоро, оти ако заседнат, тешко ќе ги избркаме.“ „И тоа ќе биде, му реков, само Бог среќа нека дава и здравје.“ Татко ми излезе и го доведе брат ми Герасим кој живееше во близина на нашата куќа. Тој често одеше на заседа, кое нешто му беше наложено од удбашите. Деновите фатиле тројца диверзанти од Бугарија. Еднаш фатиле еден, а двајца им избегале. Ни кажа дека сите селани мораат да чуваат заседа под наредба на комунистите.

Дојде брат му и уште од вратата му рече: „Се чудам како си можел да дојдеш и како не си нагазил на некоја заседа“. Тој раскажуваше дека овие, комунистите, не знаат што прават. Ја опустошија земјата, економијата е за никаде. Народот е гол и бос. Земјата изгледа како пустелија. Никој не сака да работи за да се богатат црвените“. Точно во 12 часот брат му си отиде. Од него дознаа многу работи, зашто тој многу добро ги познаваше работите. Работеше како матичар и знаеше се што се случува. Се минувааше преку неговите раце. Од него Смилан разбра дека ситуацијата е многу затегната, комунистите не знаат што да прават. На границата спрема Бугарија, насекаде се внимава. Му раскажа дека е опасно да се оди било каде нојно

време. Така еден ден еден човек од Митрашинци си одел ноќно време. Не ја видел заседата, а милиционерите го убиле без никакво предупредување. Младите ги учеле да ракуваат со оружје без да се води сметка колку години имаат. Му кажа уште дека Герасим Сугарев од Митрашинци избегал од Југославија. Тој му раскажуваше колку луѓе се убиени од нивното село, колку се по затворите. Смилан слушаше, а косата му се дигаше на главата од страстиите низ кои поминале луѓето.

БОРБА ЗА ГОЛ ЖИВОТ

-Тоа беше последен пат што на овој начин се видов со моите, со милиот ми татко, со тага се присетува Смилан. Кога се заквечери, тргнав по познатите тајни врвици назад кон Грција. Како и секогаш без многу пречки се вратив назад и ги пренесов моите забелешки, моите сознанија и податоци од оваа акција.

Првите неколку дена се беше по старо, дури подоцна повеќе насетував отколку што сфатив дека нешто се изменило, дека нешто не е в ред. Времето изминуваше, а не се зборуваше за никаква акција. Некои од моите другари не можев никаде да ги сретнам, некако се проредивме. Мислев дека се во некоја акција, отидени некаде по некоја задача, но времето се оддолжи, а нив ги немаше. Ми стана нешто сомнително. Неизвесноста ме мачеше, а немаше кого да прашам. Некако одоколу дознав дека ние, агентите кои известувавме од Југославија, не сме и повеќе потребни на ЦИА, дека дознала што ја интересира и по настаните со Инфорбирото Југославија за нив престанала да игра важна улога. Така таа полека почна да се ослободува од нас. Повеќето од моите соработници и колеги беа испратени во земји каде сакаа да живеат.

Кога на крај Смилан е начисто дека неговата работа во ЦИА е завршена, еден ден посака и да добие документи за емиграција во Австралија или Америка. Но нему тоа не му беше дозволено. Тој повеќе не сакаше да има било каква врска со таа организација која го вовлече во нејзината разузнавачка мрежа на еден нечесен начин.

-Додека јас сонував и несвесно ги лажев луѓето, револтирано раскажува Смилан, дека ќе дојде ден, и тоа наскоро, кога со помош на Америка Македонија ќе се ослободи и обедини, ЦИА имала сосема други цели и намери од нашето извидување. Сфатив дека бев изигран, измамен, искористен, дека за ништо многу пати го жртвував својот живот. Дека го жртвував семејството и не ми беше сеедно. Затоа по секаков начин сакав да раскинам со сето тоа. Но, работите не одеа така лесно. Како

При крајот од својот живот

еден од водачите на групите премногу знаев за да ме ослободат така лесно. И затоа со право почнав да се плашам за сопствениот живот и барав

некаков излез од таа мачна и тешка ситуација. Додека така размислував што да сторам. Една вечер дојдоа двајца агенти кои не ги познавав и со пиштолот во уста ме „убедуваа“ да продолжам да работам за ЦИА.

Помошта како да дојде од небо. Еден пријател, по националност Грк, ме посо-ветува да се оженам:

-Најди некоја. Било која ожени се. Ми рече тој. Инаку ќе те убијат. Ќе те сррлат некаде на островите, кос-ките не ќе можат да ти се најдат. Ожени се, ќе те пуштат.

Така и направи. Смилан се жени со ќерката на една негова пријателка. По же-нидбата некако се притаи, се смири и почна да се занимава со се и сешто: купува мебел од американски војници кои си заминуваа, а потоа го продава, купува златници од Турци кои заминуваа за Турција и некако живее. И тоа добро.

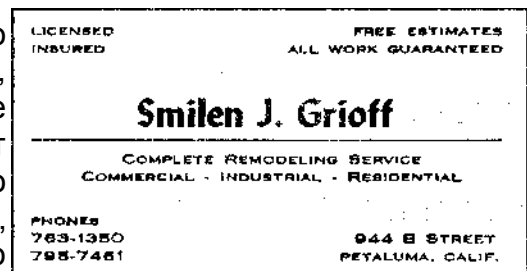
ЗАМИНУВАЊЕ ЗА АМЕРИКА

Не долго по неговата женидба Смилан се подготвуваше да замине за Америка. Жена му имаше таму брат и сестра, па од нив добија гаранција. Така по некое време (откако некако се здобива со српски пасош) заминува за Америка.

Тоа беше 1956 година.

-Уште со моето пристигнување почнаа да ме следат луѓето од ЦИА, понатаму раскажува Смилан. Почнаа и овде да ми досадуваат да продолжам да работам за нив. Премногу знаев за да ме остават на мир. А јас немав никаква намера некому да му зборувам за мојата поранешна работа, а уште помалку да продолжам да заработувам на тој начин.

Во Америка брзо се снајдов. Ми помогна што имав какво такво образование (српска гимназија), тоа што знаев грчки и англис-ки јазик и познавање на многу занаети. Нов дом најдов во градот Детроит, Мичиген, потоа во Синсанати, во државата Охајо и најпосле во Петалума, Калифорнија. Не многу долго по моето преселување во Соединетите Американски

Визити - картичка на Гриовски Држави се јавив кај моите дома. Воспоставив контакт со децата на кои време беше да им помогнам. Најстариот син Петар се одзва на мојата молба да дојде и да живее со мене во Америка. На мојата радост и немаше крај. Заедно со синот, кој веќе имаше завршено два факултета, отворивме градежна фирма. Фирмата почна да напредува, станав имотен човек и доста познат не само во тој крај.

За читателите да добијат вистинска слика за мојот живот во Америка, треба да го кажам и тоа дека јас не престанав да се занимавам со политика и не ги прекинав сите врски со американската војска и ЦИА. Треба да кажам дека преку нив мојата фирма добиваше многу понуди за работа.

ПОЗНАСТВО СО РЕГАН И БУШ

Кога се зборува за животот на Смилан во Америка секако дека треба да се одбележи неговото членство во Републиканската партија на САД. Кога се кандидираше Роналд Реган за претседател на САД, тој несебично му помага во кампањата. Не жалеше ни време, ни труд, ни пари. Подоцна Реган знаеше да го цени тоа, Смилан доби посебна благодарница од него, одликување, често добиваше писма, разгледници, а понекогаш имаа и заеднички средби.

Смилан лично се познаваше и со Џорџ Буш. За тоа говори неговата кореспонденција со овој претседател на САД, говорат многуте одликувања и благодарници.

А за сето тоа време какви беа контактите на Смилан со Македонците?

-Јас, иако толку далеку, објаснува тој, тешко разочаран во идејата за која се борев, не можев, а да не мислам на татковината, кај мене со еден збор - никогаш не згаснуваше идејата за слободна суверена и обединета Македонија. Разбрав уште со моето доаѓање дека во Америка постои организацијата МПО. Се поврзав со нејзините членови и раководство и набрзо станав секретар на едно од друштвата на Организацијата. Оваа организација ме привлече поради нејзините идеи кои се совпаѓаа со моите: слободна, независна и обединета татковина. Овие мечти кај мене никогаш не згаснуваа. Моите последни контакти со МПО беа 1994 година кога бев делегат на Конгресот на МПО во Детроит.

Имав контакти и со многу други Македонци. Така на пример да го посочам мојот пријател Бранко Димитров со кого страдавме по островите стана голем фабрикант во Сантос, Бразилија. Такви пријателства Смилан има многу, пријателства со истомисленици, со идеи за слободна самостојна Македонија. Околу себе не трпеше луѓе ориентирани југословенски, а уште помалку комунисти.

Тој и покрај сите патила не може да се дистанцира од македонското прашање иако веќе заживеа еден поинаков живот, иако веќе беше американски државјанин, иако сега го носеше името Џон Гриоф и од претседателот Џорџ Буш беше прогласен за гроф од Калифорнија.

Што се однесува до неговиот личен живот и тој не поминуваше мирно и спокојно. Можеби тоа се должи на неговиот карактер, секогаш да оди напред не обзирајќи се назад.

МОЈОТ ИНТИМЕН ЖИВОТ

-По моето доаѓање во Америка, по едно седум-осум години, се разведов од Гркинката. Не се сложувавме и подобро беше така. Некоје време живеев со полската глумица Тили и нешто подолго со една глумица од Сан Франциско, шеретски раскажува сега стариот Смилан.

За оваа последнава морам да раскажам еден случај: Целиот период додека работев како агент на ЦИА јас водев белешки за сите мои акции, за се што ми се случуваше. Имав намера подоцна да напишам книга. А зошто уште првите години во Америка не го сторив тоа? И за тоа ќе ви раскажам: кај мене често доаѓаа новинари, пишуваа повеќето за моите контакти со политичарите, за мојата фирма и во еден момент јас се испуштив и им реков дека имам некои белешки и сакам да објавам книга. По два дена откако го изјавив тоа, кај мене дојдоа агенти на ЦИА. Ми се закануваа и ме заплашуваа дека не смеам да објавувам книга во врска со мојата работа поврзана со нив. Морав да им

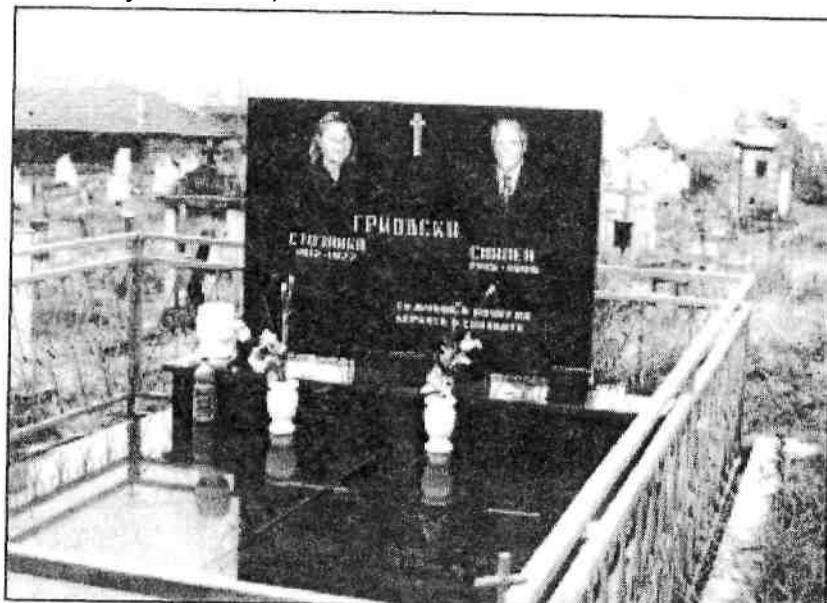
ветам дека десет години ќе ги чувам белешките и дури потоа ќе ја објавам книгата.

Е, за овие белешки знаеше и мојата невен-чана жена. Со неа жи-веев невенчано, а и не сакав да склопувам никаков брак. Таа инсистираше, но јас не сакав. Така дојде и до нашата разделба. Без да знам, таа заедно со нејзините работи, ги однела и моите белешки. Често барав да ми ги врати, но таа не сакаше ни да чуе. Тоа беше нејзината освета.

Смилан со семејството беа

(од бес ги уништила) и вест дека починала.

Смилан еден ден доби малку подебело писмо од нејзиниот син. Кога го отвора, што ќе види - внатре неговите белешки, недостасуваа само неколку листови

Почивај во мир во слободна Македонија

Подоцна Смилан му се јавува на тоа симпатично момче и тој му објаснува дека по закопот на мајка му, средувајќи ги нејзините работи, наишол на белешките и така му ги испратил.

Неговата фирма во Америка убаво напредуваше. За тоа најмногу беше

заслужен Смилан, а работниците работеа што можеа почесно, зашто тој знаеше да се однесува со нив. Ги жалеше, често работеше заедно со нив, знаеше да има разбирање за секој од нив.

Така и се случи сето тоа: Тој ден тој со работниците се наоѓал на градилиштето на една зграда. Работниците работеле, но во еден момент еден од работниците изгубил рамнотежа и почнал да паѓа. Смилан кога видел што се случува, потрчал да го пречека работникот што паѓал. Работникот останал жив, а Смилан си ја повредил кичмата и доживотно остана инвалид. Кичмата не се лекува. По некое време болеста се искомплицира и мораше да ја жртвува и ногата. Така некое време живееше со една нога. По малку следувахе операција и на желудникот и тој започна тивко да умира. Кога неговиот син, Јован, го посети последен пат, 1996 година, му ги остави неговите белешки со аманет од нив да се направи книга. И, му ја кажа последната желба - да биде погребан во родното село.

Тивко почина на 28 февруари 1996 година.

Сите од фамилијата веднаш презедовме се телото да биде пренесено од Америка во Македонија, раскажува син му Јован. за да го погребиме според неговата желба. Нашите усилби, нашите настојувања за исполнување на последната таткова желба траеја цели три недели. Но и покрај разните тешкотии на кои наидовме, јас и моите браќа успеавме да го донесеме телото на нашиот татко и да го погребаме според неговата желба.

Денес неговите посмртни останки почиваат на гробиштата во родното село, Будиначи.

СЕЌАВАЊА НА СИНОТ ЈОВАН

Кога татко ми избегал за Грција, јас имав само пет години. Од времето кога тој не посетувал скришно во Будинарци се сеќавам само на една ситуација: Кога татко ми си идеше дома, често ме земаше в раце и ме држеше в скут додека разговараше со останатите. Јас не знаев кој е и затоа ја прашував баба ми: "Бабо, кој беше тој човек што синоќа дојде кај нас?" "Шумарот, чедо." Ќе ми одговореше таа. Многу подоцна осознав зошто не ми се прикажуваше тој и зошто баба ми ме лажеше. Се плашеа домашните да не кажам нешто, па да пострадаме сите.

Повторно се сретнав со татко ми 1974 година кога отидов да го посетам во Америка. Јас веќе бев оженет човек со еден син, Роберт, и живеам во Германија. Тој ме задржуваше да останам во Америка, да живеам со него. Таму, 1975 година, ми се роди и вториот син, Зоранчо. Мене ми одговараше повеќе животот и работата во Германија и затоа не останав во оваа далечна земја. За време на мојот престој кај него, тој надолго ми раскажуваше за неговите акции, за тоа како Македонија треба да биде самостална држава, за неговиот живот таму и многу други работи.

Најмногу зборуваше против Тито и неговата диктатура. Велеше дека социјализмот кој го спроведува тој е само измама, начин што повеќе да се експлоатираат луѓето за сметка на еден слој кои живеат како во приказните. "Ќе дојдам во Македонија, велеше тој, кога ќе умре Тито!"

И навистина. Првпат во Македонија и Будинарци дојде 1982 година. 1984 година дојде неколку пати. Што да ви раскажувам за неговите посети на Македонија? Неговата основна забелешка беше Македонија да не ја викаме Југославија, туку едноставно, Македонија. За него Југославија не постоеше. Еднаш на одење за Америка со себе сакаше да го поведе внукот од сестра си.

Најнапред отидоа во Белград по виза за внукот. Таму службеничката, Србинка по

националност, не сакала ниту да го погледне. Му барала некои документи кои тој ги немал. Кога сакала да му рече да си оди, тој ја задржал и вадејќи некои картички од џебот на палтото и рекол: "Погледнете ги овие работи?" Таа откако фрлила еден поглед, му се извинила, го поканила да седне, донела печати и се што е потребно за издавање на една виза и му свршила работа. Татко ми ми раскажуваше дека тоа биле картички со кои тој може во секој момент да влезе во ЦИА, кај американскиот претседател и Белата кука. Ете таков беше мојот татко.

Последниот пат кога дојде во 1984 година рече: "Веќе не доаѓам. Може само ако еден ден Македонија стане независна држава". И навистина, дојде дури кога Македонија се осамостои.

Средбаша со синош Јован и неговошо семејство по четврт век

SUMMARY

The main hero of this monograph is Smilan Griovski alias John Grief, born 1915 in Blagoevgrad, where his family migrated after the Balkan Wars and the partition of Macedonia. Later on, they came back to live in their native village Budinartsi, near Berovo, which belongs to the Vardar part of Macedonia. He is one of a number of Macedonians who were disappointed from the events and the political situation immediately after the liberation. He felt the communist non Macedonian influence due to the Serbia hegemonies. He was not satisfied of the liberation of one part of the ethnic territory of Macedonia and its inclusion within the Yugoslav federation. His aim was to see Macedonia free with all its parts: The Vardar, the Pirin and the Aegean part of Macedonia. This was the reason for mass political and social migrations by the young Macedonians. A lot of Macedonians who migrated all over the world joined the MPO (The Macedonian Patriotic Organization) with a seat in the United States of America. A lot of Macedonians joined the MPO before the Second World War and they used to support the idea for a united and independent Macedonian state.

Due to such an idea Smilan Griovski accepted to join the CIA as its agent. He used to work for the CIA entering illegally from Greece to Yugoslavia (Macedonia was a part of it and a separate republic) and Bulgaria. When he went to the USA, since the principal men of the CIA were convinced that they will have benefit from the services of this intelligent Macedonian, to deal from there than Greece, Smilan Griovski joined the MPO where he used to be a secretary in more branch offices.

He remained loyal to the idea of the MPO never leaving his desire to see Macedonia united as in an independent state. Unfortunately he did not succeed to live in an independent Macedonian state. During his life in the United States of America he had his own building company. He also became a man of high reputation being a member of the Republican Party taking part in the President Elections Campaign in the United States of America supporting Ronald Reagan who won the elections. He used to meet him for several times. He also knew George Bush, the former President of the United States of America, who, due to their friendship and collaboration, appointed him Earl of California.

He died 1996 in the United States of America, but his last will was to be buried in Macedonia, his beloved country, in his native village Budinartsi, near Berovo.

This is a very interesting book devoted to this Macedonian revolutionary and patriot who left Yugoslavia becoming a CIA agent in order to fight till the end of his life willing to see Macedonia united as an independent state. His desire partly came true in 1991 when Macedonia, in a part of its ethnic territory, due to Referendum and partition of Socialist Republic of Yugoslavia, established its own state.

Prepared and Translated By
d-r Blagoj Stoicovski

СОДРЖИНА

1. Потресна драма за еден Македонец - д-р Виолета Ачкоска	6
2. Монографија за еден стамен Македонец - м-р Веле Алексоски.....	9
3.Наместо вовед - Нада Алексоска.....	11
4. Моите корени.....	13
5. На сослушување во УДБ.....	14
6. Бегство во Грција.....	15
7. На заточение.....	17
8. На Крит.....	19
9.Тука сум да се борам за обединета Македонија	22
10.Пред воен суд.....	24
11.Мојата борба е тука - за Македонија.....	27
12.Прва акција во Југославија.....	30
13.Втора акција во Југославија.....	33
14,Трета акција во Југославија.....	41
15.Прва акција во Бугарија.....	51
16 Втора акција во Бугарија.....	53
17.1 рета акција во Бугарија.....	55
18.Четврта акција во Бугарија.....	63
19 Повторно во Македонија.....	67
20 Борба за гол живот.....	72
21 Заминување за Америка.....	73
22 Познаство со Реган и Буш	74
23 Мојот интимен живот.....	75
24 Сеќавања на синот Јован.....	77
25.Symmary - d-r Blagoj Stojcovski	78

Нада Алексоска е родена на 2 јули 1947 година во Градско. Дипломирала на Филолошкиот факултет во Скопје, група македонски јазик и литература. Многу години работи како професор по македонски јазик и новинар, а денес како претставник на Министерството за образование за Велес.

Со пишување се занимава уште од својата рана возраст. Досега има објавувано свои песни, раскази, репортажи и патеписи во многу списанија.